

TÜRK BANKALARININ YABANCILARA SATILMA NEDENLERİ VE SONUÇLARI

Burak YAĞMURLU

Danışman: Doç. Dr. Selma KARATEPE

İnönü Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği Gereklere
Doğrultusunda Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim
Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ Olarak Hazırlanmıştır.

(Malatya, Temmuz 2010)

**TÜRK BANKALARININ YABANCILARA SATILMA
NEDENLERİ VE SONUÇLARI**

Burak YAĞMURLU

**İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

Danışman: Doç. Dr. Selma KARATEPE

İnönü Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği Gereklere
Doğrultusunda Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim
Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ Olarak Hazırlanmıştır.

(Malatya, Temmuz 2010)

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Enstitümüz Yüksek Lisans Öğrencisi Burak YAĞMURLU tarafından Doç. Dr. Selma KARATEPE danışmanlığında hazırlanan “TÜRK BANKALARININ YABANCILARA SATILMA NEDENLERİ VE SONUÇLARI” başlıklı bu çalışma, Jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Bitirme Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :

Üye :

Üye :

ONAY

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

.. , 07.2010

Prof. Dr. Mehmet TİKİCİ

Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans Programı Bitirme Tezi olarak sunduğum TÜRK BANKALARININ YABANCILARA SATILMA NEDENLERİ VE SONUÇLARI başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Burak YAĞMURLU

TÜRK BANKALARININ YABANCILARA SATILMA NEDENLERİ VE SONUÇLARI

Yüksek Lisans Tezi, Burak YAĞMURLU
İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz 2010
Danışman: Doç. Dr. Selma KARATEPE

ÖZET

Neoliberal akımların yarattığı ılımlı ortam ile Türk Bankacılık Kesimine yabancı ilgisi artmış olmasına rağmen, 2001 krizine kadar ülkemizde yabancı bankacılığın önemli boyutlara ulaşmadığı görülmektedir. Bu krizle birlikte piyasa değerinin çok altına inen Türk Bankaları; yabancı sermayeyi teşvik edici yasal düzenlemeler ve ülkemizin sunduğu kâr olanakları nedeniyle, hızla yabancılar tarafından satın alınmışlardır.

Finansal serbestleşme gerekçesiyle, devletin düzenleyici gücünün ekonomiden tamamen soyutlanması, geriye sadece özel sermayenin kâr iştahını bırakmıştır. Bankacılık kesimi, tüm ekonomiyi yönlendirebilecek ve etkileyebilecek bir güce sahiptir. Bu gücün sadece ekonomik gayeler ile yabancılarla devri, ilerde geri dönülemez hatalara neden olabilir.

Bankacılık sektöründe yabancı tekeller kadar yerli tekellerde istenmeyen bir durumdur. Bu nedenle sermayenin tabana yayılması ilkesi, bankacılık kesiminin ana ilkesi olmalıdır.

ABD ve İngiltere gibi neoliberalizmin ortaya çıktığı ülkeler bile artık devletin ekonomiden tamamen uzaklaşmasının hata olacağını kabul etmektedirler. Yaşanan küresel tutsat krizi, bu ülkelerin bankacılık kesimlerini tekrar gözden geçirmelerine neden olmuştur. Alınan önlemler ise devletin bankacılıkta daha çok söz sahibi olmasını öngörmektedir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Banka, Ekonomi, Özelleştirme, Sömürmek, Yabancılaşma, Yabancı Banka.

THE CAUSES AND THE CONSEQUENCES OF SELLING TURKISH BANKS TO FOREIGNERS

Postgraduate Thesis, Burak YAĞMURLU

Inonu University, The Institute of Social Sciences, July 2010

Advisor: Associate Professor Selma KARATEPE

SUMMARY

Despite the increase of foreign interest in Turkish Banking Sector with the climate of neoliberal movement, it has been seen that the foreign banking hadn't been reach significant scales until 2001 Crises. With this crises, Turkish Banking which lost their actual market values, were bought by the foreigners because of the incentive legal regulations and profit opportunity that our country presents.

The complete isolation of the regulatory power of the state because of financial liberalization, remains only the profit desire of the private sector. Banking sector has the ability of guiding and affecting the whole economy. Handing over this ability to the foreigners just for economic purposes may result in irreversable mistakes in the future.

Neither foreign monopoly nor domestic monopoly is not desired situation in banking sector, because of this the main principle of banking sector should be spreading out capital to the floor.

Even the countries like USA and UK from which the neoliberalism emerged, accept that the complete retreat of the state from market is a mistake. The present mortgage crises causes a need of revision in banking sector in these countries. The precautions taken, aim to increase share of the state in banking sector.

KEY WORDS

Bank, Economy, Privatisation, Exploit, Alienation, Foreign Bank

TÜRK BANKALARININ YABANCILARA SATILMA NEDENLERİ VE SONUÇLARI

Burak YAĞMURLU

İÇİNDEKİLER

Onay Sayfası	
Onur Sözü	
Özet Anahtar Sözcükler	
İçindekiler	
Çizelgeler Dizelgesi	
Kısaltmalar Dizelgesi	

BİRİNCİ KESİM

ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, DENENCESİ, AMACI VE YÖNTEMİ	8
1.1. Konunun Önemi	8
1.2. Araştırmanın Denencesi ve Amacı.....	9
1.3. Araştırmanın Yöntemi, Bilgi Derleme ve İşleme Araçları.....	10
1.4. Araştırmada Kullanılan Kavramların Tanımları	10
1.5. Araştırmanın Sunuş Sırası	11

İKİNCİ KESİM

TÜRKİYEDE BANKACILIK KESİMİ VE BANKACILIK KESİMİNDE YABANCILAŞMA

2. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLARIN TANITILMASI	13
2.1. Neoliberalizm.....	13
2.2. Yeni Sağ.....	15
2.3. Finansal Serbestleşme	16
2.3.1. Dünyada Finansal Serbestleşme.....	17
2.3.2. Türkiye’de Finansal Serbestleşme	22
2.4. Çokuluslu Bankacılık	27
2.4.1. Onüçüncü Yüzyıl ile Birinci Dünya Savaşı Arası Dönem	28

2.4.2. Dünya Savaşları Arası Dönem.....	29
2.4.3. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönem.....	31
2.4.4. Küresel Bankacılık Dönemi.....	33
2.5. Özelleştirme.....	34
3. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	36
3.1. Osmanlı Dönemi Bankacılık.....	37
3.2. Cumhuriyet ve Milli Bankacılık	41
3.3. Devletçilik ve Devlet Bankalarının Kuruluşu.....	43
3.4. Özel Bankacılığın Gelişimi.....	44
3.5. Planlı Dönem	46
3.6. Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi	47
3.7. Holding Bankacılığı ve Hazine Finansörlüğü Dönemi	50
3.8. 2000 Krizi ve Sonrası Dönem.....	53
4. YABANCI SERMAYENİN GELİŞME NEDENLERİ.....	55

ÜÇÜNCÜ KESİM

TÜRK BANKALARININ YABANCILARA SATILMA NEDENLERİ VE SONUÇLARININ ÇÖZÜMLEMESİ

5. YABANCI BANKACILIĞIN GELİŞME NEDENLERİ	64
5.1. Dünyada Yabancı Bankacılığın Gelişme Nedenleri.....	65
5.1.1. Finansal Hizmetlerin Küreselleşmesi ve Artan Arbitraj İmkânları.....	67
5.1.2. Yabancı Sermayenin Ulusal Piyasalara Girişlerini Engelleyen Politikaların Zayıflaması.....	68
5.1.3. Krizlerin Gelişmekte Olan Piyasalara Girişte Maliyetlerin Düşmesine Neden Olması.....	69
5.2. Türkiye’de Yabancı Bankacılığın Gelişme Nedenleri	70
6. TÜRK BANKACILIK KESİMİNİN YABANCILAŞMASININ SONUÇLARI.....	77
6.1. Bireysel Bankacılıktaki Gelişmeler.....	78
6.2. Planlama Alanındaki Gelişmeler	78
6.3. Kredi Değerlendirme ve Pazarlama Alanındaki Gelişmeler	79
6.4. Personel Rejimi Üzerindeki Gelişmeler	79
6.5. İstihdam Üzerindeki Gelişmeler	80
6.6. Ekonomik İstikrar Üzerindeki Gelişmeler.....	80

6.7. Yatırımlar Üzerindeki Gelişmeler.....	81
6.8. Finansal Kesim Üzerindeki Gelişmeler.....	83
6.9. Sistemik Risk Üzerindeki Gelişmeler	86
6.10. Basel II Sonrası Olası Gelişmeler	86
6.11. İstanbul Menkul Kıymetler Borsasındaki Gelişmeler	87
7. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YABANCILAŞMANIN BOYUTU	88
7.1. Banka ve Şube Sayısı Bakımından Yabancılaşma.....	91
7.2. Bankacılık Kesimi Çalışanları Bakımından Yabancılaşma.....	94
DÖRDÜNCÜ KESİM	
GENEL DEĞERLENDİRME	
8. BULGULAR, ÖNERİLER VE SONUÇ	101
8.1. Bulgular	101
8.2. Öneriler.....	103
8.3. Genel Sonuç.....	109
KAYNAKÇA.....	113

ÇİZELGELER DİZELGESİ

- Çizelge 1** : Yabancı Bankalar ve Geliş Tarihleri
- Çizelge 2** : 1923–1979 Yılları Arasında Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektöründeki Payları
- Çizelge 3** : 1980–1990 Yılları Arasında Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektöründeki Payları
- Çizelge 4** : 1991–2001 Yılları Arasında Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektöründeki Payları
- Çizelge 5** : Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri
- Çizelge 6** : Doğrudan Yabancı Yatırımların Nedenleri
- Çizelge 7** : Karşılaştırmalı Not Çizelgesi
- Çizelge 8** : Bankacılık Sisteminde Banka ve Şube Sayısı
- Çizelge 9** : Bankacılık Sisteminde Çalışanlar
- Çizelge 10** : Sektörün Şube Sayısının Banka Grupları Bazında Dağılımı
- Çizelge 11** : Sektörün Personel Sayısının Banka Grupları Bazında Dağılımı
- Çizelge 12** : Banka Grupları Bazında Toplam Aktiflerin Gelişimi
- Çizelge 13** : Banka Grupları Bazında Kredilerin Gelişimi
- Çizelge 14** : Banka Grupları Bazında Mevduatın Gelişimi
- Çizelge 15** : Gruplar itibariyle Aktif ve Özkaynak Kârlılığı

KISALTMALAR DİZELGESİ

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	:	Araştırma, Geliştirme
BDDK	:	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu/Kurulu
BİS	:	Bank for International Settlements (Uluslararası Ödemeler Bankası)
ÇUŞ	:	Çok Uluslu Şirket
DB	:	Dünya Bankası (World Bank)
DİBS	:	Devlet İç Borçlanma Senedi
DTM	:	Dış Ticaret Müsteşarlığı
IMF	:	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
İMKB	:	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İSO	:	İstanbul Sanayi Odası
KİT	:	Kamu İktisadi Teşebbüsü
KOBİ	:	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme
NBG	:	National Bank of Greece (Yunan Milli Bankası)
OECD	:	Organization for Economic Co-operation and Development Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
SPK	:	Sermaye Piyasası Kurulu/Kurumu
TBB	:	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	:	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TL	:	Türk Lirası
TMSF	:	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
UNCTAD	:	United Nations Conference on Trade and Development (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Örgütü)
USD	:	United States Dollar (Birleşik Devletler Doları)

TÜRK BANKALARININ YABANCILARA SATILMA NEDENLERİ VE SONUÇLARI

Burak YAĞMURLU

BİRİNCİ KESİM

ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Bu bölümde; araştırmanın konusu, önemi, denencesi ve amacı açıklanmıştır. Araştırmada kullanılan yöntem ile bilgi derleme ve işleme araçları hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmada kullanılan işlevsel kavramların tanımları ve araştırmanın sunuş sırası belirtilmiştir.

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, DENENCESİ, AMACI VE YÖNTEMİ

Bu bölümde, Araştırmanın Konusu ve Önemi, Araştırmanın Denencesi ve Amacı, Bilgi Derleme ve İşleme Araçları, Araştırmada kullanılan Kavramların Tanımları ve Araştırmanın sunuş sırası hakkında bilgiler sunulmaktadır.

1.1. Konunun Önemi

Günümüzde küreselleşme kavramı ile bağlantı kurularak dünyanın giderek küçüldüğü, sınırların kalktığı, insanların sosyal ve kültürel olarak birbirine yaklaştığı bir evreden geçtiğimiz söylenmektedir.

Gerçekten de ulaşım ve iletişim olanaklarının eski ile karşılaştırılmayacak boyutlarda ilerlemesi hayatımızın hemen hemen her alanını etkilemektedir. İnsanlık tarihi boyunca süregelen savaşların, ittifakların, mücadelelerin sebepleri, etkileri ve sonuçları oldukça farklılaşmıştır. Günümüz

politik yapısında artık ülkeler hedeflerine cephe savaşları ile değil ekonomik savaşlar ile ulaşmaktadır.

“Yeni Dünya Düzeni” artık rakibini savaş meydanlarında yenenlerin değil, rakibinin ekonomisini kendi çıkarları için kullanabilen, rakibinin kaynaklarını kendi amacı doğrultusunda yönetebilenlerin düzenidir. Ekonomi ile politikanın iç içe girdiği bu yapıda ekonomik dengelerdeki küçük bir oynama politik açıdan büyük yankılar doğurabildiği gibi terside mümkündür.

Birbiri ile çelişir gözüken küreselleşme ve büyük güçlerin ekonomik kaynaklarımızı kendi çıkarları doğrultusunda yönetmesine engel olmak ile ekonomi biliminin gereği olarak devleti olabildiğince işletmecilikten çıkarıp düzenleyici duruma getirmek mümkün müdür? İşte bu çalışma bir birine zıt gibi gözüken iki anlayışın doğrularını, yanlışlarını ve bilimsel temellerini sorgulamaya yöneliktir.

1.2. Araştırmanın Denencesi ve Amacı

Araştırmanın denencesi: Bankacılık gibi ülkenin adeta ulusal egemenliğinin teminatı olan bir sektörün, küreselleşme sürecine bağlı olarak hızla ve ölçüsüz bir şekilde yabancılaşması, ülke ekonomisini büyük ölçüde etkilemektedir.

- 1- Bankacılıkta yabancılaşma, ülkenin var olmayan finansal kapasitesine yabancı yatırım ile yeni kaynakların akmasını sağlayarak olumlu etkilere sebep olur.
- 2- Bankacılıkta aşırı yabancılaşma, ülkelerin ekonomik sömürüsüne neden olacak altyapıyı sağlayarak, olumsuz etkilere sebep olur.

Bu araştırmanın asıl hedefi, yabancılaşma kavramının ekonomik, politik gerekliliğini sorgulayarak, bankacılık gibi ekonomiye yön veren bir sektörün yabancılaşmasının nedenleri ve sonuçlarının neler olabileceğini bilimsel veriler ile irdelemektir.

Bu çalışmanın bir başka hedefi ise; bankacılık kesiminde yabancıların payları nedir ve ne olmalıdır?

Bu araştırma; tek denenceye dayalı olarak hazırlanmış ve amaç olarak da belirtilen denencenin doğruluğunun sınanması, hedeflenmiştir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi, Bilgi Derleme ve İşleme Araçları

Türk Bankalarının yabancılara satılmasının sebep ve sonuçlarını irdelemeye çalıştığımız bu çalışmamızda kullanılan araştırma yöntemleri ikincil veri analizi, betimsel ve tarihsel araştırma yöntemleridir.

Araştırmamızın hazırlanmasında kullanılan bilgi toplama tekniği yazılı ve elektronik kaynakların taranmasıdır. Bilgi işleme tekniği ise niceliksel ve niteliksel çözümlene olmaktadır. Bu yapılırken öncelikle konunun daha iyi anlaşılabilmesi için, yeni sağ, neoliberalizm, finansal serbestleşme, çokuluslu bankacılık ve özelleştirme kavramları açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonra Türk Bankacılık Kesiminin tarihsel gelişimi dönemler halinde belirtilmiştir.

Hemen arkasından yabancı bankacılığın dünyada ve ülkemizdeki gelişme nedenleri irdelenmiş, yabancı bankaların Türkiye üzerindeki etkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Son olarak Türk Bankacılık Kesimindeki yabancılaşmanın boyutu incelenerek, yabancılaşmanın olumlu ve olumsuz yönleri ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır.

1.4. Araştırmada Kullanılan Kavramların Tanımları

Araştırmanın bu bölümünde konuya ilişkin önemli kavramların açıklamalarına yer verilmiştir. Seçilen kavramlar konunun geneline bakıldığında önem arz eden ve araştırmayı inceleyecek herkesin araştırmanın daha hemen başında bilmesi gereken temel kavramları içermektedir. Bu kavramların tanımlarını şöyle açıklayabiliriz:

Banka: Faizle para alıp veren, kredi, iskonto, kambiyo işlemleri yapan, kasalarında para, değerli belge, eşya saklayan ve ticaret, sanayi, ekonomi alanlarında çeşitli etkinliklerde bulunan kuruluştur (TDK, 2010).

Özelleştirme: Devletin ekonomik faaliyetlerinin azaltılması ya da tamamen ortadan kaldırılmasıdır (Cevizoğlu, 1998: 5).

Yabancılaşma: Ulusal bir kurum veya kuruluşun; özelleştirme yolu ile başka bir ülke kurum, kuruluş veya gerçek kişisine satılmasıdır (Kepenek, 2007:369).

Ekonomi: Halkın yaşamını nasıl sürdüreceği, yiyecek, barınak, giyecek ve bu dünyanın diğer gereklerini ve konforlarını nasıl elde edeceklerini inceleyen ve bu süreçte insanların karşılaştıkları sorunları hafifletmeye çalışan bilimdir (Parasız, 1996: 4).

Siyaset: İnsanların hayatlarını düzenleyen genel kuralları yapmak, korumak ve değiştirmek için gerçekleştirdikleri faaliyetlerdir (Heywood, 2007: 2). “Siyaset, her şeyden önce sosyal bir faaliyettir; o daima bir diyalogdur asla bir monolog değildir” (Heywood, 2007: 1).

İstikrar: Aynı kararda, biçimde sürme, kararlılıktır (TDK, 2010).

Sömürmek: Bir ulus veya devletin, diğer bir ulusun veya devletin doğal kaynaklarından, ekonomik değerlerinden çıkar sağlamasıdır (TDK, 2010).

1.5. Araştırmanın Sunuş Sırası

Araştırma dört kesim ve beş bölüm halinde sunulmuştur.

"ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR" başlıklı araştırmanın birinci kesimi bir bölümden oluşmuştur. Bu bölümde araştırmanın konusu, önemi, denencesi, amacı, yöntemi, bilgi derleme ve işleme araçları, işlevsel kavramların tanımları ve araştırmanın sunuş sırası hakkında bilgi verilmiştir.

“TÜRKİYE’DE BANKACILIK KESİMİ VE BANKACILIK KESİMİNDE YABANCILAŞMA” başlıklı ikinci kesim, üç bölümden oluşmuştur. Bu kesimde; konunun daha iyi kavranabilmesi için temel kavramlar tanıtıldıktan

sonra Türk Bankacılık Kesiminin gelişimi dönemsel olarak ele alınmış ve son bölümde yabancı sermayenin gelişiminde etkili nedenler ortaya konmaya çalışılmıştır.

“TÜRK BANKALARININ YABANCILARA SATILMA NEDENLERİ VE SONUÇLARININ ÇÖZÜMLEMESİ” başlıklı üçüncü kesim üç bölümden oluşmaktadır. Yabancı bankacılığın dünya ve Türkiye ölçeğinde gelişme nedenleri incelendikten sonra, Türk Bankacılık Kesiminin yabancılaşmasının sonuçları incelenmiştir. Bu kesimde son olarak Türk Bankacılık Kesimindeki güncel yabancılaşmanın boyutu göz önüne serilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın dördüncü kesimi "GENEL DEĞERLENDİRME" başlığını taşımaktadır. Bu kesim bir bölümden oluşmuştur. Araştırmanın beşinci bölümü "BULGULAR, ÖNERİLER VE GENEL SONUÇ" başlığını taşımaktadır. Bu bölüm araştırma sonucunda elde edilen bulgular ve bulgular için getirilen öneriler ile genel sonuçtan oluşmuştur.

İKİNCİ KESİM

TÜRKİYEDE BANKACILIK KESİMİ VE BANKACILIK KESİMİNDE YABANCILAŞMA

2. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLARIN TANITILMASI

Bu kesimde Bankacılık kesiminde yabancılaşma konusunu anlayabilmek için gerekli bilgilere üç bölüm altında değinilmektedir. Bu bölümler şunlardır; “Araştırma ile İlgili Temel Kavramların Tanıtılması”, “Türk Bankacılık Kesiminin Tarihsel Gelişimi” ve “Yabancı Sermayenin Gelişme Nedenleri”dir.

2.1. Neoliberalizm

İkinci Dünya Savaşı sonrasında geniş bir uygulama alanı bulan Keynezyen ekonomik model, 60’lı yılların sonlarına kadar büyük sorunlar yaşamadan gelebilmiştir. Hızlı bir gelişme ve refah artışına ön ayaklık eden Keynezyen ekonomik sistem aslında bir zorunluluk sonucunda uygulama alanı bulmuştur. Bir yanda savaştan tam bir yıkımla çıkan Avrupa, diğer yanda savaş döneminde bitmek tükenmek bilmeyen Amerikan mallarına olan taleple beslenip devleşen sanayisi ile Amerika vardı. Savaşın sonlanması ile kendini savaş ekonomisinden hızla sivil ekonomiye uyarlayan Amerika bol miktarda ürettiği sanayi ürünlerine pazar bulma telaşına düşmüştür. Büyük bir yıkım içinde olan Avrupa, Amerikan sanayi mallarına talep göstermek bir yana, karınlarını doyuramaz bir halde bulunmaktaydılar. Böyle bir ortamda kapitalizmin temellerinden olan klasik liberalizm, piyasa mekanizması ve özel teşebbüsün gelişmenin lokomotifi olamayacağı görülmüştür. Özel sektörün sermaye yetersizliği büyük alt yapı çalışmalarının yapılmasına engel oluyordu. Artık herkes devletin bir şekilde ipleri eline alması gerektiğine inanıyordu. Hem böylelikle klasik liberalizmin göz ardı ettiği sosyal sorunlarında devlet yardımlarıyla çözüme

ulaşabileceği inancı yaygınlaşmıştı. Heywood (2007, 81) bu durumu şöyle ifade ediyor: “İkinci Dünya Savaşı sonrası ilk dönemlerde yaygın biçimde kabul edilen şekliyle Keynezyen sosyal demokrasi, devlet müdahaleciliği yoluyla kapitalizmi ‘insanileştirmeye’ ilişkin somut bir arzuya birleşiyordu”. Yani Keynezyen ekonomik politikalar devletin ekonomide daha fazla söz sahibi olmasını sağlarken aynı zamanda sosyal adaletin sağlanabilmesi için de çaba sarf etmeyi öngörüyordu.

Keynesyenizm 1950 ve 1960’larda ekonomide yaşanan uzun soluklu patlamada anahtar role sahipti. Bu dünya üzerinde tecrübe edilen en istikrarlı ekonomik büyüme idi. Ancak Keynesyenizmin entelektüel anlamdaki güvenilirliği, 1970’lerde stagflasyonun (işsizlik ve enflasyonda eş zamanlı olarak ortaya çıkan artış) meydana gelmesiyle büyük yara aldı. Bu Keynes’in teorilerinin tahmin edemediği ve açıklayamadığı bir durumdu (Heywood, 2007, 268).

Neoliberalizm, Friedrich Hayek ve Milton Friedman gibi serbest piyasa iktisatçılarının ve Robert Nozick gibi filozofların yazılarında geliştirilen klasik siyasi iktisadın güncelleştirilmiş bir türüdür. Neoliberalizmin merkezi ilkeleri piyasa ve bireydir. Başlıca neoliberal hedef ise, yönlendirilmeyen piyasa kapitalizminin verimliliği, büyümeyi ve yaygın refahı beraberinde getireceği inancından hareketle, “devletin sınırlarını geri itmektir.” Bu yaklaşımda devletin ölü eli inisiyatifi tüketmekte ve teşebbüs gücünü kırmaktadır. Bu, liberal Yeni Sağ’ın mülkiyet politikasına ilgisinde ve devlet teşebbüsü veya millileştirmeye karşı özel teşebbüse yönelik tercihinde yansıma bulmaktadır. Kısacası “özel iyidir; kamu kötü”. Bu fikirler, Margaret Thatcher’ın “toplum diye bir şey yoktur; sadece bireyler ve aileleri vardır” şeklindeki meşhur iddiasında ifadesini bulan katı bir bireycilikle bağlantılıdır. Dadı devlet, bağımlılık kültürünün kaynağı ve piyasa ortamındaki tercih özgürlüğünün tahripçisi olarak görülür. Onun yerine kendine yardıma, bireysel sorumluluğa ve girişimciliğe duyulan inanç konulur (Heywood, 2007, 70).

1980’lerde ve 1990’ların başlarında, birbirlerinden ayrı olarak düşünülen ulusal ekonomilerin giderek artan bütünleşmeleriyle, bazı araştırmacılar ulus-devletin sonunun geldiğini ileri sürmeye başladılar. Bu araştırmacılar, “ulusal” ve

“küresel” arasındaki mutlak karşıtlıktan yola çıkarak, sermayenin artan hareketliliğinin devletin göreceli bölgesel belirlenmişliğiyle çatıştığını, devletin ulusal ekonomiyi yönetme kapasitesinin altını oyduğunu iddia ettiler. Hatta Ohmae (1990;1993) ve O’Brien (1992), artık ulus-devlet devrinin kapandığını ve ulusal düzeyde yönetişimin küreselleşmiş ekonomik ve toplumsal süreçler karşısında etkisiz kaldığını iddia ettiler (Karakaş, 2009, 42). Neoliberalerler, piyasa güçlerinin işlerlik kazanması için devletin daha önemsiz bir ekonomik rol oynaması gerektiğini her fırsatta belirlemektedirler (Aktan, 1997: 6). Bu da ulus-devletin altını oyan bir düşünsel yaklaşımdır. Alper ve diğerleri (2001)’ne göre; neoliberalizm, devletten gerçekleştirilecek reformlara dair net bir program talep eder. Bu yaklaşımda, devlet hem sorunların hem de çözümün kaynağı kabul edilir. Bu nedenle neoliberal yaklaşım, piyasa güçlerine yer açmak amacıyla yerleşik muhafazakâr çıkar çevrelerini ve bu çıkarlarla bağlantılı yolsuzlukları derhal ortadan kaldırmayı hedefleyen siyasi bir gündem içerir. Dolayısıyla reformların başarısızlığı devletin başarısızlığı gibi sunulur.

2.2. Yeni Sağ

Yeni Sağ, muhafazakâr düşünce içinde, hem 1945 sonrası devlet müdahalesi yönündeki eğilimlere, hem de liberal değerlerin yaygınlaşmasına karşı bir duruşu belirtir. Yeni Sağ fikirlerin izleri 1970’lere, savaş sonrası kaydedilen refah patlamasının sona ermesiyle, sosyal çöküşe ilişkin olarak büyüyen kaygılarla ve otorite kaybıyla kendisini belli eden Keynezyen sosyal demokrasinin aynı dönemdeki bariz başarısızlığına kadar götürülebilir. Bu tür fikirler ilk ve en önemli etkisini İngiltere ve ABD’de göstermiş ve dünya sahnesine Thatcherizm ve Reaganizm ismiyle anılan uygulamalarla hayat bulmuştur. Bu kavramlar devlet merkezli örgütlenme biçiminden piyasa odaklı örgütlenme biçimine geçişi dünya çapında yaygınlaştırmışlardır. Yeni Sağ; “neoliberalizm” ve “neomuhafazakarlık” arasında, mevcut siyasi ve ideolojik gerilimi ortadan kaldırmayı hedef edinmez, ancak Andrew Gamble’ın dediği gibi “özgür ekonomi ve güçlü devlet”i desteklemede bu iki kavram bir araya getirilebilir (Heywood, 2007, 69–70). Yeni sağ teorisyenleri, demokrasiyi kesin bir biçimde koruyucu anlamda almakta ve onu

sosyal dönüşüm sağlamanın bir aracı olmaktan ziyade esas olarak keyfi yönetime karşı bir savunma aracı olarak görmektedirler. (Heywood, 2007, 119).

Güler (2005,16)'e göre; Yeni Sağ yaklaşım, özelleştirme formülünü küreselleştirme formülü ile destekleyerek güçlendirmiştir. Bu yaklaşıma göre, devlet, özellikle de ulus-devlet, demokratikleşme sürecinin en önemli engelidir. Tam da burada özelleştirme kavramının algılanışındaki farklılığa değinmek gerekir. Liberaller, kamu sermayesini verimsizliğin sembolü olarak görmekte iken; sosyalistler, özelleştirmeyi kamusal mekanizmaların değil, piyasa mekanizmalarının bunalımı olarak görmektedir. Sosyalistlere göre özelleştirme, sömürgeciliğin kurumsallaşma aracı olarak işlev görmektedir.

1970'li yıllardan itibaren gelişmiş ülkelerdeki sermaye ve üretim yoğunlaşmasında artış görülmüş ve uluslararası şirketler eliyle bunların ülke dışına taşırılması gündeme gelmiştir. Bu stratejinin resmi adı, uyarlama (adjustment) olarak belirlenmiştir. Resmi ve teknik tanımı ile uyarlama, az gelişmiş ülkelere “maksimum sermaye girişi sağlayarak, ihracatı aşan ithalat fazlasını denkleştirmektir.” Lewis'e göre; az gelişmiş ülkelerin kalkınma sorunu, serbest piyasa ekonomisi temelinde dünya dinamiklerine uyum ile çözülebilir. Bunun için ekonomik sistemin üzerindeki devlet ağırlığı ortadan kaldırılmalıdır. (Lewis,1986, 9). Yeni dönemin kalkınma stratejilerine ideolojik destek yeni sağ akımdan gelmiştir. Yeni sağ on dokuzuncu yüzyıl liberalizminin çağdaş yorumudur (Aksoy, 2005: 160). Önceki yüzyıl liberalizmi gibi, özgürlüğün güvencesinin piyasa ekonomisi ya da kapitalizm olduğu inancına dayanmakta ve eşitlik sorununu atlamaktadır. Yine önceki yüzyıl liberalizmi gibi demokrasiyi özgürlük olarak tanımlamakta, böylece piyasa ekonomisini demokrasi ve demokratikleşmenin başlıca koşulu saymaktadır. Yeni Sağ yaklaşımında temel ilkeler, anti devletçilik üzerine inşa edilmiştir (Güler, 2005,97).

2.3. Finansal Serbestleşme

Dünyada finansal piyasaların serbestleşme süreci özellikle 1980'lerin sonunda artmaya başlamıştır. Bu sürecin altını çizen en önemli etken, yüksek getiri

sağlayan yatırımların artan oranda küreselleşmesi ve yatırımcıların riski uluslararası alana dağıtma isteği olmuştur. Aynı zamanda, birçok ülke, sermaye hareketlerini teşvik için, kısıtlamaları azaltmış, ulusal finansal piyasalarda yeniden düzenleme yapılmış ve yeni piyasa bazlı reformlarla ekonomik çevre geliştirilmiştir. Asya, Latin Amerika ve Doğu Avrupa'daki gelişmekte olan ve geçiş ekonomileri uluslararası finansal işlemlerdeki kısıtlamaları kaldırmış ve öte yandan ulusal piyasalardaki operasyonlara ilişkin düzenlemeleri de gevşetmişlerdir. Bütün bu politikalar, elbette ki uluslararası piyasalara açık bir ulusal ekonomi yaratma amacı taşımaktadır (Agenor, 2001: 4).

Finansal liberalizasyon sürecinde altı çizilmesi gereken belki de en önemli konu, liberalizasyonun ekonomiye olumlu bir katkı sağlayabilmesinin, ancak ulusal ekonominin gidişatına, mevzuata ve yönetime ilişkin aksaklıkların giderilmesi sonrası liberalleşme sürecine başlanması gerçeğidir. Bankacılık sisteminin iyi yönetilmesi, etkili ve verimli düzenleme ve denetleme yapılabilmesi, ancak artan banka likiditesi ile risksiz alanlara plasmanın sağlanabilmesi ile mümkün olabilmektedir. Liberalizasyon öncesi gerekli altyapının oluşturulmaması durumunda, yabancı banka girişleri piyasa riskini artırıcı bir rol oynayacaktır (Soyluoğlu, 2008: 3).

2.3.1. Dünyada Finansal Serbestleşme

Tüm dünyada 1973–1979 döneminde büyüme oranlarında ve verimlilikte ortaya çıkan azalmalar, birinci ve ikinci petrol şokları ve ardından yaşanan ticaret hacmindeki daralmalar, dünya iktisadi sistemindeki dalgalanmaların ciddi kanıtlarıydı (Bordo, 1997: 5). Bretton Woods sisteminin 1971–1973 döneminde çöküşü sonrasında uluslararası sermaye piyasaları hızla uyum sağlamaya başlamıştır. 1973 yılında petrol fiyatlarındaki %400 oranındaki artış, petrol üreten ülkelerin sermaye birikimlerini artırmasına ve petro-dolar kavramının doğmasına yol açmıştır. Söz konusu petro-dolarların uluslararası finans piyasalarına geri döndürme çabaları ve 1976'da gelişmiş ekonomiler arasında esnek döviz kuru

sisteminin benimsenmesi finansal liberalizasyonun öncüsü olmuştur. 1980'li yıllarda uluslararası sistemde yaşanan yeniden yapılanma sonrasında görülen küreselleşmenin bir ayağını finansal serbestleşme oluşturmaktadır. Finansal serbestleşme; ulusal finans piyasaları arasındaki sınırların ortadan kalkmasını, sermaye hareketlerine yönelik çeşitli kontrol ve sınırlamaların uygulamadan kaldırılarak finansal piyasaların uluslararası rekabete açılmasını, piyasaların çevrilgenliğe sahip olmasını, kurların dalgalanmaya bırakılmasını ve uluslararası sermaye akımlarının artmasını kapsamaktadır (Parasız v.d., 2001, 34).

Finansal serbestleşme, küreselleşmenin bir parçası olup aynı zamanda küreselleşmeyi hızlandıran bir unsur olmuştur. Finansal piyasalarının bütünleşmesi ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi sonucunda, faiz ve kur dalgalanmalarına olanak tanınması üretimin küreselleşmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Finansal serbestleşme; çoğunlukla az gelişmiş ülkelerde hükümetlerin, gelişmiş ülkelerin uluslararası finansal faaliyetlerini kendi ülkelerine çekmek için bankacılık ile finans sistemi üzerindeki denetim ve kısıtlamaları kaldırdığı ya da önemli bir ölçüde azalttığı yeniden düzenleme uygulamalarına verilen isimdir. Bu ekonomilerin de uluslararası sermaye akımlarına açılma süreci olarak ifade edilmektedir (Durusoy, 2005, 5).

Finansal liberalizasyonun küresel boyutta benimsenmesinde, 1980'li yıllarda egemen olan iktisadi düşüncenin büyük rolü olmuştur. 19 yy. klasik liberalizmin devamı niteliğinde olan Neo-klasik teori bağlamındaki bu düşünce, sermayenin kıt olduğu durumlarda, yerli yatırımların finansmanı ve büyüme için yabancı tasarrufların önemli bir kaynak oluşturacağı temeline dayanmaktadır (Duman, 2004, 5).

Mali piyasalardaki fon arz ve talebinin coğrafi sınırlamalara maruz kalmadan işlem görmesi anlamına gelen finansal liberalizasyon, gelişmiş ülkelerin ekonomi politikalarına göre genel makro istikrarın yaratılması ve korunması açısından ön koşul olarak belirtilmektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin dışı kısmen kapalı ve sermaye hareketlerinin sınırlandırıldığı ekonomik yapıları, ekonomik istikrarsızlığın bir nedeni olarak vurgulamış çözümü de finansal

liberalizasyonda bulmuşlardır. Birçok iktisatçı tarafından teorik temele de oturtulmaya çalışılan "finansal liberalizasyon" kuramına göre finansal baskının kalkması ve finansal derinleşmeyle beraber az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde etkin kaynak dağılımının ve ekonomik gelişmenin sağlanması için finansal anlamda serbestlik şart koşulmaktadır. (Dede, 2007: 38).

Finansal liberalizasyon kavramı; yeniden yapılandırma uygulamalarının bir sonucu olarak, hükümetlerin bankacılık finans sistemi üzerindeki denetim ve kısıtlamaları kaldırması ya da önemli ölçüde azaltmasıyla, ekonomilerin uluslararası sermaye akımlarına açılma süreci olarak da ifade edilmektedir (Duman, 2004, 4).

Finansal küreselleşmenin itici gücü olan finansal serbestleşmenin benimsenmesinde, yukarıda da belirtildiği gibi, 1980'lere egemen olan neo-klasik iktisadi düşüncenin rolü büyüktür. Yerli tasarrufların yetersiz kaldığı durumlarda yabancı tasarrufların yerli yatırımlar ve büyüme için önemli bir kaynak oluşturacağı temeline dayanan neo-klasik düşünceye göre, sermaye hareketlerinin serbestleşmesi sonucunda tasarruflar sermaye açığı olan ülkelere akacaktır. Diğer bir deyişle, yurt içi tasarruf eksiği bulunan ülkeler; bu açıkların ancak faiz oranlarını yükseltip tasarruf fazlası ülkeleri cezbederek, yatırım yapılabilir ülke konumuna gelebilmektedirler. Söz konusu süreç tasarruf açığı olan ülkelerdeki faiz oranlarının gelişmiş ülkelerdeki faiz oranı seviyelerine inene kadar devam edecektir (Altun, 2006: 3).

Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin çalışmaları sonrasında, dünyadaki para sisteminin aldığı şekil (paraların konvertibiliteye sahip olmaları), Dünya Bankası ve konsorsiyum bankaları gibi finans kuruluşlarının büyük sermaye yatırımı gerektiren projelere destek vermeleri, 1973'te doların devalüasyonu sonrasında döviz kurlarının dalgalanmaya bırakılması ve teknolojideki gelişmeler, finansal küreselleşme üzerinde etkili olmuştur. Bunların dışında reel sektörde ve dünya ticaretindeki gelişmeler, çok uluslu şirketlerin yatırımlarında görülen artış, menkul kıymetlendirme, yeni finansal araçların ortaya çıkması (future, option ve swap vb.) gibi farklı unsurlar da etkili olmuştur (Parasız v.d., 2001, 37).

Her ne kadar finansal liberalizasyon kazanç sağladıysa da, bu kazançlar maliyetsiz olmamıştır. Sermayenin serbestleşmesinden kaynaklanan, risklerin bulaşma etkisinin, oynaklık riskinin ve sermayenin hızlı hareketinden doğan maliyetlerin de artış kaydettiği göz ardı edilmemelidir. Nitekim bir seri finansal krizin geçmişte yaşanması da bu kaygıya en iyi örnektir. 1994'te Meksika'da, 1997'de Asya'da, 1998'de Rusya'da ve 1999 yılında ise Brezilya'da yaşanan krizler, finansal liberalizasyonun maliyetlerini, daha kırılabilir finansal sektörün ortaya çıktığını ve artık krizlerin küreselleşme ile bulaşıcı etkisinin olduğunu ve sonuç olarak da düzenleme ve gözetim yapısının zayıf kaldığını göstermiştir (Agenor, 2001: 3-64). 2008 yılında ABD'de başlayan ve hızla başta gelişmiş ülkeler olmak üzere dünya çapına yayılan tutsat¹ (mortgage) krizi de, bu bulaşıcı etkinin ne kadar etkili olduğunun güncel bir örneğidir.

Finansal liberalizasyon sürecinde altı çizilmesi gereken belki de en önemli konu, liberalizasyonun ekonomiye olumlu bir katkı sağlayabilmesinin, ancak ulusal ekonominin gidişatına, mevzuata ve yönetime ilişkin aksaklıkların giderilmesi sonrası liberalleşme sürecine giriş ile gerçekleşebileceğidir. Bankacılık sisteminin iyi yönetilmesi, etkili ve verimli düzenleme ve denetleme yapılabilmesi, artan banka likiditesiyle risksiz alanlara yatırımın sağlanabilmesi ile mümkün olabilmektedir. Liberalizasyon öncesi gerekli altyapının oluşturulmaması durumunda, yabancı banka girişleri piyasa riskini artırıcı bir rol oynayacaktır (Çakar, 2003: 28).

Küresel anlamda artan liberalizasyon hareketleri, IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kurumlar yardımıyla hız kazanmış ve ülkelerin bu yapıya bağlanmaları hızlandırmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak finansal piyasalar ve bankacılık sektörü eskisine göre siyasal ve ekonomik etkilere daha duyarlı hale gelmiştir. Bu gelişmeler, finansal piyasalar ve aktörleri açısından risk nedenlerini tekrar tanımlamaya itmiştir. Finansal piyasalardaki risk iç ve dış nedenlerin birleşimiyle artmıştır. 1990 sonrası kapitalist dünyada yaşanan büyük finansal krizler, sadece sermaye hareketlerinin serbest olduğu alanlarda gerçekleşmiş ancak etkileri tüm dünyada hissedilmiştir. Uluslararası asimetrik

---

¹ Bir taşınmazın ipotek edilmek suretiyle uzun vadeli krediyle satın alınması.

bilgi dağılımının varlığı, belirsizlik, güvensizlik, risk, kontrol mekanizmalarının iyi çalışmaması ve ülkelerin etkin politika oluşturamaması krizlere ortam hazırlamıştır.

Gelişmekte olan ülkelerin belli bir evrim içerisinde olmadan ve makro ekonomik dengeler sağlanmadan çok çabuk bir şekilde finansal serbestleşmeye gitmeleri krizle karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır (Meksika'da ve Asya'da olduğu gibi). Nitekim sermaye hareketlerinin serbestleşmesini öngören neo-klasik yaklaşım dahi, sermaye hareketleri karşısında gelişmekte olan ülkelere sorunların çıkmaması için önce kamu ve para piyasası dengesinin sağlanmış olması ve dış ticaret açığının kapanması gerektiğini belirtir. Bu görüşe göre, makro ekonomik denge oluşturulmadan ve para politikaları üzerinden kalkacak müdahalenin yerini alacak araçlar yaratılmadan finansal serbestleşmeye gitmek hatalı görülmektedir. Bu nedenle, dış finansal serbestlikten önce kamu yatırım ve tüketim harcamalarının kısılması, kamu teşekküllerinin özelleştirilmesi, sübvansiyonlara son verilmesi ve dış ticaret dengesinin sağlanmış olması gerekmektedir. Ancak, 1990'lı yıllarda Meksika ekonomisinin kamu açığı ve dış ticaret açığı olmamasına rağmen finansal bir kriz içerisine girmesi, krizlerin arkasında sadece kamu açığı ve dış ticaret açığını görmenin yeterli olmadığına işaret etmektedir (Durusoy, 2000, 3).

Kısacası uluslararası ticaret ve sermaye akımlarının serbestleşmesi, küresel ekonomik yapıyı daha karmaşık hale getirmiştir. Dünyamız; sadece gelişmemiş finans piyasalarına sahip ülkelerin sorunlarla karşılaşmadığı, bununla birlikte ABD ve Avrupa gibi en gelişmiş finans piyasalarına sahip ülkelerin bile sorunlarla karşılaştığı hatta sorunların merkezi haline geldiği bir sürece girmiş bulunmaktadır. Bunun yanında, sermayenin dolaşımındaki engellerin azaltılması, her sektörde uluslararasılaşma kavramını gündeme getirip, ulusal politikaların varlığını da tehdit eder bir konuma gelmiştir. Tüm ülkeler dış aktörlerin politikalarına daha da duyarlı bir hale gelmiştir.

2.3.2. Türkiye’de Finansal Serbestleşme

Türkiye ekonomisi 1980’li yıllarda yeni bir ekonomik anlayışın içine girmiştir. Özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısında tüm dünya ekonomilerinin gündeminde olan liberal politikalar, tüm gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de uygulanmaya başlanmıştır. 24 Ocak 1980 istikrar kararlarıyla beraber uygulanmaya başlayan liberal politikalar özellikle 1990 yılı sonrasında yoğunluk kazanmıştır (Dede, 2007, 14).

Gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer alan Türkiye 1980 yılından önce ekonomisinde sert bir şekilde devlet müdahaleleri ve baskısı altında kalmıştır. Finansal işlem ve gelirlere yüksek vergileme, döviz kullanımında kısıtlamalar, bütçe açıklarının finansmanında Merkez Bankasının kullanılması, objektif olmayan kredi dereceleme sistemleri ve negatif reel faiz oranları bu müdahalelere örnek verilebilir (Civcir, 2003, 515).

Ülkenin siyasi anlamda karışık bir dönemden geçmesi, ekonominin 80’li yılların başında tamamen ikincil plana atılmasına neden olmuştur. Siyasi iktidarsızlık, petrol krizi gibi dünyayı etkileyen olumsuzluklarla birleşince, Türk insanı olanaklarının çok daha altında yaşamaya mecbur kalmıştır. Bu durumu Tokgöz (1999, 171) kitabında şu çarpıcı cümlelerle anlatmaktadır “ekonomi tarihimizde ilk kez 1946’da %104 olan üç rakamlı enflasyon, 1980’de % 107 olmuştur. Sanki ülke savaş içindeymiş gibi, anılan yıllarda büyüme hızı negatif sonuç vermiştir”. Yaşanan döviz kıtlığı 1979’da petrol fiyatlarının aşırı yükselmesi ile daha da büyümüş, yatırımların ertelenmesine, üretimin daralmasına, mal kıtlıklarının ve kuyrukların yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bu siyasi ve ekonomik ortamda yer altı ekonomisi olarak anılan kayıt dışı ekonomi Türk ekonomisinde giderek daha büyük paylar almaya başlamıştır.

Yukarıda belirtilen durumdan çıkmak için ekonomiye çok kararlı bir müdahaleye gerek duyulmuştur. Dördüncü Kalkınma Planında, Başbakan

Süleyman Demirel ile Turgut Özal, bugün “24 Ocak Kararları” olarak anılan istikrar programını hazırlamışlardır.

Tokgöz (1999, 174) 24 Ocak Kararlarının hedeflerini şöyle özetlemektedir:

- Mal darlıklarını gidermek, kuyrukları kaldırmak,
- Enflasyonu aşağı çekmek,
- İhracatı arttırarak dış ticaret açığını küçültmek,
- Büyüme hızını pozitif yapmak ve yükseltmek,
- Piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmak.

Askeri müdahalenin bir süre geciktirdiği Kararlar; ekonominin durumunun çok kötü olduğunun sıkıyönetim komutanlarınca da anlaşılmasının ardından, Başbakan Yardımcılığına getirilen Turgut Özal’ın çabalarıyla uygulama alanı bulabilmiştir. Türkiye 24 Ocak Kararlarıyla, dışa açık, istikrarlı ve serbest bir ekonomi hedefini izlemeye başlamıştır.

Oksay’a göre (2000, 3) 24 Ocak Kararlarıyla Türkiye’ye getirilen yeni düzenlemeler şöyle özetlenebilir:

- Temmuz 1980 de, mevduat ve kredi faiz oranları serbest bırakılmıştır,
- Bankaların ve mevduat sahiplerinin döviz işlemlerine getirilen kısıtlamalar kaldırılmıştır,
- Kişilere portföylerinde döviz bulundurma imkânı tanınmıştır,
- Mali piyasalarda gerçekleşen işlemler ile buradan elde edilen gelirlerin üzerindeki vergiler azaltılmıştır,
- Aracılık hizmetlerinin maliyetleri 1980 öncesine göre düşmekle birlikte hala yüksek bir seyir izlemeye devam etmiştir,
- Menkul kıymet piyasaları oluşturularak, şirketlere yeni finansman kaynakları yaratılmıştır,

- Yabancı ve yerli bankaların mali sisteme katılmalarına ilişkin getirilen kısıtlamalar azaltılmış ve yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi cazip hale getirilmek istenmiş, yabancı yatırımların Türkiye'deki faaliyetlerinden doğan, net kâr, temettü, satış, tasfiye ve tazminat bedellerini bankalar ve özel finans kurumları aracılığı ile yurt dışına serbestçe çıkarabilmeleri imkânı tanınmıştır,
- 1986 da İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) ve Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), Nisan 1986'da Merkez Bankası nezdinde Bankalar arası Para Piyasası ve 4 Şubat 1987 tarihinde de Açık Piyasa İşlemleri, Eylül 1988'de Döviz ve Efektif Piyasası, Nisan 1989'da ise Döviz Karşılığı Altın Piyasası kurulmuştur,
- TL piyasasının oluşturulması ve benzeri gelişmeler olmuştur.

Diğer önemli bir gelişme ise, 1985 yılında serbest bölgelerde yerli ve yabancı sermayenin faaliyet göstermesine izin verilerek yabancı sermaye ve teknoloji çekilip, ithalat ucuzlatılıp, ihracat ve yatırımın artırılması amaçlanmıştır.

Ağustos 1989 da Türk Parasının Kıymetini Koruma hakkında kanuna ilişkin 32 sayılı kararla konvertibiliteye geçilmesi ve finans kesiminin dışa açılması yolunda liberalizasyon tedbirlerinin devreye sokulması; bankaların döviz cinsinden işlemlerinde önemli gelişmelerin kaydedilmesini, uluslararası piyasalara entegrasyonu sağlamayı ve yerli yatırımcıların yatırım alternatiflerini artırmasını ve yabancı yatırımcılara piyasada işlem yapmalarını sağlayarak etkin bir piyasa yapısına ulaşmayı hedeflemiştir.

Liberalleşme süreci devam ederken atılan bir başka adım, Ekim 1989'da bankalara "Riske Dayalı Sermaye Bulundurma Zorunluluğu" getirilmiş olmasıdır. Ayrıca, serbest bölgelerde "Kıyı Bankacılığı" dâhil tüm bankacılık işlemlerini yapmak üzere banka kurulmasına ve yabancı bankaların şube açmasına izin veren düzenleme Ekim 1990 tarihinde yapılmıştır (Aksoy, 1998, 29).

Turgut Özal'ın 1985–1989 dönemini kapsayan Beşinci Kalkınma Planında hız verdiği liberalleşme, ülke ekonomisine hem olumlu hem de olumsuz

sonuçlar doğurmuştur. Tokgöz'e göre (1999, 189-190) başlıca olumlu sonuçlar şunlardır:

- Bankalar Kanunu'nda yapılan düzenlemelerle Özel finans kurumları Türk ekonomisine kazandırılmıştır,
- Kambiyo mevzuatı sadeleştirilmiş ve döviz piyasalarında serbestleşme sağlanmıştır,
- Gelişmiş ölkelerdeki vergi sistemleri Türkiye'ye uyarlanmıştır,
- Sermaye Piyasasına yeni araçlar kazandırarak Boęaz Köprüsü ve Keban Barajı "Gelir Ortaklığı Senetleri"nin piyasaya sürülerek kaynak yaratılması sağlanmıştır,
- Yabancı bankaların Türkiye'ye girişinin önü açılırken, Türk Bankalarının da yurt dışında faaliyette bulunabilmelerinin önü açılmıştır,
- İstanbul Menkul Kıymetler Borsası kurulmuş ve kısa zamanda benimsenmiştir,
- TC Merkez Bankasının para piyasalarını kontrol edebilmesi için gereken, "bankalar arası para piyasası", döviz piyasası" ve "altın piyasası" gibi para piyasası araçları işler hale getirilmiştir,
- İhracatın artması, çeşitlenmesi ve toplam ihracat içinde sanayi mallarının payı % 70'e ulaşmıştır,
- İhracatı arttırmak için serbest bölgeler kurulmuştur,
- Türk iş dünyasının dışarı açılabilmesi için Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. (Türk Eximbank) kurulmuştur.

Bu olumlu gelişmelere rağmen, "ekonomiyi yönetenlerin karnelerinde geçer notlardan çok geçmez notlar vardı. Büyüme hızı durmuş, enflasyon şahlanmıştı. Yani ekonomi stagflasyon sürecine girmişti. Dış ticaret açığı çok yüksek seviyelere çıkmış, iç ve dış borçlar kabarmıştı. En önemlisi Özal

Modeli'nin gücü olan ihracat 1989 yılı sonuna gelindiğinde artmaz olmuştur” (Tokgöz, 1999, 190).

1980 sonrası gerçekleştirilen düzenlemeler, birçok yenilik ve gelişimi beraberinde getirmekle birlikte, faiz oranlarının hızlı artışına da neden olmuş ve bankalar çok yüksek orandaki reel faizlerle rekabet etmek zorunda kalmıştır (Denizer, 1997: 6). Mevduata verilen yüzde yüz devlet güvencesi, bankaları önü kesilemez şekilde, yüksek faizler vererek mevduat toplama yarışına itmiştir. Bu durum, mevduatın yükselen maliyeti dolayısıyla kredi faizlerinin de yüksek arz etmesi, reel sektörü de sıkıntıya itmiştir. Merkez Bankası mevduat faizlerini yeniden ayarlamış ancak faizler yine de 1980'lere göre daha yükseklerde olmuştur.

Tokgöz'e göre (1999: 189) Finansal serbestleşmenin başlıca olumsuz sonuçları ise şöyle özetlenebilir:

- Enflasyonu düşürme vaadiyle iş başına gelen hükümet enflasyonu düşürmek bir yana körüklemiştir. 1983 yılı sonunda, Özal iktidarı devraldığına, enflasyon % 30 civarında iken 1989'a gelindiğinde bu oran % 69,6'ya çıkmıştır,
- Kamu kesiminin harcamalarını azaltma amacını güden hükümet, söylediğinin tersini yapmış ve kamu kesimi büyümeye devam etmiştir. Genel bütçe dışında fonlar oluşturarak kamu harcamaları arttırılmış, sermaye piyasasında işlemlerin %87'sini kamuya ait menkul değerler temsil eder hale gelmiştir. TC Merkez Bankası kredilerinin % 60'ını kamu kullanmış ve dönem içinde kullanılan toplam kredilerin %85'ini kamu yüklenmiştir,
- Hükümetin, ihracata yönelik mal üretenler değil, doğrudan ihracatçıyı yani aracıyı desteklemesi sanayi yatırımları üzerinde caydırıcı etki yapmıştır,
- Çok sınırlı sayıda mal dışında her türlü ithalat serbest bırakılarak, sanayici olmak yerine, ithalatçı olmak cazip hale getirilmiştir,
- Dış borçlar, işsizlik ve gelir dağılımı adaletsizliği hızla artmıştır,

- Sanayi sektörünün ihracat başarısı, teknolojik bir atılıma dayalı verim artışlarına değil, esas olarak devalüasyon ve düşük ücretlerle maliyetlerdeki aşınmaya dayanmıştır (Boratav, 2008, 163).

Boratav (2008, 169)'a göre; neoliberal politikalar, devlet aracılığıyla yaratılan rant ve avanta mekanizmalarını azaltmamış, aksine onları beslemiştir. Tüm toplum rantıye ve büyük finans sermayesi ikilisinin kapris ve taleplerine teslim edilmiştir. Bölüşüm kavramı hortumlama kavramıyla yozlaştırılmıştır.

Finansal liberalizasyon döneminde, yapılan diğer hataların yanı sıra, denetimsizlik ve hızla liberalleşme çabası ile gerekli düzenlemelerin ülke şartları dikkate alınmadan uygulanması sonucu 1994 yılında kriz yaşanmış ve bankacılık sektöründe de denetimin eksikliği nedeniyle 3 banka sistemde varlıklarını devam ettirememiştir. Dönemsel aksilikler yaratmasına rağmen, yüksek faiz oranları finansal sistemin önemli ölçüde büyümesiyle sonuçlanmış ve yetersiz olmakla birlikte bir ölçüde finansal derinleşmeye katkıda bulunmuştur.

Yabancı bankaların Türkiye'deki faaliyetleri açısından bu dönem oldukça hareketli geçmiştir. 1980 yılı ve sonrası Kambiyo mevzuatındaki serbestleşme, ekonominin serbest piyasa koşullarına uydurulması çabası ve ülkenin gelişme potansiyeli Türkiye ekonomisinde yabancı sermayeyi hızla artırmıştır.

2.4. Çokuluslu Bankacılık

Literatürde uluslararası bankacılık ve çokuluslu bankacılık terimleri sıklıkla birbirinin yerine kullanılmaktadır. Ancak, uluslararası bankacılık ile çokuluslu bankacılık kavramları arasında önemli farklar vardır. Uluslararası bankacılık; uluslararası para sisteminin bir parçası niteliğinde olup, bu sisteme likidite sağlayarak, ülkeler arasındaki gelişme dengesizliğini finanse etmeyi amaçlayan bankacılıktır. Dünya Bankası, Avrupa Kalkınma Bankası, Asya Kalkınma Bankası, İslam Kalkınma Bankası, bu tip bankacılığa örnek verilebilir. Bu bankalar özel projeler hariç özel sektöre doğrudan kredi açmazlar. Devletlere kredi açarlar, onların kalkınmalarını veya kamu fon eksiklerini karşılarlar (Karluk, 2007: 457).

Çokuluslu bankalar ise; bir bankanın birden fazla ülkede şube veya bağlı ortaklıklara sahip olması veya bunları kontrol etmesi şeklinde tanımlanabilir (Curry v.d., 2003: 3). Yabancı bankacılık olarak da ifade edilen çokuluslu bankacılıkta doğrudan yabancı yatırım niteliği aranmaktadır. Uluslararası bankalardan farklı olarak çokuluslu bankalar ağırlıklı olarak özel sektöre yönelik faaliyette bulunurlar ve kendi ülkelerinde yerel müşterilerine sundukları tüm bankacılık hizmetlerini yatırım yaptıkları ülkelerde de sunarlar. Buna ilaveten Türkiye gibi kamu borçları ve faiz oranları yüksek olan ülkelerde, portföy yatırımlarıyla, kamuyu da finanse ettikleri ve bu alanda kendi ülkelerinde ulaşamadıkları yüksek getiri oranlarını sağladıkları görülmektedir (Büyükşalvarcı, 2007: 140).

Çokuluslu bankacılıkta doğrudan yabancı yatırım niteliği vardır. Çokuluslu banka ve uluslararası banka kavramlarını birbirinden net bir şekilde ayırmak istersek; çokuluslu banka tanımındaki en can alıcı nokta olan "Birden fazla ülkede fiziksel olarak faaliyet gösterme" zorunluluğunu göz önünde bulundurmanız gerekmektedir (Karakurt, 2007: 24).

Çokuluslu bankacılığın tarihsel gelişimini [dört] dönemde incelemek mümkündür:

2.4.1. Onüçüncü Yüzyıl ile Birinci Dünya Savaşı Arası Dönem

Birinci dönem, 13. yüzyıl ile I. Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar olan dönemdir. İlk çokuluslu bankacılık faaliyetleri 13–16. yüzyıllarda Avrupa'da İtalyan Ricardi of Luca ve Medici Fugger'in sahibi oldukları tacir bankalar tarafından yapılmıştır. Mal alım satımını içeren ticari faaliyetlere ilaveten bu bankalar Avrupa ülkeleri arasında uluslararası ticaretin finansmanı ile ilgilenmiş ve dönemlerinin krallarına banker olarak hizmet etmişlerdir (Walter, 1985: 22).

Bu dönemde çokuluslu bankacılık faaliyetlerinde diğer önemli bir gelişme ise, özellikle İngiltere İmparatorluğu'nda uluslararası mal ticaretini finanse etmek amacıyla büyüyen şube ağına sahip ticari bankaların gelişen sömürge ülkelerinde kurulmaya başlanmasıdır.

İlk İngiliz çokuluslu bankaları, 1830'larda Avustralya, Karayipler ve Kuzey Amerika kolonilerinde şubeler açmışlar, 20 yıl kadar sonra da bunları Latin Amerika, Güney Afrika, Hindistan ve Asya'daki şubeler izlemiştir. Genel müdürlükleri Londra'da bulunan bu bankalar, İngiliz kolonilerindeki ekonomik kalkınmanın ve özellikle İngiliz Şirketlerinin finansmanında büyük rol oynamıştır. İngiliz çokuluslu bankalarını; Belçika, Fransa ve Almanya çokuluslu bankalarının kendi sömürgelerinde, Latin Amerika'da ve hatta Çin'de açmış oldukları şubeler izlemiştir (Curry v.d., 2003: 32). Bu dönemde çokuluslu bankacılık, sömürgeciliğin de gereği olarak, ana ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru gelişmiştir. Asıl amaç, sömürüyü kolaylaştırmak, sömürülen ülkelerdeki kazançları güvenli şekilde ana ülkeye aktarmaktır.

Çokuluslu bankacılık; I. Dünya Savaşı sonrası yaşanan ekonomik durgunluk, genişleyen uluslararası ticaretin yavaşlaması, sömürgeciliğin azalması, milliyetçilik akımlarının güç kazanması, yabancı piyasalarda ulusal bankaların rekabet güçlerinin artması ve İngiliz İmparatorluğu'nun gücünü kaybetmesiyle birlikte yeni bir evreye girmiştir.

2.4.2. Dünya Savaşları Arası Dönem

Çokuluslu bankacılığın tarihsel gelişiminde ikinci dönem; I. ve II. Dünya Savaşı'nı kapsayan durgunluk dönemidir. Bu dönemde ABD bankaları çokuluslu bankacılık konusunda uygun bir ortam bulmuşlardır. Özellikle Avrupa ülkeleri ve Japonya'da ekonomilerin yeniden finansmanı için Amerikan bankalarının çokuluslu banka olarak büyük finansman kaynakları sağladığı ve milli bankaların belirli bir seviyeye gelmesine kadar Amerikan bankalarının etkin rol oynadığı bilinmektedir. Yine bu dönemde Avrupa, Japonya ve diğer ülkelerden Amerika'ya büyük ölçekli sermayenin kaçtığı ve New York'un uluslararası bir finans merkezi haline geldiği görülmüştür (Büyükşalvarcı, 2007: 142).

2.4.3. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönem

Üçüncü dönemin oluşmasında, II. Dünya Savaşı sonrasındaki ekonomik koşulların önemli bir etkisi bulunmaktadır. II. Dünya savaşı sonrasında Avrupa ülkeleri ciddi bir ekonomik yıkımla karşı karşıya kalmış, buna karşın ABD ekonomisi büyük bir sermaye birikimine sahip olmuştur. Savaş sonrasında uluslararası ekonomik ve parasal düzenin öncülüğünü de yine ABD yapmıştır. ABD'nin girişimleriyle Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar oluşturulmuş, Avrupa ülkeleri "Marshall Planı"yla yeniden yapılandırılmıştır (Sönmez, 1998: 88).

Savaş sırasındaki Amerikan ekonomik birikiminin bir bölümünün Avrupa'ya aktarılmasıyla ve Avrupa'nın yeniden inşasıyla büyük pazarlar oluşmaya başlamıştır. Avrupa ülkelerinin yeniden inşa süreci Amerikan şirketlerinin uluslararası boyutta faaliyet göstermelerini sağlamış, ABD kökenli yoğun sermaye birikimi uluslararasılaşmıştır. Amerikan şirketleri bu tarihten sonra, çokuluslu şirket (ÇUŞ) hüviyetini kazanmaya başlamışlardır. ÇUŞ'ların önce sanayi daha sonra bankacılık sektörlerinde yerlerini almaya başlamalarıyla, uluslararası ekonomik ilişkilere finans sektörü gibi yeni bir boyut eklenmiştir (Yayla v.d., 2005: 5).

Uluslararası bankacılığın doğması ve gelişmesi ile uluslararası işletmeciliğin yaygınlaşması arasında yakın bir ilişki olduğu bilinmektedir. Gelişme sürecinin ilk aşamasında bankalar uluslararası faaliyetlerini, kurulu buldukları ana ülkeden yürütmüşlerdir. Uzaktan bankacılık da denilebilecek bu aşamada bankaların uluslararası faaliyetleri, daha çok muhabirlik ilişkisi çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Başlıca faaliyetler dış ticaretin finansmanına yönelik olup, işlemler bankanın kambiyo birimleri tarafından yürütülmüştür. Bu aşamada, uluslararası ödemelerin yapılması, ithalat ve ihracata aracılık etme ve dış ticarete finansman sağlama en yaygın işlemler olup başlıca müşteriler ithalatçılar, ihracatçılar, turistler ve diğer bankalardır (Seyidoğlu, 1997: 407).

1960'lardan itibaren yeni müşterilerin ve farklı ihtiyaçların ortaya çıkması ile farklı bir aşamaya geçilmiştir. Söz konusu dönemde bankaların çok uluslu

müşterilerini izleyerek, onlarla birlikte yurtdışına açıldıkları görülmektedir. Çoğu banka için yurtdışına ilk çıkış deneyimi savunmacı bir nitelikte olmuştur. Diğer bir deyişle, yerli şirket dışarıya yatırım yapınca, banka da müşterisi durumundaki işletmelerin finans işlemlerini yürütebilmek ve müşterisini başka bankalara kaptırmamak için onunla birlikte sınır ötesinde şube açma gereğini duymuştur. Böylece çoğu büyük ABD bankası, Avrupa'ya yatırım yapan çok uluslu Amerikan şirketlerinin ardından Avrupa'daki mali merkezlerde özellikle Londra'da şubeler açmıştır.

İngiliz ve Fransız bankaları da benzer bir yayılım göstermişlerdir. Örneğin, Fransız bankalarının 1979 yılında Avrupa'da 71 şubesi varken eski sömürgelerinin bulunduğu Afrika'da 63 şubesi olduğu görülmektedir. Buna ilaveten, Alman ve Japon bankalarının uluslararasılaşmasının ise reel sektörde faaliyette bulunan şirketlerin uluslararasılaşmasına paralel olarak gerçekleştiği kanısı yaygındır. Almanya'da 1960'lı yılların ortalarında, Japonya'da ise aynı dönemin sonlarında sınır ötesine gidiş başlamış ve hızlanmıştır (Sönmez, 1998: 213–214).

Amerikan şirketlerinin ÇUŞ niteliğini kazanması ve bu şirketlerin finansmanının New York piyasasından yapıyor olması ABD'yi ülkeden sermaye çıkışını engellemek amacıyla bazı önlemler almaya yöneltmiştir. 1963 yılında ABD'deki yerleşiklerin satın aldığı yabancı tahvillere "Faiz Eşitleme Vergisi" konularak Amerikan halkının yurt dışına sermaye transferi yapması önlenmeye çalışılmıştır. Buna tepki olarak ise ÇUŞ'ler ABD bankalarından kredi almaya yönelmişlerdir. Ancak fonlarının bu sefer de dolar kredisi olarak ülke dışına çıkması ABD hükümetinin "Gönüllü Dış Kredi Kısıtlama İlkeleri" adlı bir program uygulamasına yol açmıştır. Kısıtlamayla birlikte ÇUŞ'ler, krediler için New York piyasası yerine Avrupa bankalarına yani "euro-kredi"ye yönelmişlerdir. Amerikan Merkez Bankasının, çek hesaplarına ödenecek faizlere sınırlama getiren "Regulation Q" düzenlemesi de mudilerin hesaplarını Amerika dışına taşımalarına neden olmuş, böylelikle bir yandan New York'un uluslararası finans yasalarındaki

ağırlığı kaybolurken, diğer yandan Londra piyasası önem kazanmaya başlamış ve euro-para² piyasaları canlanmıştır (Seyidoğlu, 1997: 688).

Uluslararası bankacılık faaliyetlerinin hızlanmasına katkıda bulunan diğer önemli bir etken 1973'te gerçekleşen dünya enerji krizidir. Petrol fiyatlarının yaklaşık dört misli artmasıyla petrol ihracatçısı ülkelerde ihracattan kaynaklanan ve "petro-dolar" diye tanımlanan dolar fazlası oluşmuştur. Uluslararası bankalar, petrol ihracatçısı ülkelerin söz konusu fazla dolarlarının döviz sıkıntısı çeken ithalatçı ülkelere aktarılmasına aracı olmuşlardır. Petrol ihracatçısı ülkelerin merkez bankaları ise elde ettikleri büyük petrol gelirlerini vadeli mevduat hesapları şeklinde uluslararası bankalara yatırmışlar, aynı zamanda artan petrol faturalarını finanse etmek isteyen petrol ithalatçısı ülke hükümetleri ise bu fonları "euro-bank"lardan ödünç almak suretiyle ihtiyaçlarını karşılamışlardır (Seyidoğlu, 1997: 408).

Birinci dönemde çokuluslu bankacılık sömürgeciliğin yaygın olması nedeniyle gelişmekte olan ülkelere yönelirken, üçüncü dönemde teknolojik gelişmelerden en çok faydalanan ülkeler olan gelişmiş ülkelerde gerçekleşmiştir. Yabancı bankacılıkta birinci dönemi üçüncü dönemden ayıran diğer bir özellikte, yapılan yatırımların şeklidir. Tarihsel gelişim de dikkate alındığında, birinci dönemde yapılan yatırımlar genellikle yeni banka kurulması şeklinde gerçekleşirken, üçüncü dönemde banka satın alınarak yabancı ülkelere girme yolu seçilmiştir.

2.4.4. Küresel Bankacılık Dönemi

Küresel bankacılığa geçiş çokuluslu bankacılıkta dördüncü dönemi oluşturmaktadır. Küresel bankacılık, farklı ülkelerde bağımsız olarak yönetilen iştiraklerin küresel düzeyde bir ağ etrafında toplanarak operasyonların birleştirilmesini ifade etmektedir. Bu tür bir değişim, iletişim ve enformasyon teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve finansal piyasaların küreselleşmesi ile

---

² Euro-para, ulusal paranın onu çıkartan ülkenin sınırları dışında oluşan piyasalarına verilen isimdir. Bu işlemleri yapan bankalara ise euro-bank denilmektedir. (Seyidoğlu, 1997: 408)

mümkün olmuştur. Küresel bankacılığın en büyük avantajı, küresel düzeyde ölçek ekonomisinin sağlanması ve küresel bilgi ve uzmanlığın paylaşılmasıdır.

Küresel finans piyasaları ile bütünleşme, finans sektörünü artan bir rekabete maruz bırakırken, yerli bankaların güçlü yabancı banka sermayeleri ile işbirliği eğilimini arttırmıştır. İç finans piyasasında üstün konumlara sahip olan yerli bankalar, hem iç piyasadaki varlıklarını güçlendirmek, hem de komşu ülkelere yayılımlarını arttırmak için bütünleşmeye sıcak bakmışlardır. Sabancı Holding Yönetim Kurulu Başkanı Sakıp Sabancı, Akbank'ın TMSF bankalarını ele geçirmek ya da bir Türk bankası ile birleşmektense, önde gelen bir çokuluslu banka ile ortaklık kurmayı tercih ettiğini belirtmiştir (Poyraz, 2000: 33). Çünkü Sabancıya göre, Akbank bile küresel oyuncuların yanında küçük kalıyordu. Büyümenin anahtarının küçük yerli bankalardan ziyade küresel bankalarda bulunduğu inanıyordu. Türk bankacılık sistemindeki tüm bankaların aktifleri incelendiğinde, küresel bankaların bir tanesinin aktifine bile kavuşamadığı görülmektedir. Küresel bankalarla rekabet etmenin zorluğu da buradan gelmekte ve Sabancı'nın neden yabancı ortak arayışına hız verdiğini açıklamaktadır.

Garanti Bankası da, kendisine küresel rekabet gücü kazandıracığı için, yabancı banka sermayesi ile bütünleşme stratejisi izlemiştir. Grup bu süreçte, yabancı ortak edinmenin ilk adımı olarak üç bankasını (Garanti Bankası, Osmanlı Bankası ve Körfez Bank) birleştirmiştir (Karakaş, 2009: 359-360). Bu eğilimin istisnası olarak, Türkiye İş Bankasını sayabiliriz. Anılan banka yabancı ortaklık kurma eğilimi göstermemiştir.

2.5. Özelleştirme

Özelleştirme kavramı kamu kesimi işlevlerinin sınırlandırılmasını, kamusal malların üretiminin, finansmanının, ekonomik açıdan mülkiyetinin ve hukuki açıdan değerlendirildiğinde ise yönetiminin özelleştirilmesini ve kamu tekellerinin kaldırılmasını ifade eder. Cevizoğlu (1998:9) en geniş anlamıyla özelleştirmeyi, “devletin ekonomik faaliyetlerinin azaltılması ya da tümüyle ortadan kaldırılması” olarak tanımlarken; dar anlamda ise devlet tekelindeki

KİT'lerin mülkiyetinin özel kesime devredilmesi olarak tanımlanmış ve mülkiyet devrinin iki temel amacı olduğunu vurgulamıştır. Bu amaçları şöyle belirtmiştir:

- KİT'leri devletin doğrudan denetim alanının dışına çıkartmak,
- Bu kuruluşların doğrudan bütçeye olan yükünü azaltmak

Özelleştirme, gerek teoride gerek pratikte tamamen açıklığa kavuşturulamamış bir kavramdır. Bunun asıl nedeni özelleştirmenin birçok bilim dalının doğrudan ilgi alanına girmesi ve dolayısıyla yapılan bilimsel tanımlamalarda farklılıkların bulunmasıdır. Gerçekten özelleştirme; [kamu yönetimi], ekonomi, işletme, hukuk, politika gibi pek çok disiplinin ilgi alanına girmektedir (Altıkulaç, 2006:5).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hızla büyüyen kamu sektörünün etkinlik sağlamada yeterince başarılı olmadığı görüşü giderek yaygınlaşmıştır. Yaşanan bunalımın yol açtığı sorunlar birçok ülkede kamu harcamalarını kısmak amacı ile kamu sektörünün yeniden gözden geçirilmesini ve yeni düzenlemeleri gerektirmiştir. Bu amaçla kamu sektörü yönetilen, ancak özel sektöre devredilmesi mümkün olan faaliyetlerin yeniden değerlendirilmesine başlanmıştır. 1970'lerde yaşanan petrol krizinden sonra ise, Keynes' in kamu ağırlıklı ekonomi politikası yaklaşımı ve buna bağlı olarak kamu sektörünün ekonomideki payı sorgulanmaya başlanmıştır. Genel olarak 1980 yılından itibaren birçok ülkede uygulamaya konulan özelleştirme uygulamaları özellikle 1984 yılından itibaren yapılan hukuki düzenlemelerle ülkemiz gündemine de girmiştir (Çondur, 2000: 6).

1980'li ve 1990'lı yıllar, özellikle ABD ve İngiltere'de, Yeni Sağ görüşlerden esinlenen hükümetlerin, devlete karşı azimli bir saldırısına sahne olmuştur. Bu süreç kısıtlama ve düzenlemelerin kaldırılması, özelleştirme ve piyasa reformlarının kamu hizmetlerine sokulması gibi siyasalar aracılığıyla devletin ikinci plana atılmasını ortaya çıkardı. Benzer eğilimler başka yerlerde de benimsendi ve belki de en tutkulu biçimde uygulandığı yerler, eski kolektifleştirilmiş devlet aygıtlarını sökmeye girişen Orta ve Doğu Avrupa'nın post komünist rejimleri oldu. Ancak bu gelişmeler sadece devletlerin eğilimleri doğrultusunda olmamış, gelişmiş ekonomilerin zorlama ve yönlendirmeleri de bu

sürecin yaygınlaşmasında önemli pay sahibi olmuştur. Gittikçe büyüyen rekabetin yarattığı baskılar ve yönetimden “yönetişime” geçme ile bağlantılı olarak, kamu politikası geliştirilmesinin ve kamu hizmetlerini sunmanın daha etkin yollarını geliştirme ihtiyacı bunlar arasındadır. Bu fikir, toplumun daha karmaşık ve daha akışkan hale geldiği, hiyerarşik devlet kurumlarına daha az dayanan yeni yönetim metotları bulunması gerektiği ve nitekim devlet ile toplum ayrımının da bulanıklaştığı olgusundan gelir. Siyasette yönetişime dönüş çeşitli eğilimlerle kendini göstermektedir. Bunlar arasında, doğrudan hizmet sunma yerine “olanak sağlama” veya “düzenleme” yoluyla “yönetimin yeniden keşfi”, kamu hizmetlerinin sunulmasında hükümet benzeri ve özel kuruluşların artan kullanımı ve özel sektör yönetim tekniklerinin devlette daha geniş olarak kabul edilmesini öngören “yeni kamu yönetimi” yer almaktadır (Heywood, 2007:144–145).

Özelleştirme hareketinden en kapsamlı ve hızlı etkilenen alanların başında da finans gelmektedir. Dışa açık, ihracata yönelik politikaların hüküm sürdüğü ve ticaretin hız kazandığı bir ortamda bankacılığın bu yeni eğilimden aslan payını alması tüm dünya tarafından doğal karşılanmıştır. Özel sektör tarafından karşılanamayan bankacılık ihtiyaçlarını başarıyla tedarik eden kamu bankaları, 1980'lerde yaygınlaşan serbest piyasa ekonomisi ve kapitalizmin etkisiyle hızla özelleştirilmiş, bunun sonucu olarak Türk Bankacılık Kesimi önemli bir oranda özel bankacılığın egemenliği altına girmiştir. Özel sektör yönetim tekniklerinin devlet içinde en rahat uygulanabileceği alan bankacılık sektörüdür. Çünkü bankacılık aslında özel sektör mantığını taşır. Esasında bir zorunluluktan doğmuş kamu bankalarının özünde de bu mantığın varlığı yadsınamaz.

3. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Dünyadaki küreselleşme hareketleriyle birlikte, ticaretin buna bağlı olarak da uluslararası ilişkilerin hızlanması finansal gelişmeleri ve serbestleşmeyi beraberinde getirmiştir. Özellikle 1980'ler ile birlikte hızlanan Yeni Sağ politikalar, dış ticarete dayalı büyüme modelini ilke olarak benimsemiş, ticari gelirlerin ve işlemlerin büyük çaplara ulaşmasına neden olmuştur. Artan ticari

ilişkiler sorunları da beraberinde getirmiş; ihracat ve ithalat mevzuatları, ticari gelirlerin ana ülkeye getirilmesi, yurtdışında işlem yapan firmaların haklarının korunması, onlara yol gösterilmesi, müşterilerin başka ülkelerin bankacılık sektörüne kaptırılmaması gerekliliği gibi sorunlar bankacılık sistemini beslemiştir. Dünya dış ticaret hacminin artışına paralel olarak bankacılık sistemi de büyük gelişmeler kaydetmiş ve geleneksel görevlerinin yanına birçok yeni görevler eklemek zorunda kalmıştır. Bu temel kavramlar eşliğinde Türk Bankacılığının özellikle de Türkiye’de yabancı bankacılığın tarihsel sürecine baktığımızda sekiz ana dönemle karşılaşırız.

3.1. Osmanlı Dönemi Bankacılık

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'a kadar olan dönemde bankacılığa ait izlere rastlanmamaktadır. Bunda Türklerin özellikle askerlik ve yöneticilik gibi işlerle uğraşmaları, ticaret, sarraflık, faizcilik gibi meslekleri Türk ve Müslüman olmayan kimselere bırakmalarının önemi büyüktür. Ayrıca Osmanlı ekonomisinin Batı Avrupa'da gerçekleştirilen sanayi devrimine ayak uyduramaması ve yakın zamanlara kadar esnaf ve zanaatkârlara dayanan kapalı bir ekonomik düzen içinde kalması da bu dönemde bankacılığın gelişmemesinde önemli bir etkidir (Parasız, 2007: 19).

Ülkemizde bankacılık; dünya örnekleriyle uyumlu hareket etmiş ve “sarraf, banker, banka” evrelerini sırasıyla yaşamıştır. Bugünkü anlamına en yakın biçimde dünyada bankacılık, sarraflıkla başlamış ve sarrafların bankerlere ve daha sonra kurumlaşarak bankalara dönüşmesiyle gelişimine devam etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk banka 1847 yılında kurulmuştur. 1845 yılında Galata bankerlerinin ileri gelenlerinden iki tanesi ile bir anlaşma yapılarak Osmanlı ithalatının finansmanını sabit bir döviz kuru üzerinden bu bankerler tarafından dış mali piyasalara yazılacak poliçelerle finanse edilmesi uygulaması başlatılmıştır. Bu sözleşme 1847 yılında yenileneceği sırada bankerler hükümetten aynı işlevi yerine getirmek üzere bir banka kurmalarının kabulünü istemişler ve bu

istek kabul edilmiştir. Bu şekilde kurulmuş olan İstanbul Bankasının faaliyetine 1852 yılında son vermiştir (Altıkulaç, 2006: 191).

Özellikle Kırım Savaşını izleyen yıllar, ülkemizde hızlı bir borçlanma dönemine girişi ve yabancı bankaların Türk ekonomisine müdahalesinin başlangıcı olarak görülmektedir. Kırım Savaşının hemen ardından 1856 Şubatında yayımlanan Islahat Fermanı'nda bir bankanın kurulması açıkça önerilmiştir. Güç geçen bir savaşın ardından özellikle borç para sağlayabilecek bir yabancı bankanın kurulması bir bakıma zorunlu hale gelmiştir. İlk bu dönemde kurulan yabancı bankalar uzun yıllar varlıklarını ve sömürülerini sürdürmüşlerdir (Artun,1983: 23).

Kısa bir süre faaliyet gösteren ve faaliyet alanı sınırlı olan İstanbul Bankası bir tarafa bırakılacak olursa, Osmanlı İmparatorluğu'nda bankacığın 1856 yılında kurulan Osmanlı Bankası ile başladığı yaygın olarak kabul edilen bir görüştür. Banka, dış borçların alınmasında Osmanlı hükümeti ile yabancı sermaye sahipleri arasında aracılık etmek amacıyla İngiliz sermayesi ile kurulmuştur. 1863 yılında Fransız sermayesi, 1875'de de Avusturya sermayesi bankaya ortak edilmiştir.

Osmanlı Bankası'nı imparatorlukta faaliyet göstermiş diğer yabancı bankalardan ayıran en önemli özellik, bankaya 1863 Anlaşması ile para basma ayrıcalığının tanınmış olmasıdır. Bankaya Batı Avrupa ülkelerinde kurulmasına başlanan merkez bankalarının yetkilerinin tanınmasının amacı, bankanın ihtiyaç duyulacak merkez bankası işlemlerinde hükümete yardımcı olacağı düşüncesidir. Kaime ihracının başarısızlıkla sonuçlanmış olması, Osmanlı Bankası'nın çıkardığı kâğıt paranın halk tarafından benimsenmesini engellemiştir. Bu nedenle Osmanlı Bankası ekonominin likidite ve kredi hacminin belirlenmesinde etkin bir rol oynayamamıştır. Bankaya devlet bütçesini denetleme yetkisi verilmiş ve banka, hükümete teminat karşılığı kısa vadeli avans vermekle yükümlü tutulmuştur (Akgüç, 1989, 115).

Osmanlı Bankası ve imparatorluğun yıkılmasına kadar kurulan diğer yabancı sermayeli bankaların ana faaliyet alanı Osmanlı Hazinesi için iç ve dış borç bulunması ve bunların ödenmesi ile ilgili işlerle uğraşmak olmuş ve bu

nedenle Osmanlı dönemi bankacılığı için "borçlanma bankacılığı" nitelendirmesi yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nin 1875 yılında borçlarını ödeyemez duruma düşmesinin ardından, 1881 yılında Düyunu Umumiye'nin kurulması ve imparatorluğun dış borçlarının idaresinin bu kuruluşa devredilmesiyle, borçlanma bankacılığında yeni bir döneme girilmiştir. Osmanlı gelir kaynaklarının uluslararası bir kuruluşun denetimine geçmesi, Avrupalı sermayedarlara yeterli güvence sağladığından, özellikle 1881'den sonra imparatorlukta birçok yabancı banka kurulmuştur. Bankacılık bu dönemde sömürünün en büyük silahı olarak gelişmiş ülkelerce kullanılmıştır. Osmanlı'nın gelecekte toplayacağı vergilerine el koyacak kadar ileri giden sömürgeci ülkeler mali açıdan Osmanlı'yı tamamen ele geçirmişlerdir(Artun, 1983: 38).

1856–1923 yılları arasında kurulan bankalarda yabancı sermayeli bankalar çoğunlukta olmakla birlikte, 1908 yılında 2. Meşrutiyet'in ilanı ve milliyetçilik eğilimlerinin artması ile birlikte ulusal sermaye ile pek çoğu yerel ve tek şubeden oluşan bankaların kurulması süreci başlamış, bu süreç 1911 yılında 1. Dünya Savaşı'nın çıkışıyla hızlanmıştır. Artun'a göre (1983: 39), "Ulusal bankacılık hareketinin ortaya çıkmasındaki temel neden, ülke içinde birikmekte olan sermayeyi yabancı ve azınlık bankalarının elinden kurtarmak ve bu sermayeyi ulusal ticareti geliştirmek amacıyla kullanmaktır. Kurulan ulusal bankaların kredileme uğraşları daha çok ticari kredi, esnaf kredisi, tarımsal kredi, emlak kredisi ve tüketim kredisi biçiminde olmuştur". Bu bankaların pek çoğunun kurucuları, Avrupa'ya hammadde ihraç eden veya bu ülkelerden sanayi ürünü ithal eden tüccar ve çiftçilerdir.

Siyasal iktidarın izlediği ulusal ekonomi politikası ulusal bankaların kuruluşuna elverişli bir ortam yaratmasına karşın, bu dönemde yerli sermaye ile kurulan bankaların büyük bir bölümü uzun ömürlü olamamış, güçlü yabancı bankaların kredi piyasasına egemen olmalarına karşı koyamamıştır. Güçlü küresel sermaye karşısında oldukça cılız kalan yerel sermayeli bankalar, pek başarılı olamasa da, daha sonra 1888 yılında, ilk devlet bankası sıfatıyla kurulacak olan Ziraat Bankasına sermaye ve bilgi alt yapısını oluşturmuşlardır.

Ülkemizde İkinci Meşrutiyet sonrasına kadar bankacılık, temelde iki özellik göstermektedir. Bunlardan ilki, Osmanlı Devletinin yarı sömürge haline gelmesine neden olan yabancı bankalardan borçlanmaya dayalı bankacılık, diğeri ise büyük ölçüde bu durumdan kurtulmak için ulusal bankacılığın temellerinin atıldığı Memleket Sandıkları, Menafi Sandıkları ve Emniyet Sandıkları adı verilen yapılanmalardır. Yabancı bankacılığa karşı bir tepki olarak ulusal bankacılığın asıl gelişimi İkinci Meşrutiyet sonrası olmuştur. 1909–1930 dönemi bankacılığı inceleyen Ökçün'e göre (1975: 465-467), ulusal bankacılığın oluşumunda temelde iki amaç ve dolayısıyla iki tür örgütlenme vardır.

Buna göre, Müslüman-Türk tüccar ve toprak sahipleri kendi aralarında kredi sorununu çözümlenmek, yabancı veya azınlık banka ve bankerlerle rekabet ederek onların yerini almak veya onların bıraktığı boşluğu doldurmak için banka kurmuşlardır. 1923–1930 yılları arasında ise şehir ve kasabalarda Türk tüccar ve toprak sahipleri kendi aralarında kredi sorununu çözümlenmek amacıyla mahalli bankalar halinde örgütlenmişlerdir. 1909–1923 döneminde ülkemize gelerek uğraşta bulunan, ancak temel amaçları genellikle, getirdikleri sermayelerle ticaretin ve özellikle yabancı yatırımların mali açıdan desteklenmesi olan yabancı bankalar geliş tarihlerine göre Çizelge 1'de gösterilmektedir.

Yabancı bankaların ülkemizde, bir sermaye birikimi yaratarak bunu harekete geçirmek amacıyla değil, tersine getirdikleri öz kaynaklarla yabancı yatırımların mali açıdan desteklenmesi amacıyla uğraşta buldukları gözlenmiştir. Bunun en iyi iki örneğinden biri Deutsche Bank, diğeri de Türkiye Milli Bankasıdır.

Çizelge 1: Yabancı Bankalar ve Geliş Tarihleri

BANKA ADI	GELİŞ YILI
Türkiye Milli Bankası	1909
Banco Di Roma	1909
Deutschbank	1909
Banque Franco Asiatuqe	1913
Deutsch Bank und Disconto Gesellschaft	1916
Banque Francis des Payt d'Orient	1918
Banco Commerciale Italiana	1918
Banco Italiana di Sconto	1918
Banque de la Sein	1918
American Ekspres Bankası	1921
Hollandsche Bank	1921

Kaynak: (Artun, 1983: 36)

Almanya'nın Bağdat Demir Yolu Stratejisi ile simgeselleşen emperyalist yaklaşımlarının ülkemizdeki en büyük oyuncularını Krupp silah fabrikaları ve Deutsche Banktır. Selanik ve Manastır arasında yapılan demiryolu yapım ihalelerinde km. başına Selanik ve Manastır sancaklarının aşar vergisi teminat olarak alınmış ve teminatın yönetimi de yine yabancıların denetimindeki Düyun-u Umumiye'ye verilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nu mali ve politik açıdan Alman emperyalizmine bağımlılaştırmasını sağlayan bu iki kurum Alman emperyalizminin dolaylı yayılma araçları olarak kullanılmıştır (Rathmann, 1976: 121-130).

3.2. Cumhuriyet ve Milli Bankacılık

Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nı yaşayan Anadolu halkı siyasi bağımsızlığı dışında her şeyini kaybetmişti. Mustafa Kemal; siyasal bağımsızlığın, ekonomik bağımsızlık sağlanmadan hiçbir anlam ifade etmediğinin bilinciyle, Cumhuriyet ilan edilmeden 17 Şubat 1923'te, İktisat Vekili Mahmut Esat Bozkurt'un girişimi sonucunda "Türkiye İktisat Kongresi"nin toplanmasını desteklemiştir. Bağımsız ekonomiye geçiş için alınması gerekli tedbirlerin tartışıldığı bu kongre, liberal bir bakış açısı ile ekonominin düzenlenmesi fikrini benimsemiştir. Tokgöz (1999: 39) bu durumu şöyle ifade

etmektedir. Gerek Türkiye İktisat Kongresi'nin tavsiye kararlarında ve gerekse 1924 Anayasası'nda devletin ekonomiye müdahalesinin kurumsallaşmasına izin verilmemiştir.

Bu kongrede Mustafa Kemal şu sözlerle düşüncelerini açıklamıştır: “Ulusal egemenlik, ekonomik egemenlikle pekiştirilmelidir. Bu kadar büyük amaçlar, bu kadar kutsal ve ulu hedeflere, kâğıtlar üzerinde yazılı genel kurallarla, istek ve hırslara dayanan buyruklarla varılmaz. Bunların bütün olarak gerçekleşmesini sağlamak için, tek kuvvet, en kuvvetli temel: ekonomik güçtür”.

Atatürk; yarı sömürge bir ekonomiden ulusal ekonomiye geçişin sağlanmasını Kurtuluş Savaşı'nın ikinci büyük hedefi olarak görmektedir. Atatürk'ün bu görüş ve tutumunda ne kadar haklı olduğunu Lozan görüşmelerinde İngiliz heyeti başkanı Lord Curzon'un şu sözünden anlamak mümkündür: “Birkaç yıl sonra kapımızı çalacaksınız, bugün reddettiklerinizi kabul edeceksiniz”. 1923 yılında İzmir'de toplanan I. Türkiye İktisat Kongre'sinde ülkenin sermaye sıkıntısı çektiği ve ulusal bir bankacılık sistemi kurulmadıkça endüstriyel kalkınma politikalarının hayata geçirilemeyeceği vurgulanmıştır. Kurulacak yeni endüstriyel tesisler için finansmanın bankalardan sağlanması gerektiği, ancak özel sektörün çok zayıf olması ve kurulacak yeni bankalar için yeterli sermayenin bulunmaması nedeniyle sermaye desteğinin devlet tarafından sağlanması gerekliliği belirtilmiştir. Kongrede alınan kararlar doğrultusunda 1932 yılına kadar 4 kamu bankası ile çoğu yerel ve tek şubeli olmak üzere 29 özel banka kurulmuştur. Ayrıca Osmanlı Bankası'nın temel işlevlerini üstlenmek üzere bir sürüm (emisyon) bankası olarak Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 1930 yılında kurulmuştur (Büyüksalvarcı, 2007: 168).

I. İktisat Kongresi'nde alınan kararlar sonraki dönemlerde tüm ekonomi yönetimine etkisi olduğu gibi, bankacılık alanında da belirleyici olmuştur. Kongrede Türk endüstrisinin gelişmesi için güçlü bir milli bankacılık sektörüne ve sermaye altyapısına ihtiyaç olduğu belirlenerek, devletin bankalara destek olmasına ve yeterli sermayeye sahip olmayan özel sektöre yardımcı olmasına karar verilmiştir (Akgüç, 1987: 16).

1932 yılına kadar ülkedeki toplam banka sayısı 60'a yükselmiştir. Bu bankaların 45'i yerli, 15'i yabancıdır. Sayısal olarak, yabancı bankaların sektördeki payları %25 gibi önemli bir orandır. Bu durumun bir sebebi de dış etkenlere çok açık Osmanlı ekonomisinin etkilerinin henüz yeni kurulmuş Cumhuriyet ekonomisi üzerinden tam olarak kalkmamış olmasıdır (Denizer, 1997: 6).

Cumhuriyetin ilk yılları, bankacılık açısından, bir taraftan var olan yabancı bankaların uğraşlarını sürdürdüğü ve yeni yabancı bankaların kurulduğu, İkinci Meşrutiyet sonrası kurulan yerel bankaların hızla arttığı, diğer taraftan da Devlet desteği ve önderliğiyle özel amaçlı bankalarla özel ticaret bankalarının kurulduğu bir dönem olmuştur (Artun, 1983: 44).

3.3. Devletçilik ve Devlet Bankalarının Kuruluşu

1929 Dünya Ekonomik Krizi ve ülkemizdeki özel sektörün ekonomik büyümeye katkı sağlamada yeterli olmaması, ülkemizde devletçe yürütülen kalkınma planlarının benimsenmesine ve özel sektörün ikinci plana itilmesine neden olmuştur. Endüstrileşmeyi hızlandırmak için devlet, 1932–1945 yılları arasında stratejik endüstrilerde günümüzde de faaliyet gösteren iktisadi teşebbüsleri kurmuştur. Bu dönemin bankacılık açısından önemli bir yönü, yeni kurulan bu endüstrileri desteklemek için Sümerbank, Etibank ve Halk Bankası gibi yeni kamu bankalarının kurulmasıdır. Bankacılık sektörüne giriş üzerindeki politikalarda bir değişiklik olmamasına rağmen bankacılık sistemine kamu bankaları dışında yeni bir giriş olmamıştır.

1932–1945 yılları arasında küresel ekonomik kriz sonucu Türkiye'deki ekonomik büyümenin gerilemesi ve yaklaşan II. Dünya Savaşı'nın etkileri nedeniyle birçok ulusal ticari banka sistemden çıkmıştır. Bu gelişmeler sistemdeki banka sayısını azaltmış ve sisteme kamu bankalarının hâkim olmasına neden olmuştur. Çizelge 2'den de görüldüğü gibi ülkemizdeki banka sayısı 1932 yılında 62 iken, 1945 yılında 40'a düşmüştür. Aynı şekilde 1932 yılında 483 olan şube sayısı, 1945 yılında 411'e gerilemiştir (Karacan, 2000: 210).

Çizelge 2: 1923–1979 Yılları Arasında Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektöründeki Payları

Yıllar	Ulusal	Yabancı Banka	Toplam Banka	Yabancı Banka
1923	22	13	35	37
1924	20	15	35	42,9
1925–1928	24	18	42	42,9
1929–1930	43	16	59	27,1
1931–1932	47	15	62	24,2
1933–1935	47	10	57	17,5
1936–1944	44	9	53	17
1945–1950	33	7	40	17,5
1951–1954	37	6	43	14
1955–1960	52	6	58	10,3
1961–1977	48	5	53	9,4
1978–1979	40	4	44	9,1

Kaynak: (Arslan, 1982: 17)

Bankacılık sektöründe devletleşmenin yoğun olarak yaşandığı bu dönemde yeni yabancı banka kurulması ya da yerli bankaların yabancı bankalarla ortaklık bağı kurması pek mümkün olmamıştır. Korumacı devlet politikaları nedeniyle yabancı girişleri engellenmiştir.

3.4. Özel Bankacılığın Gelişimi

1945–1959 döneminin en önemli özelliği sanayileşme stratejisi olarak iktisadi devletçiliğin yerini özel sektörün desteklenmesi ile ekonomik kalkınmanın hızlandırılması politikasının almasıdır. Özel kesimin güçlenmesi ve sanayileşme politikasında meydana gelen değişiklik, etkisini bankacılık sektörü üzerinde de göstermiş, bu dönem, özel bankacılığın geliştiği bir dönem olmuştur.

Bu dönemde 10 kadar yerel banka ile 2 yabancı banka kapanırken 5 yeni özel sektör bankası kurulmuştur. Bu bankalardan 1944’de kurulan Yapı ve Kredi Bankası, 1946’da kurulan Garanti Bankası ve 1948’de faaliyete geçen Akbank; İş Bankasından sonra ülkemizdeki özel sektör bankacılığının temelini

oluşturmuşlardır. Dolayısıyla 1940'lı yılları, bugünkü özel sektör bankacılığının oluşum yılları olarak değerlendirmek olasıdır (Artun, 1983: 45).

1945–1959 yılları arasında yatırımların, modern işletmelerin, milli gelir ve nüfusun hızla artması, şehirlerin büyümesi, sanayi sektörünün milli gelirden daha çok pay almaya başlaması ve piyasa için üretimin genişlemesi, ekonomide para ve kredi ihtiyacının artmasına neden olmuştur. Bankacılık alanında yapılan yatırımların getirisi yükselmiş ve özel bankacılık hızla önem kazanmaya başlamıştır.

Devletin sürükleyici olduğu sanayileşme dönemi boyunca, Türkiye'deki Rum, Ermeni ve Musevi azınlıkların ticaret ve sınaî üretim üzerindeki kontrollerinin kırılması amaçlandığından, ulusal burjuvazi devlet politikaları ile beslenmiştir. Özel sermaye birikimi, İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki yüksek enflasyon ve kıtlık ortamında, özellikle ticaret ve tarım alanlarında ivme kazanmıştır. Yeni yeşeren burjuvazi ile Türk kapitalizminin dünya kapitalizmiyle bütünleşmesi, İkinci Dünya Savaşı sonrasına rastlar. Bu süreçte ekonomi politikalarına liberalleşme damgasını vurmuştur (Karakaş, 2009: 111).

Batılı kapitalist devletlerden özellikle de Marshall Planı çerçevesinde sağlanan kredi imkânlarındaki artış; ticaret, sanayi ve tarım alanlarında hızlı bir büyümeyi beraberinde getirmiştir. Artan makineleşme, ulaşım imkânları ve kentleşme; büyüyen ekonomi piyasalarının giderek parasallaşmasına ve kredi talebinin yükselmesine neden olmuştur. Bu durum, 1945–1959 yılları arasındaki dönemin, özel bankacılık açısından bir atılım dönemi olmasına imkân tanımıştır (Koraltürk, 1999: 261–262).

Bu dönemde devlet, yerli burjuvazi oluşturabilmek için temelde üç mekanizma kullanmıştır. Birincisi; korumacı ticaret rejimi ve düşük döviz kuru kullanılarak yerli üreticiler desteklenmiş. Devlet bankaları, hem dış yardımı ve kredileri hem de kamu kredilerini özel sanayiye kanalize etmekte kilit rol oynayarak holdinglerin oluşmasını sağlamıştır (Öncü ve Gökçe, 1991: 68). İkincisi, KİT'lerin ürettiği girdilerin fiyatlarının yapay bir şekilde düşük tutulması, üretimleri büyük oranda KİT'lerden aldıkları ara mallara bağlı olan yerli

sanayicilerin büyük oranda ucuz girdi elde etmelerini sağlamıştır. Üçüncüsü, hızla büyüyen pazarda kârlı hale gelen sektörler burjuvaziye bırakılırken, devlet gittikçe artan bir şekilde ileri teknoloji ve ölçek ekonomileri gerektiren ara malı ve sermaye malı üretimine odaklanmıştır (Sönmez, 1998: 67).

1950–1961 dönemi ulusal sermayenin yoğunlaşma ve merkezileşme sürecinin büyük bir hız kazandığı dönemdir. Bu süreç önce bankacılık ve ticarete, daha sonra da sanayi de görülüyordu. Giderek ticaret ve sanayi sermayesi ile bütünleşen bankaların bir kısmı, kapkaççı kapitalizmi tercih etmiş ve halkın tasarruflarını çoğu kez yasalara aykırı biçimde, belli kişilere kredi olarak aktararak “her mahallede bir milyoner yaratma” ilkesine alet olmuşlardır (Artun, 1983: 48).

3.5. Planlı Dönem

Planlı Dönem olarak da adlandırılabilen 1960–1980 yılları arasında, ekonomik faaliyetlerin Beş Yıllık Kalkınma Planı ve Yıllık Programlara bağlanması ve ithal ikamesi tipi sanayileşme stratejisinin benimsenmesi, finansman anlayışını da etkilemiştir. Bu dönemde kalkınma planlarında ortaya konan ilkelere uygun olarak farklı kredi gereksinimlerine cevap verecek ihtisas bankaları faaliyete geçirilmiştir (Parasız, 2007: 22).

Planlı dönemde bankacılık sektörü önemli ölçüde devlet kontrolü ve etkisi altında kalmıştır. Mevduat ve banka kredilerine uygulanacak faiz oranları, banka komisyon oranları ve kredi limitleri, izlenen ithal ikamesi politikası doğrultusunda belirlenmiş; bankaların temel işlevi kalkınma planlarında yer alan yatırımların finansmanlarının sağlanması olarak tanımlanmıştır.

Bu dönemde Türk finansal sistemi sadece yerli bankalar için değil yabancı bankalar için de oldukça zorlu bir ortam olmuştur. Anılan dönem boyunca 5 adet yabancı banka Türkiye’de faaliyetlerine devam ederken 1978 yılında yabancı banka sayısı 4’e düşmüştür (TBB, 1998: 36). Planlı Dönemde genel görüş, Türkiye’nin yeteri kadar ticari bankaya sahip olduğu ve küçük bankaların birleştirilerek verimliliğin artırılması; böylece daha güçlü kurumlar oluşturulabileceği yönünde olmuştur (Akgüç, 1987: 45). Bu dönem boyunca

uygulanan caydırıcı ve engelleyici politikalar nedeniyle, yabancı bankaların Türkiye'ye yönelmesinde gerilemeler görülmüş, yabancı bankalar şube ve bağlı şirket gibi doğrudan yatırım yerine, temsilcilik ve muhabirlik şeklinde bankacılık faaliyetlerini sürdürmüşlerdir (Büyüksalvarcı, 2007: 170).

Bu dönemin bankacılık açısından en önemli özelliklerinden birisi, özel ticaret bankalarının büyük bölümünün holding bankası haline gelmesi olmuştur. Bir sanayi veya ticaret sermayesi grubunun bir bankanın sermayesinin önemli bölümünün sahibi olması anlamına gelen ve dünyada da yaygın olan holding bankacılığı, o dönemde özel sektör yatırımlarını hızlandıracak düşüncesiyle devlet tarafından teşvik edilmiştir.

Kısaca özetlemek gerekirse, bankacılık sektöründe devlet denetiminin ağırlığının belirgin bir şekilde hissedildiği planlama döneminde “sektördeki sınırlı kaynaklar, sınırlı rekabet koşulları altında, kalkınma planları doğrultusunda dağıtılmaya çalışılmıştır” (TBB, 1998: 14).

3.6. Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi

İçeride dönük, ithal ikamesine dayanan kalkınma planları çerçevesinde ilerlemeye çalışan Türkiye ekonomisi; içe yönelik birikim modelinin yüksek korumacılığı altında uluslararası alanda rekabetçi fiyatlara ve kaliteye ulaşamıyordu. Yetersiz ihracat nedeniyle Türkiye ihtiyacı olan döviz kazanamıyordu. Sanayisi ithal girdilere bağımlı olan Türkiye ekonomisi bir ileri seviye olan ara malı ve sermaye malı üretimini de yapabilecek durumda değildi. 1978–1980 döneminde hızla bozulan makroekonomik dengeler yanı sıra Türk devleti ve IMF arasında artan gerilimler ekonomi politikasında bir dönüm noktasını haber veriyordu. Dünya genelinde Yeni Sağ görüşe sahip politikacılar iş başına gelmiş ve liberalizm gündemde önemli bir yer tutmaya başlamıştı. İşte böylesi bir görünümde, 24 Ocak 1980’de duyurulan istikrar paketi, yeni bir ticaret ve finansal serbestleşme dönemini başlattı. Bu dönüşüm IMF ve Dünya Bankası tarafından önemli destek görmüştür.

Neoliberal kurama göre, kalkınmakta olan ülkelerde finansal piyasaların serbestleşmesi ve kuralsızlaştırılması ile genişleyen mali kaynaklar, kaynak dağılımında artan etkinlikle birlikte, kalkınmayı hızlandıracaktır. Ancak bu egemen kuralsızlaştırma söylemi ve onun ulusalcı eleştirisine karşın, Türkiye örneği, finansal serbestleşme sürecinin ve bu sürece eşlik eden devletin mali politikalarının farklı sermaye grupları için farklı sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Finansal serbestleşme sürecinde, finans sermayesini oluşturan büyük holdingler, mali kaynaklar üzerindeki artan denetimlerini uluslararası genişleme yönünde kullandılar. Buna karşın, küçük ve orta ölçekli sermayelerin çoğu, yükselen finansman maliyetlerine maruz kalmanın yanı sıra, banka kredilerine sınırlı bir erişime sahip oldu. Dolayısıyla bütün bu süreç sermayenin artan merkezileşmesi ve yoğunlaşmasına katkıda bulundu (Karakaş, 2009: 121).

Finansal serbestleşme ve ihracatı teşvik politikalarıyla beraber, finansal sistem kuralsızlaştırıldı ve yavaş yavaş dış finans piyasalarıyla bütünleştirildi. Devlet korumasındaki içe yönelik birikim modelinin sona ermesi, ona özgü olan finansal sistemin de yapısal dönüşümünü gerektirdi. Dolayısıyla burjuvazinin dışa yönelik birikim modeline geçişte artan para sermaye gereksinimini karşılamak üzere, sermaye, para ve döviz piyasaları devlet tarafından geliştirildi. Bu süreçte faiz oranları üzerindeki denetimin kaldırılması bankacılık için daha geniş bir mevduat temeli sağladı. Buna ilaveten, 1980'lerde kademeli olarak döviz işlemleri üzerindeki ve nihayet 1989'da 32 sayılı yasayla sermaye hareketleri üzerindeki sınırlamaların kaldırılması, fonların serbest uluslararası dolaşımına imkân sağladı. Böylece takip eden on yılda, bankalar devletin yurt dışından borçlanmasında temel aracı haline geldiler.

Boratav (2008:147-148) bu dönemi, "sermayenin karşı saldırısı" olarak nitelemekte ve 24 Ocak Kararları hakkında üç gözlemde bulunmaktadır: İlk olarak 24 Ocak programında yer alan boyutlarıyla devalüasyon, KİT zamları ve fiyat denetimlerinin kaldırılması gibi şok tedavisi öğelerinin IMF'nin üç yıldır Türkiye'den isteklerinin çok ötesine geçtiğini saptamıştır. İkinci olarak bu kararlar sermayenin özellikle Dünya Bankası aracılığıyla pazarladığı, iç ve dış piyasa serbestisi ile yerli sermayenin emeğe karşı güçlendirilmesi gibi iki stratejik amaç

etrafında oluşan bir “yapısal uyum” eğilimi de taşıdığını ve programın bu boyutunun zaman içinde daha da ön plana çıkacağını öne sürer. Üçüncü gözlemi ise; 12 Eylül Rejiminin, Demirel ve Özal hükümetlerinin emek aleyhtarı 24 Ocak Programını uygulanmasında karşılaştıkları zorlukları ortadan kaldırmasıdır. 12 Eylül Rejiminin; üç buçuk yıl boyunca iktisat politikalarının sermayenin karşı saldırısı biçiminde gelişmesini, iş gücü piyasasını askeri bir denetim altında tutarak gerçekleştirdiğini belirtir.

1980 yılında uygulamaya konulan yapısal uyum programının finansal politikaları, var olan kısıtlayıcı düzenlemeleri kaldırarak rekabet ortamı yaratmayı ve sonuçta da etkinliği artırmayı amaçlamıştır. Türk bankacılığında söz konusu dönemin başlıca özellikleri faizlerin serbestleştirilmesi, yabancı bankaların Türkiye’de faaliyet göstermeleri için uygun ortamın hazırlanması, ticari banka kuruluşunun kolaylaşması, Türk bankacılığının dışa açılması, bankacılıkta otomasyonun artmasıdır. Ekonomideki dışa açılma ve mevzuattaki liberalizasyon sonucu bu dönemde yabancı bankaların sayısı hızla artmış ve birçok yeni ticaret bankası kurulmuştur. Bu şekilde yeni banka ve özel finansman kuruluşlarına izin verilmesi ve yabancı bankaların ülkede şube açarak faaliyete başlaması finans sektörü ile ilgili oligopolistik ortamı etkilemeye yönelik uygulamalardır (Uçarkaya, 2006: 63).

Ekonomideki dışa açılma ve mali piyasalara yönelik düzenlemeler bu dönemde yabancı banka sayısında artış meydana getirmiştir. Bankacılık sektörüne girişin kolaylaştırılması sonucu Çizelge 3’den de görülebileceği gibi 1980–1990 yılları arasında bankaların sayısı 37’den 66’ya, yabancı banka sayısı da 4’ten 22’ye yükselmiştir.

Bu dönemde yabancı banka sayısında artış olmasına karşın, bu bankaların bankacılık sektörü aktif toplamı içindeki payları Çizelge 3’de görüldüğü üzere çok düşük düzeylerde gerçekleşmiştir.

Çizelge 3: 1980–1990 Yılları Arasında Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektöründeki Payları

Yıllar	Ulusal Banka Sayısı	Yabancı Banka Sayısı	Toplam Banka Sayısı	Yabancı Banka/Toplam Banka Sayısı (%)	Yabancı Bankaların Sektör İçindeki Aktif Payı (%)
1980	33	4	37	11	2,88
1981	33	5	38	13	2,94
1982	33	9	42	21	3,16
1983	33	10	43	23	3,74
1984	34	15	49	31	4,11
1985	37	17	54	32	3,62
1986	37	19	56	34	3,81
1987	37	19	56	34	3,13
1988	40	21	61	34	3,58
1989	41	23	64	36	3,13
1990	44	22	66	33	3,46

Kaynak: (<http://www.tbb.org.tr/v12/asp/bankalar.asp>)

3.7. Holding Bankacılığı ve Hazine Finansörlüğü Dönemi

1980'li yıllarda finansal piyasalarda yaşanan gelişmeler sonucu oluşan ortamda bankalar 1990 sonrasında daha da farklı bir yapıya kavuşmuşlardır. Artık gerekli teknolojik yatırımlar yapılmış, para ve sermaye piyasalarının kurumsallaşması tamamlanmıştır. Tüm bu yapısal gelişmelere ek olarak, 1989 yılında yürürlüğe giren Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar ile birlikte kambiyo rejiminde yaşanan serbestleşme bankaların döviz işlemlerine yönelmelerine ve artık yurtdışından kaynak bulmalarına da imkân sağlamıştır.

32 Sayılı Karar'ın getirdiği serbestleşme 1990'ların başlarında artan harcamalarla kamu açıklarının giderek büyümesi ve buna bağlı olarak ihraç edilen yüksek faizli Hazine Bonoları ve Devlet Tahvilleri, bankaları devleti

borçlandırarak kolay yoldan para kazanmaya itmiştir. Faizlerin yükselmesi ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, faiz-kur dengesinin bozulup aradaki farkın açılmasına ve Türkiye'ye sıcak para olarak adlandırılan kısa vadeli yabancı sermaye girişinin artmasına, yani bankaların açık pozisyonlarının büyümesine yol açmıştır. Bu durum bankaların kur riskini artırdığı gibi ekonomide de etkisi uzun yıllar sürecektir. Dengesizliklerin de kaynağını teşkil etmiştir. Yükselen faiz oranları yurt içine sıcak para çekerken, özel sektörün bankalardan kredi almasını zorlaştırmış ve özel sektör hem yükselen faiz oranları hem de bankaların kur riski vb. nedenlerle sıcak parayı tercih etmesi ile dışlama etkisi³ (crowding out) meydana gelmiştir (Önal, 2004: 2).

1990'lı yıllar boyunca dış piyasalardan borçlanmakta zorlanan devlet, aracı olarak bankaların kullanılmasına karşı çıkmadığı için bu durumdan yüksek kârlar sağlayan bankalar ise asıl bankacılık faaliyetlerini bırakıp riski olmayan devlet borçlanma senetlerine yatırım yapmaya başlamışlardır. Böylece devlet yüksek bütçe açıklarını kapatmak için, ülkedeki tüm kredi kaynaklarını kullanıp, yatırımın önünü büyük oranda kesmiştir. Bankaların kredi kaynaklarından her bankanın sahibi olan şirket grupları haricinde yararlanan pek olmadığı gibi, özel sektör yatırımları büyük oranda devlet borçlarının finansmanına yönlendirilmiştir (Sevimeser, 2005: 13).

Devletten alacaklarını tahsil edemeyen kamu bankalarının piyasadan kaynak sağlaması faizlerin yüksek seyretmesine sebep olduğu gibi, bu bankaların görev zararlarını tüm finans sisteminin istikrarını bozacak şekilde yükseltmiştir. Sonuç olarak, kamu bankaları bankacılık işlevlerini yerine getiremez hale gelmiş ve bu bankalar Türkiye'deki toplam mevduatın % 40'ını toplarken krediler içindeki payları % 26'da kalmıştır. Bankaların yüksek devlet iç borçlanma faizi oranları nedeniyle reel sektöre kredi sağlamak yerine kamu bankalarının finanse edilmesi yoluna gitmeye başlamış olmalarının sonucunda, devlet iç borçlanma senetlerinin mevduat bankalarının toplam aktifleri içindeki payı 1990 yılında %10'dan, 1999 yılında %23'e çıkmıştır. Aynı dönemde özel sektöre açılan kredilerin toplam

³ Kamu harcamalarındaki artış milli geliri arttıracığından paraya olan talep artacaktır, artan para talebi faiz oranlarını yükseltecek, yükselen faizde yatırımları pahalı hale getireceğinden özel yatırımları azaltacaktır. Bu olaya dışlama etkisi denilmektedir (Tunca, 2001:208).

aktifleri içindeki payı ise %36'dan %24'e gerilemiştir. Özellikle 1990'lı yıllarda tasarruf sahipleri ekonomik istikrar yokluğu ve belirsizlikler nedeniyle uzun vadeli yatırımlardan kaçınmışlardır. Bu sorun günümüzde de etkin olacak biçimde süregelmiştir. Uzun vadeli yatırımlar yerine kısa vadeli devlet borçlarının finanse edilmesinin tercih edilmesi de bankaların varlıkları ve yükümlülükleri arasındaki vade farkının uyumsuzlaşmasına sebep olmuştur (Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, 2001: 3).

Ekonomideki belirsizliğin giderilmesine yönelik olarak enflasyonun düşürülmesi ve kamu borcunun sürdürülebilir hale getirilmesi ana hedef olarak belirlenmiştir. IMF desteği ile 1999 yılında yürürlüğe konulan İstikrar Programı'nın önemli unsurlarından birisi de bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması olmuştur. Bu program çerçevesinde Haziran 1999'da yürürlüğe giren 4389 sayılı Bankalar Kanunu bankacılık sektöründe önemli bir dönüm noktasını ifade etmektedir. Bu kanun ile uluslararası uygulamalara paralel olarak bankacılık sektörü düzenleme, gözetim ve denetimi, idarî ve malî özerkliğe sahip Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'na (BDDK) devredilmiştir. 19 Aralık 1999 tarihli 4491 Sayılı Yasa ile de bankalarla ilgili olarak kuruluşundan tasfiyeye kadar olan süreçte alınması gereken kararların tamamı, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun yetkisine bırakılarak BDDK'nın özerk statüsü sağlanmıştır. Bu bağlamda, sorunlu bankaların bir kısmının yönetimi tamamen Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilmiştir (BDDK Yıllık Rapor 2001: 4–5).

Finansal istikrarsızlığın yaşandığı bu dönemde bankacılık sektöründe ulusal bankaların sayısı artarken yabancı bankaların sayısında azalma olmuştur. Çizelge 4'den de görüldüğü gibi Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı banka sayısı 1990 yılında ulaştığı en yüksek noktadan zaman içinde düşüşlerle 2001 yılında 15'e inmiştir. Yabancı bankaların sektör içindeki aktif payları ise 1999 ve 2000 yıllarında %5'i geçmesine karşın 2001 yılında tekrar 1980–1990 dönemindeki ortalama seviyeye inmiştir. Yabancı bankaların Türk bankacılık sistemi içindeki sayısal oranları ile aktif payları arasındaki ilişki incelendiğinde ortaya çıkan sonuç ilginçtir. Ülkemizde 2002 sonrası döneme kadar sayısal oranlar ortalama %25

civarında iken yabancı bankaların aktif payları genel olarak %5'in altında kalmıştır (Büyükşalvarcı, 2007: 176).

Çizelge 4: 1991–2001 Yılları Arasında Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektöründeki Payları

Yıllar	Ulusal Banka Sayısı	Yabancı Banka Sayısı	Toplam Banka Sayısı	Yabancı Banka Oranı (%)	Yabancı Banka Aktif Payları (%)
1991	44	21	65	32	3,33
1992	49	20	69	29	3,69
1993	50	20	70	29	3,77
1994	47	20	67	30	3,01
1995	50	18	68	27	2,89
1996	51	18	69	26	2,98
1997	54	18	72	25	4,70
1998	57	18	75	24	4,38
1999	62	19	81	24	5,22
2000	61	18	79	23	5,42
2001	46	15	61	25	3,04

Kaynak: (T.B.B., 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sitemi, 1998:36)

3.8. 2000 Krizi ve Sonrası Dönem

Türk bankacılık sektörü Kasım 2000 krizi sonrasında likidite ve faiz riski nedeniyle, Şubat 2001 krizi sonrasında ise ek olarak kur riskinden kaynaklanan kayıplarla karşı karşıya kalmıştır. 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan finansal krizler mali bünyesi zayıf olan bankaları olduğu gibi mali bünyesi güçlü olan bankaları da olumsuz yönde etkilemiştir. Mali bünyesi zayıf olan bankalar krizler sonucunda daha da kötüleşerek faaliyetlerini sürdüremez hale geldiklerinden TMSF'ye devredilirken, mali bünyesi güçlü olan bankalar ciddi sermaye kayıplarıyla karşı karşıya kalmıştır.

Uygur'a göre (2001: 36); bankacılık sisteminin daha sağlıklı hale getirilmesi ve sorunlarının kalıcı olarak çözümlenmesi amacıyla Mayıs 2001

tarihinde "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı" uygulamaya konulmuştur. Programla aracılık fonksiyonuna odaklanan, iç ve dış şoklara dayanıklı, uluslararası standartlarda rekabet edebilecek bankacılık sektörüne geçiş amaçlanmıştır. Bankacılık sektöründe yaşanan yeniden yapılandırma aşağıdaki dört temel unsura dayandırılmıştır:

- Kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması,
- TMSF bünyesindeki bankaların en kısa sürede çözüme kavuşturulması,
- Yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması,
- Bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini artıracak, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesidir.

"Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı" çerçevesinde uygulamaya konulan reformlar ve elde edilen kazanımlar Türk bankacılık sektörünü yabancı yatırımcılar için çekici hale getirmiştir. Bankacılık aktiflerinin istikrarlı ve hızlı bir şekilde büyüme göstermesi, kredi hacminde yaşanan artışlar ve yüksek kâr oranları yabancı yatırımcıları Türk bankacılık sistemine yatırım yapmaya yöneltmektedir. Düzenleyici çerçeve ile gözetim ve denetim sisteminde yaşanan iyileşmeler yatırımcıların ülkemize olan güvenlerini arttırmaktadır (Dede, 2007: 26).

Boratav'a göre (2008: 173), bu dönemde Türkiye ekonomisinin yönetimi ve kimi kurumsal düzenlemeleri adım adım uluslararası finans kurumlarının denetimine girmiştir. IMF ile 1998 de yakın izleme antlaşmasıyla ilişkilerini sıkılaştıran Türkiye, 1999,2002 ve 2005 stand-by antlaşmalarıyla yakınlaşmasını devam ettirmiştir. 2000–2001 krizine IMF programıyla giren Türkiye kriz yönetimini de tamamıyla IMF'ye bırakmıştır. Son stand-by'ın üç yıllık olduğu dikkate alınırsa, Türkiye ekonomisinin 1998–2008 yılları boyunca kesintisiz IMF programlarıyla yönetildiği anlaşılmaktadır.

Türkiye, 21. yüzyıla kapsamlı bir IMF/Dünya Bankası programı ve gündemi ile girmiştir. Gündemin biri emek-sermaye ilişkileri, diğeri sermaye içi sorunlarla ilgilidir. Birincisi, emek-sermaye arası bölüşüm sürecini tamamen piyasa mekanizmasına teslim etmeyi, farklı bir deyişle iş gücü piyasasını ve tarımı etkileyen iktisat politikası araçlarını tamamen tasfiye ederek, halk popülizminin ekonomik tabanını ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Türkiye burjuvazisinin tüm katmanları bu yönelişi hararetle desteklemişlerdir.

Gündemin ikinci boyutu ise, siyasi iktidarın ayrıcalıklı iş adamlarına ve sermaye gruplarına dönük kayırıcı uygulamalarını, özerk kurumlar oluşturarak önlemeyi hedefliyordu. Bankacılık sisteminin yönetimi de Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumuna verilmiş, böylelikle siyasi etkilerden arındırılmış bir yönetim oluşacağı ileri sürülmüştür. Ancak Boratav'a (2008:175) göre, özerk kurumların belli sermaye gruplarının etkileri altına girmesine veya ekonomik güç bakımından avantajlı olan uluslararası sermayenin fiili ayrıcalıklarına engel olacak güvenceler yoktur. Dahası önceki dönemlerde iktidar-iş çevreleri ilişkilerindeki yozlaşmaları parlamenter sistemin içinde ve bağımsız yargı aracılığıyla sınırlayan denetim öğeleri özerk kurumların yozlaşmaları söz konusu olduğunda büyük ölçüde etkisizleşmektedir.

4. YABANCI SERMAYENİN GELİŞME NEDENLERİ

Yabancı bankacılığın gelişme nedenlerini anlayabilmek için yabancı yatırım kavramının da bilinmesi gereklidir. Çünkü bankacılık kesimindeki yabancılaşıma öncelikle ticari işlemlerin yani yabancı yatırımların gelişmesi sonrasında gündeme gelmiştir.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Örgütü'nün (UNCTAD) 1998 yılı Dünya Yatırım Raporu'nda, doğrudan yabancı yatırımları etkileyen faktörlere ilişkin yapmış olduğu analiz ile bu faktörler için genel bir çerçeve oluşturulmuştur. Çizelge 5'da görüldüğü gibi doğrudan yabancı yatırımların belirleyicileri üç ana başlık altında toplanmıştır. Bunlar; politik faktörler, yatırım ortamına ilişkin faktörler ve ekonomik faktörlerdir.

Politik faktörler, doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde önemli etkilere sahiptir. Doğrudan yabancı yatırımlar uzun vadeli yatırımlar oldukları için yatırım yapılacak ülkenin politik yönden istikrarlı olması gerekmektedir. Çünkü politik istikrarın bozulması durumunda, yatırımların kamulaştırılması ve kâr transferlerinin engellenmesi gibi yabancı yatırımları engelleyen kararlar alınabilmektedir (Altomonte, 2000: 87).

Neoliberalizmin etkisiyle günümüzde ülkeler küresel piyasalarla bütünleşmek amacıyla doğrudan yabancı yatırımları teşvik edici politikalar izlemektedirler. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin kalkınma amaçlı yabancı sermayeye olan ihtiyaçları, bu ülkelerin serbest piyasa kuramı çerçevesinde ekonomi ve hukuk alanında liberalizasyona giderek, doğrudan yabancı yatırımları kendi ülkelerine çekebilme gerekliliğini doğurmaktadır.

Doğrudan yabancı yatırımları etkileyen politik faktörlerden bir diğeri ise yatırım yapılan ülkenin yabancı yatırımlara yönelik hukuki yapısıdır. Hukuksal alandaki düzenlemeler yatırımcıları iki açıdan etkilemektedir: Birincisi; yatırımcıların ülkelerindeki vergilendirmeye ilişkin yasalar ve tekelleşmeyi önleyici politikalar, dış ülkeye yatırım yapılması kararlarında önemli bir etkiye sahiptir. İkincisi ise; şirketlerin ülke içinde büyümelerini önleyici mahkeme kararları ile elverişsiz iç vergi yasaları dış ülkelere yatırım yapılmasını teşvik edicidir (Büyükşalvarcı, 2007: 49).

Doğrudan yabancı yatırım belirleyicileri arasında her ne kadar ekonomik ve politik faktörler önemli etkiye sahip olsalar da, ekonomik ve politik istikrarın sağlanması durumunda bile, yatırım ortamından kaynaklanan problemlerin var olması yatırımcıyı olumsuz yönde etkileyecektir. Bu nedenle yatırım yapılması beklenen ülkenin seçiminde yatırım ortamına ilişkin; coğrafi konum, kurumsal ve kültürel faktörler de dikkate alınmalıdır.

Yatırım yapılan ülkedeki bürokratik işlemlerin fazla vakit alması da yabancı yatırımcılar için önemli bir giriş engeli oluşturabilir. Bürokratik engeller yatırım dönemini gereksiz olarak uzatmakta ve maliyetleri artırmaktadır. Bu yüzden bu süreçte yapılacak işlemler anlaşılabilir düzeyde ve makul bir süre

içinde gerçekleştirilmelidir. Bir yatırımın planlama aşamasından fiili yatırımın bitmesine kadar geçen sürede, gerekli tüm bürokratik işlemlerin önceden bilinmesi, bu işlemler için yapılacak harcamaların tahmin edilebilmesi yatırımcıların ev sahibi ülkeye ve o ülkenin yöneticilerine olan güvenlerini pekiştirici etki yapmaktadır.

Şeffaflık kavramı ise; kamu yönetiminde rüşvet ve yolsuzluk olmaması, hukukun üstünlüğü, ekonomik politikaların belirlenmiş olması ve mevzuatın açık, tutarlı ve keyfiliğe yol açmadan uygulanıyor olması şeklinde tanımlanmaktadır (İSO:27).

Doğrudan yabancı yatırımları etkileyen bir etmende sosyo-kültürel etkenlerdir. Uluslararası işletmeler; farklı sosyal ortamlarla, farklı kültürlerle ve demografik özelliklerle karşılaşılır. Bu işletmeler bu heterojen yapıyı görmezlikten gelmeden, her ülke pazarının çevresel şartlarına bağlı olarak kendi stratejilerini bu değişikliklere göre uyumlaştırmalıdır (Büyükşalvarcı, 2007:51). Yabancı doğrudan yatırımlar incelendiğinde, bu yatırımları yapanların genelde kendi ülkeleriyle dil, din, ırk ve kültür gibi ortak paydaya sahip oldukları bölgeleri tercih ettikleri görülmektedir. İspanya'nın Güney Amerika'da en yoğun yabancı sermaye olması, İngiltere'nin eski sömürgelerinde oldukça aktif olması bu konuya verilebilecek en güzel örnekleri oluşturmaktadırlar.

Çizelge 5: Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri

Ana Belirleyiciler	Alt Belirleyiciler
I. Politik Belirleyiciler	<ul style="list-style-type: none"> • Ekonomik, politik ve sosyal istikrar, • Yabancı yatırımlara ilişkin uluslararası anlaşmalar, • Vergi politikası, • Ticaret politikası • Özelleştirme politikası, • Piyasaların yapısı ve işleyişine ilişkin politikalar • Yabancı iştiraklerin anlaşma standartları.
II. Yatırım Ortamına İlişkin Belirleyiciler	<ul style="list-style-type: none"> • Yatırımlara imaj yaratılması, • Yatırım teşvikleri, • Maliyetler (rüşvet, bürokratik etkinlik vb), • Yatırım sonrası hizmetler, • Sosyal etkenler.
III. Ekonomik	<ul style="list-style-type: none"> • Pazar büyüklüğü ve kişi başına milli gelir, • Piyasanın büyümesi, • Bölgesel ve küresel piyasalara giriş imkânları, • Tüketici tercihleri, • Piyasaların yapısı. • Hammaddeler, • Düşük ücretli vasıfsız işgücü, • Vasıflı işgücü, • Fiziki altyapı • AR-GE, • Teknolojik, yenilikçi ve yaratılmış varlıklar • Kaynakların/varlıkların maliyeti ve işgücünün verimliliği, • Diğer girdilerin maliyeti (iletişim, ara mallar), • Bölgesel bütünleşme anlaşmalarına üyelik, ölçek ekonomisi

Kaynak: (UNCTAD, World Investment Report, 1998: 91)

Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik faktör belirleyicileri de bulunmaktadır. Bu faktörler; piyasa büyüklüğü, işgücü maliyeti, ticari engeller, büyüme oranı, dışa açıklık, ticaret açığı, döviz kuru ve vergi teşvikleri başlıkları altında toplanabilir.

Marashdeh (1994: 118), çalışmasında uluslararası işlem yapan bankaların bir ekonominin bankacılık sektörüne girmesinde belirleyici olan unsurlardan bahsetmiştir. Bu unsurlar:

- Yabancı bankanın merkezinin bulunduğu ülkedeki finansal ve piyasa yeterliliğinin büyüklüğü,
- Yabancı bankanın merkezinin bulunduğu ülkenin risk veya kredi derecelendirmesinin durumu,
- Yabancı bankanın merkezinin bulunduğu ülke ile yabancı bankanın bankacılık sektörüne gireceği ev sahibi ülke arasındaki coğrafi uzaklık,
- Yabancı bankanın merkez ülkesi ile yabancı bankanın yatırım yapacağı ev sahibi ülke arasında olan ikili ticaret hacminin boyutu,
- Yabancı bankanın merkez ülkesi ile yabancı bankanın yatırım yapacağı ev sahibi ülke arasında olan yabancı direkt yatırım hacminin boyutu,
- Yabancı bankanın, bankacılık sektörüne gireceği ev sahibi ülkedeki düzenleme ve denetleme mekanizmalarının varlığı.

Yapılan çalışmalar genellikle bankaların kâr oranları yüksek olan ülkelere yatırım yaptığını göstermektedir. Claessens ve diğerleri (2001: 87), 80 ülkenin 1988–1995 yıllarına ait verilerini kullanarak, yabancı banka girişinin en yüksek olduğu dönemlerin, banka kârlılığının en yüksek olduğu, vergilerin en düşük olduğu ve kişi başına gelirin en yüksek olduğu dönemler olduğunu tespit etmişlerdir. Focarelli ve Pozzola (2002: 124) ise, bankacılık sektöründeki yabancı doğrudan yatırımların arkasındaki en belirleyici faktörün, yatırım yapılacak ülkelerin beklenen ekonomik büyüme oranları olduğunu belirlemiştir.

Son yıllarda hacmi büyüyen dış ticaret faaliyetleri ve yabancı doğrudan yatırımlar sonucunda ülkeler arasındaki ekonomik bütünleşmenin artması da, yabancı bankacılığın artış nedenlerinden birisi olarak ortaya çıkmaktadır (Bumin, 2007: 18).

Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında artan ekonomik bütünleşme, gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sistemlerinde artan yabancı payını açıklayan nedenlerden birisi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu artışı açıklayan geleneksel görüşlerin başında, "müşteriyi takip etme" ilkesi çerçevesinde gelişmiş ülke bankalarının kendi ülkelerinde çalıştığı şirketlere, gelişmekte olan ülkelere de hizmet etmek amacıyla bu ülkelere yatırım yapması gelmektedir. Ekonomik bütünleşmeyi ölçen bir değişken olan; banka dışı yabancı doğrudan yatırımlara bakıldığında, bu yatırımların bankacılık doğrudan yatırımları ile benzer bir eğilim gösterdiği görülmektedir (Soussa, 2004: 62).

Dünya Bankası'nın 2000 yılında 191 çokuluslu işletme üzerinde yaptığı çalışmada doğrudan yabancı yatırım yapma kararlarının nedenleri belirlenmeye çalışmış ve Çizelge 6'deki sonuçlar elde edilmiştir:

Çizelge 6: Doğrudan Yabancı Yatırımların Nedenleri

Nedenler	Yüzde (%)
Yeni kâr olanakları	%55
İşlem maliyetlerinin azaltılması	%17
Hammaddeye yakınlık	%6
İşlem sürelerinin kısaltılması	%4
Yeni ürün hattı geliştirme	%4
Verimliliğin iyileştirilmesi	%2
Yeni teknoloji geliştirme	%2
İşgücüne yakınlık	%1
Riskin azaltılması	%1
Diğer faktörler	%8

Kaynak: (World Bank, Foreign Direct Investment Survey 2002: 16)

Bankalar, bir ülkeye yatırım yaparken o ülkedeki bankalara göre sahip oldukları karşılaştırmalı üstünlüklerinden yararlanmak istemektedirler. Bu tür üstünlükler; yönetim becerileri, rekabetçi hizmet süreçleri veya bilgi işlem teknolojileri olabilmektedir.

Banka büyüklüğü, ölçek ekonomisine sahip olunması ve sunduğu ürün ve hizmetler de, bankalara karşılaştırmalı üstünlük sağlayabilmekte ve yatırım yapmaya yöneltebilmektedir. Bunun tersi olarak, bankalar, yabancı bir bankayı satın alma yoluyla belirli bir alandaki uzmanlığı elde ederek karşılaştırmalı üstünlük sağlama yoluna da gidebilmektedir (Curry v.d., 2003: 2).

Bankalar, yurtdışına yatırım yaparak coğrafik çeşitlendirme yoluyla da risklerini dağıtmayı amaçlamaktadırlar. Böylelikle hem gelirlerini çeşitlendirmiş hem de risklerini çeşitlendirerek kriz ortamlarında daha istikrarlı bir dengede bulunmayı başaramışlardır (Bumin, 2007: 19).

Uluslararası yatırımların sağlayacağı daha büyük ve coğrafi açıdan çeşitlendirilmiş müşteri tabanı, bankaların işlem maliyetlerini önemli derecelerde düşürmelerine neden olmakta böylelikle bankaların ölçek ekonomisinin faydalarından yararlanmaları sağlanabilmektedir (Bumin, 2007: 21).

Banka girişlerine yönelik yapılan yasal düzenlemelerdeki değişiklikler de, yabancı bankacılığın artmasına neden olan faktörlerdendir.

1990'lı yılların ortasından itibaren birçok ülkede yabancı banka girişine yönelik kısıtlamalar içeren düzenlemeler değiştirilmiş ve yabancı bankaların yerli bankaları satın almasını engelleyen unsurlar ortadan kaldırılmıştır. Doğu Avrupa ülkelerinde yaşanan finansal serbestleşme süreci ile bankacılık sektörü özelleştirmeye açılmış, Latin Amerika'da 1994 Tekila Krizi sonrası, Uzakdoğu Asya'da ise 1998 Krizi ile yabancı banka sahipliğine yönelik sınırlamalar, yapılan düzenleme değişiklikleri ile kaldırılmıştır (Soussa, 2004: 64).

Yabancıların bankacılık sektörüne girişinde krizler veya ekonomik rejim değişiklikleri de önemli rol oynamıştır. [Gelişmiş ülkelere de en büyük eleştiri buradan gelmektedir. Gelişmiş ülkelerin, ilerleme potansiyeli yüksek gelişmekte olan ülkelere, öncelikle bir kriz oluşturduğu ve sonrasında kriz çıkardıkları ülkelerin gözde firma ve bankalarını uygun fiyatla ele geçirdikleri varsayımı her geçen gün daha da güçlenmektedir.] Örneğin Latin Amerika ülkelerinde yabancı bankaların girişi 1994 Meksika krizinden sonra tetiklenmiştir. Bu ülkelerde bankacılık sektörünün canlandırılabilmesi için sermaye artırımına ihtiyaç

bulunmaktaydı. Yabancı bankalar böyle bir durumda düşük fiyatlamalarla bu piyasalara girme fırsatını yakalamışlardır. Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinde ise yabancı girişleri, merkezîyetçi ekonomiden kapitalist sisteme geçildiği dönemdeki fırsat ortamında gerçekleşmiştir (Karakurt, 2007: 53). Yeni kapitalizme geçen ülkeler, yabancı bankalar için kriz ortamı gibi fırsat oluşturmuştur. Bu ülkelerin tecrübesizliğinden faydalanan gelişmiş ülkeler, bugün Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinin bankacılık sektörünün yüzde ellisinden fazlasını ele geçirmişlerdir. Bankacılık gibi stratejik öneme sahip bir sektörün tamamen yabancı denetiminde olmasının sakıncaları, bu ülkelerin gelecekleri konusunda kuşkulara neden olmaktadır.

Ana ülke ekonomisinde yaşanabilecek dalgalanmalar, faiz oranlarındaki ve döviz kurlarındaki iniş çıkışlar bankaların yurtdışına yatırım kararlarını etkileyebilmektedir. Yatırım yapılması planlanan ülkenin parasının ana ülke parasına göre değer kaybetmesi, yabancı bankaları daha düşük kaynaklar ayırarak bu ülke finansal sektörüne yatırım yapmaya itebilmektedir (Herrero ve Simon, 2003: 81).

Gelişmiş ülkelerde, özellikle Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletlerinde (ABD) finansal piyasalar 1990'lı yılların ortalarında önemli oranda değişime uğramıştır. Avrupa'da finansal bütünleşmenin yavaşlaması ve AB Bankacılık Direktifleri'ndeki değişiklikler, bankaları uluslararası satın alma ve birleşmelere uygun ölçeğe ulaştıracak iç birleşmelere yöneltmiştir. İç bütünleşmenin tamamlanmasıyla yerel bankacılık piyasaları doyumluğa ulaşmış ve büyüme olanaklarının sınırına gelen bankalar yüzlerini yurt dışına çevirmiştir (Bumin, 2007: 23).

Boratav (2008:176); gelişmiş ülkelerin neoliberal politikalarla sermaye gruplarına avantajlar sağlayarak, yabancı bankaların dünya ekonomisinde ve politikasında söz sahibi olmalarını, IMF ve Dünya Bankasına bağlamaktadır. IMF programları, bağımsız ve özerk kurumlarla giderek etkisizleştirilen devlet yönetimi anlayışını, dünyada genel kabul gören bir kavram haline getirmiştir. Uluslararası sermaye, yerel iş çevrelerini kayıran uygulamaları bir yandan etki

altına alabileceği özerk kuruluşlarla, bir yandan da Dünya Ticaret Örgütü, IMF ve Dünya Bankası kurallarıyla sınırlamayı hedeflemektedir.

Dünya ticaret hacminin yarısından fazlasını gerçekleştiren AB, ABD ve Japonya'da meydana gelen ekonomik olaylar tüm ülkeleri etkilemektedir. 11 Eylül saldırısının ardında ABD'nin endüstriyel üretiminin yüzde bir oranında düşmesi tüm dünyada ekonomik bir durgunluğa neden olmuştur (Toprak, 2001:176). Yabancı bankalar bu ekonomik duraksama döneminde yeni yatırımlarını bir süre ertelemişler böylelikle de yabancı bankacılık gelişim sürecinde ilk yavaşlama dönemi ortaya çıkmıştır. Yukarıda da bahsedildiği gibi yabancı bankacılığın gelişme sebeplerinin başında kâr güdüsü gelmektedir. Güvenilir kâr olanaklarının bulunduğu her piyasaya girmeye çalışan yabancı bankacılık, kârının tehlikeye düşeceğini hissettiği anda da hemen güvenli limanlarına çekilme eğilimindedir.

ÜÇÜNCÜ KESİM

TÜRK BANKALARININ YABANCILARA SATILMA NEDENLERİ VE SONUÇLARININ ÇÖZÜMLEMESİ

5. YABANCI BANKACILIĞIN GELİŞME NEDENLERİ

Yabancı bankacılık, dünya politik ve ekonomik gelişiminin uzantısı olarak ortaya çıkmış bir kavramdır. Bir gereksinim sonucunda ortaya çıkmış ve gelişmiş olması çok geniş bir temele dayanıyor olmasının bir sonucudur. Ticaret; tarih boyunca her zaman toplumların zenginliğinin kaynağı olmuş, toplumların alışkanlıklarını ve geleneklerini şekillendiren en önemli unsurlardan biri olmuştur. Teknolojik gelişmeler, ticareti büyük ölçüde etkilemiş ve ticareti geleneksel kalıpların dışına taşımıştır. Kalıplara sığmayan ticaret, bankacılık sektörünü de kalıpların ve sınırların ötesine taşımıştır.

Bankacılık sektöründe yabancılaşma kavramını anlayabilmek için yabancılaşma kavramının ne anlama geldiğinin bilinmesi gerekmektedir. IMF ve OECD doğrudan yabancı yatırımı kavramsal olarak açıklanmaktadır. Buna göre, doğrudan yabancı yatırım, bir ülkedeki yerleşik bir birimin başka bir ülkedeki şirkette sürekli bir menfaat ilişkisini elde etmek amacıyla yaptığı yatırım olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdaki sürekli menfaatle, doğrudan yatırımcıyla yatırım yapılan girişim arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunması ve doğrudan yatırımcının yatırım yapılan girişimin idaresi üzerinde önemli bir etkisinin bulunması ima edilmektedir. Benzer şekilde, finansal sektöre yapılan yatırımları da bu çerçevede ele almak mümkündür (BIS, 2004). Dolayısıyla, bir bankaya yapılan yabancı yatırımın o bankanın idaresi üzerinde önemli bir etki yaratması halinde bu yatırım doğrudan yabancı yatırım olarak değerlendirilmektedir. Yabancı katılımının hesaplanması açısından kontrol gücü için eşik oran genellikle yüzde 50'dir. Ancak, kimi ülkelerin düzenlemelerinde yabancılar daha düşük

oranlarla kontrol gücünü ellerinde tutabildiklerinden veya bankanın idaresi üzerinde etkin olabildiklerinden söz konu eşik oranın altında da kontrol gücüne sahip olmak mümkün olabilmektedir (Yayla v.d., 2005: 9)

Yabancı bankacılığın dünya eğilimlerine ülkemizin genellikle paralel seyir izlemesi, dünyadaki yabancı bankacılığın artış nedenlerinin aynı zamanda Türkiye’de yabancı bankacılığın artış nedenleriyle örtüşmesini sağlamıştır. Bu nedenle bu bölümde, dünyadaki yabancı bankacılığın gelişme nedenleri de irdelenmiştir.

5.1. Dünyada Yabancı Bankacılığın Gelişme Nedenleri

1980’li yıllardan önce, dünya çapında yabancı bankacılık mekanizmasına yönelik katı ve sert sınırlamalar görülmektedir. Örneğin bir yabancı bankanın başka bir ülkenin bankacılık sektörüne girebilmesi için, ilgili ülkenin de bir yabancı bankasının, yatırım yapmak isteyen ülkenin bankacılık sektöründe bulunması gerekmektedir. Bu şart mütekabiliyet(karşılıklılık) şartı olarak ifade edilmiş ve hiç yadırganmamıştır. Bu dönemde bir diğer sınırlama da; yabancı bankaların yatırım yaptıkları ülkelerde, sadece kendi ülkesinden giden müşterilerinin bankacılık işlemleriyle sınırlandırılmasıdır. Böylelikle yabancı bankaların ev sahibi ekonomideki yerli müşterilerle bankacılık işlemleri yapmasına izin verilmemiştir. Dolayısıyla bu dönemde yabancı bankaların dünya genelinde bankacılık işlemleri gerçekleştirmeleri zorlaştırılmıştır(Carvalho, 2000: 135).

Günümüze gelindiğinde, bankacılık sektöründe devam eden gelişme ve değişimler, özellikle gelişmekte olan ülkelerin sermaye birikimlerindeki sıkıntılar nedeniyle ortaya çıkmıştır. Finansal liberalizasyon politikaları bağlamında gelişmekte olan ülkelerde yaşanan krizler de bankacılık sektöründeki bu değişime yol açan önemli bir neden olmaktadır. Sermaye kıtlığı ve kriz ortamı gibi sorunlar için üretilmiş olan çözümler içinde, zor durumdaki bankalara yabancı sermaye girişi sağlayabilmek ve ulusal kalkınmayı finanse edebilmek amacıyla yabancı sermaye üzerindeki sınırlandırmaların azaltılması ön plana çıkmıştır. Bu eğilim

banka birleşmeleri ve satın almaları şeklinde kendini gösteren uluslararası bir bankacılık sektörü yaratılmasında etkili olmuştur (Şahözkan, 2003: 254).

Sınırlandırmaların kaldırılması ile artan yabancı banka girişlerinin altında yatan sebepler genel olarak ülkeden ülkeye farklılık gösterse de temelde üç ana başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar (BDDK, 2005: 21):

- Finansal hizmetlerin küreselleşmesi ve artan arbitraj imkânları,
- Yabancı sermayenin, ulusal bankacılık sektörüne girmesini önleyen engellerin kaldırılmasına ilişkin uygulanan politikalar,
- Yaşanan bankacılık krizlerinin, gelişmekte olan piyasalara girişte maliyetlerin düşmesine neden olmasıdır.

Eskiden bankaların uluslararası alanda pay sahibi olmak istemeleri sadece kendi hizmet kalitelerini yükseltme ve finansal araçlardaki çeşitliliği arttırma amaçlıyken, bugün yabancı bankaların ulusal bankacılık sektörüne giriş nedenleri farklılaşmıştır. Günümüzde giriş yapılan ülkede kâr elde etme imkânı, yabancı banka girişlerinde anahtar neden konumundadır. Ayrıca ülkelere özgü olan, dış ticaretteki serbestlik, sektörün büyüklüğü, aktif kârlılığı ve faiz dışı gelirlerin toplam gelirler içindeki payı gibi nedenler de, yabancı bankaların girişlerini etkileyen önemli ve ülkeden ülkeye değişen nedenlerdir (Çakar, 2003: 33).

Yirminci yüzyılda meydana gelen teknolojik gelişmeler ve artan küreselleşme sonucu finansal sektörde önemli yapısal değişiklikler meydana gelmiştir. Finansal hizmetlerdeki ürün farklılaşması ve uluslararasılaşma, sektördeki rekabeti arttırmıştır. İletişim ve teknoloji alanındaki gelişmeler neticesinde sunulan hizmet ve ürünlerin fiyatının düşmesi yani maliyet azalışları, sektörde ölçek ekonomisinden yararlanılmasına imkân vermiştir. Bu gelişmeler bankaları, sektördeki paylarını büyütme teşvik etmiştir. Faaliyet göstermekte oldukları gelişmiş piyasalarda sayılan nedenlerle artan rekabet sonucu kârlılık düşmüş olduğundan, bankalar için en iyi yol gelişmekte olan piyasalara açılmak olarak görülmüştür.

Finansal hizmetlerin küreselleşmesi, artan yabancı banka girişlerini açıklamada tek başına yeterli değildir. Gelişmekte olan piyasaların da bu girişleri kabul etmeleri yani, yabancı sermaye önündeki kısıtlamaları kaldırmaları gerekmektedir. 1980 sonrası küresel anlamda artan finansal liberalizasyon süreci, gelişmekte olan ülkeler için kalkınma ve sürdürülebilir büyümenin sağlanması için şart koşulmuş ve liberal politikalar bu ülkeler tarafından hızla benimsenmeye başlanmıştır. Gelişmekte olan ülkelere yabancı bankaların girişlerini kısıtlayan engeller, yabancı bankaların uluslararası alanda ortaya çıkışlarıyla eş zamanlı olarak kaldırılmaya başlanmıştır. Birbirini destekleyen bu iki süreç sonucunda gelişmekte olan piyasalara yabancı banka girişleri artmıştır (Dede, 2007: 13).

5.1.1. Finansal Hizmetlerin Küreselleşmesi ve Artan Arbitraj İmkânları

Arbitraj; farklı piyasalarda aynı menkul kıymetler için farklı denge fiyatları oluşması durumunda, menkul kıymetlerin ucuz olduğu piyasadan alınarak daha pahalı olduğu piyasada satılması işlemidir (Seyidoğlu, 1998: 321). Sermayenin serbest dolaşımının söz konusu olduğu ülkelerde aynı menkul kıymetler için ancak çok kısa süreli fiyat farkları oluşabilir. Çünkü arbitraj işlemi ile kâr olanakları hemen değerlendirilmektedir. Yabancı bankaların farklı ülkelerde faaliyet göstermesi, farklı piyasaları yakından takip etmesine ve teknolojik olanaklardan sonuna kadar yararlanmalarına bağlıdır.

Yabancı bankaların önemli uluslararası merkezlerle bağlantıları olduğundan, dünya ekonomisi ve uluslararası para sistemiyle ilgili detaylı ve güvenilir bilgiye doğrudan ulaşabilme ve fon hareketlerini daha etkin yönlendirebilme avantajları bulunmaktadır. Örneğin, ulusal bankacılık sektörüne girişlerinde, yabancı bankaların telefon ve elektronik bankacılık kanallarını etkin kullanmaları, karar verme süreçlerini hızlandırmakta ve fonlarını vakit kaybetmeden doğru bir şekilde yönlendirebilmelerini sağlamaktadır. Şunu da vurgulamak gerekir ki, böyle bir yapı ve üstünlüğe sahip yabancı bankaların karşısında, ulusal bankaların varlıklarını devam ettirebilmeleri ve rekabet edebilmeleri oldukça zordur. Farklı bölgelerde gerçekleştirdikleri bankacılık işlemlerinin yanı sıra yeni finansal araçlar sunarak karşılaştırmalı üstünlüklerden

faydalanmak isteyen yabancı bankalar için en ciddi sorun ise, yerel bilgiler konusunda ulusal bankalar kadar güçlü olmamalarıdır (Çakar, 2003: 22).

5.1.2. Yabancı Sermayenin Ulusal Piyasalara Girişlerini Engelleyen

Politikaların Zayıflaması

Yabancı bankalarda dışa açılmak için yoğun bir istek olduğu halde, çok yakın zamanlara kadar gelişmekte olan ülkelere girişlerinde güçlü ve caydırıcı engellerle karşılaşmışlardır. Birçok ülkede bankacılık faaliyetlerine başlamak için gerekli olan lisansların finansal liberalizasyon sürecinden önce yabancı bankalar söz konusu olduğunda daha katı bir biçimde bazı kısıtlamalar konularak uygulandığı bilinmektedir. Örneğin, birçok Asya ülkesinde yaşanan krizler öncesi, yabancı bankaların yalnızca tek şubeleri olması veya yabancı bankaların lisans sürelerinin belli bir süre ile sınırlandırılması uygulamaları mevcuttur. Finansal merkez olarak bilinen Singapur ve Hong Kong'da bile, yabancı bankaların toptan bankacılık ve sermaye piyasası işlemlerine olanak verilirken, bireysel bankacılık yapmaları kısıtlanmıştır (Dede, 2007: 15).

1980'lerle birlikte başlayan finansal serbestleşme sürecinde kademeli olarak yabancı sermayenin önündeki engeller azalmıştır. Dünyada yaşanan hızlı küreselleşmenin de etkisiyle imzalanan uluslararası antlaşmalar yabancı yatırımın önündeki engelleri kaldırırken, küreselleşmenin de derinleşmesini sağlamıştır. Gelişmiş ülkelerin kısıtlayıcı politikalara karşı olması, gelişmekte olan ülkelerin gelişim hızlarını sürdürebilmeleri için daha fazla yabancı sermayeye ihtiyaç duyması, yabancı sermayeye getirilen dolaylı engellerin de azalmasına neden olmuştur.

Yeni Sağ görüşlerin yaygınlaşması devleti geri plana atarken özelleştirme kavramını ön plana çıkarmış bu da yabancı sermayenin başka ülkelerde yatırım yapmasını kolaylaştırmıştır. Kamunun elinde bulunan varlıkları özelleştirme sayesinde uygun fiyatlara alma imkânına kavuşan yabancı sermaye, özelleştirme politikalarına destek vererek dolaylı olarak yabancılaşmaya uygun ortamı hazırlamışlardır.

5.1.3. Krizlerin Gelişmekte Olan Piyasalara Girişte Maliyetlerin Düşmesine

Neden Olması

Yabancı bankalar, kriz öncesinde sağlıklı banka olma özelliği bulunan ancak kriz nedeniyle geçici sıkıntı yaşayan bankaları ya da özelleştirme kapsamına alınan bankaları kriz öncesi değerlerine kıyasla çok daha ucuza mal ederek alma gayreti içindedirler. Yabancı sermayenin bankacılık kesimine girişi Türkiye, Arjantin, Brezilya ve Meksika'da ekonomik problemlerin yaşandığı dönemlerde yoğunlaşmıştır (Peek ve Rosengren, 2000: 48). Bu stratejideki yabancı bankalar, elbette ki giriş yaptıkları kriz döneminde kâr etmeyi beklememekte, ancak ucuz aldıkları bankaların kriz sonrasında hızla getiri sağlayacağını düşünmektedirler. Kriz dönemlerinde zaten ülkede faaliyet gösteren yabancı bankalar ise, yüksek likiditeyle zor durumdaki bankalara yüksek faizlerden fon aktararak, diğer bir ifadeyle krizleri körükleyerek yüksek gelir elde edebilmişler ve taşıdıkları riskleri bir ölçüde ev sahibi ülke bankalarına yüklemişlerdir.

Ülkemizde birkaç yıl ara ile ortaya çıkan finansal krizler Türk Bankacılık Kesiminde büyük etkilere neden olmuş, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna devredilen bankalar piyasa değerlerini yitirdikten sonra, satılmışlardır. Demirbank örneğinde açıkça ortaya çıkan yabancı bankaların fırsatçılığı, eleştiri toplamıştır. El konulmadan önce, çok daha yüksek miktarlarda yabancı bankalara hisselerini satma konusunda görüşmeler yapan Demirbank, likidite sorunu nedeniyle yaşadığı sıkıntısını, Bankalar Arası Para Piyasası mekanizması ile T.C. Merkez Bankasından borçlanarak çözebilecek iken IMF'nin uygulanan istikrar programıyla çelişmesi gerekçesiyle engellemeleri neticesinde borçlanamamıştır. Yükümlülüklerinin varlıklarından fazla olmamasına karşın iflas etme durumuna sürüklenen Demirbank, TMSF'ye devri sonrasında piyasa değerini yitirmiş ve yabancı bankacılar için ucuz maliyetli bir yatırım haline dönüşmüştür.

5.2. Türkiye’de Yabancı Bankacılığın Gelişme Nedenleri

Yabancı girişlerinin, neoliberal ekonomik politikaların tüm dünyada uygulanması ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde liberal kalkınma stratejilerinin uygulanması ile arttığı bir gerçektir.

Ülkemizde de yabancı girişleri belirli dönemlere kadar çok küçük oranlarda kalmış olsa da, dışa açılma politikalarının yoğun uygulandığı dönemlerde yabancı girişleri önemli oranlarda artmıştır.

Ülkemizde sadece bankacılık sektörüne değil reel sektöre de doğrudan ve dolaylı yabancı sermaye girişlerinin başladığı dönem, 1980 yılı sonrasında Kambiyo mevzuatındaki serbestleştirme ve 24 Ocak Kararları'nın alınmasını takip eden finansal serbestleşmenin başladığı dönemdir.

Türkiye’de yabancı bankacılık 1980’lerden sonra önemli oranda gelişme göstermiştir. Bu dönemle birlikte uygulamaya konulan dışa açık ekonomi politikaları ile Türk ekonomisinin uluslararası finans sistemi ile entegrasyonu amaçlanmıştır. Finansal serbestleşme süreci ile yabancı sermaye girişi önündeki engeller kaldırılmış ve yabancı sermayeyi teşvik edici düzenlemeler yapılmıştır. Kambiyo rejiminde serbestlik sağlanarak döviz cinsinden işlemlerin yapılmasına izin verilmiş ve ihracat desteklenerek dış ticaret hacminde önemli artışlar kaydedilmiştir (Karakurt, 2007: 58).

8/168 sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi’nde yabancı bankaların şube açabileceklerini açıkça belirten düzenlemenin yabancı banka girişlerini çekici kılan koşullardan belki de en önemlisi olduğunun altını çizmek yerinde olacaktır. Bu düzenlemeyle 1980’li yıllarda, yabancı bankaların Türkiye’de şube açmalarına 6224 sayılı 18.1.1954 tarihli Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile izin verilirken; 70 sayılı ve 1983 tarihli Kararname çerçevesinde faaliyet göstermeleri zorunlu kılınmıştır. Yine, 1980’lerden sonra, 25.04.1985 tarihli 3182 sayılı Bankalar Kanunu’nun 6. maddesi ile Türkiye’de şube açmak suretiyle faaliyet gösteren yabancı bankalara ilişkin düzenleme yapılmıştır. Ayrıca, aynı

kanunda 76. madde ile yabancı bankaların mevduat kabul etmemek ve bankacılık işlemleri yapmamak kaydıyla Türkiye'de temsilcilik açmaları Bakanlığın iznine tabi tutulmuştur (Karakurt: 2007: 61-62).

Türk ekonomisinde bankacılığın artan önemi ve yabancı sermayeye sağlanan teşvikler, 1980 sonrasında Türk bankacılık sistemine yabancı bankaların girişini hızlandırmıştır. Ekonomide yaşanan büyüme ve dışa açılma bankacılığı kârlı bir alan haline getirmiş ve yabancı bankalar bu kârdan pay alabilmek amacıyla Türkiye'de yatırımlarını artırmışlardır. Yabancı bankalar genel olarak şube açma yoluyla örgütlenmişler ve çoğunlukla kurumsal müşterilere hizmet vermek üzere toptan bankacılığa odaklanmışlardır.

Denizer'e (1997) göre, 1980 sonrası Türkiye'de uygulamaya konulan finansal serbestleşme ve yeniden yapılanma politikaları etkin ve rekabetçi bir finansal sistemin oluşturulmasını amaçlamış, yapılan reformlar yerli ve yabancı birçok yatırımcıyı Türk bankacılık sistemine yatırım yapmaya yöneltmiş ve bankacılık sisteminin finansal aracılık rolünü artırarak piyasalara derinlik kazandırmıştır. Aynı dönemde bankalar tarafından sunulan hizmetlerin çeşitliliği ve kalitesi artmış ve Türk bankacılık sisteminin uluslararası finansal sisteme bütünleşmesi sağlanarak, teknolojik ve insan kaynakları kapasitesi yükselmiştir.

Müşteriyi Takip Eden Bankalar hipotezi çerçevesinde yabancı bankaların kendi ülkelerinde hizmet verdikleri müşterilerini takip ederek de Türkiye'ye geldikleri görülmektedir. Ülkemize yönelik doğrudan yabancı yatırımları 2004 yılında 1,291 milyon dolar iken, 2006 yılında 17,446 milyon dolara yükselmiştir. Yabancı bankalar kendi ülkelerinde hizmet sundukları ve Türkiye'ye yönelik doğrudan yatırım yapan müşterilerini kaybetmemek ve bu müşterilere Türkiye'de de hizmet sunmak için ülkemize giriş yapmaktadırlar. Ayrıca ülkemizin dış ticaret hacminin artması da yabancı bankacılığın temel işlevlerinden olan dış ticaretin finansmanını önemli ve kârlı bir alan haline getirmiştir. 2000 yılında 28 milyar dolar olan ihracatımızın 2009 yılsonu itibariyle 105 milyar dolara ulaşması (dtm.gov.tr: 2010) Türkiye'deki kâr olanaklarının potansiyelini göstermesi açısından güzel bir örnektir. Yabancı bankalar, hem

ulusal hem de yabancı firmaların dış ticaret finansmanını karşılayarak komisyon geliri elde etmek için ülkemize yatırım yapmaktadırlar.

Yabancıların Türkiye'ye gelmeye istekli olmalarının yanında, Türk banka sahiplerinin bankalarını satma konusunda istekli olmaları da yabancılaşmayı hızlandıran nedenlerden biri olmuştur. 2003 yılı sonunda çıkarılan 5020 sayılı Kanun'un banka sahipliği üzerine getirdiği ağır yükümlülüklerin, 2005 yılında yürürlüğe giren 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nda da korunması banka sahiplerini huzursuz etmiştir. 5020 sayılı Kanunla getirilen düzenlemelere göre; fona devredilen bankaların sahipleri ve profesyonel yöneticileri, bunların eş ve çocukları ile bunlarla diğer kan ve kayın hısımları hakkında uygulanacak ağır yaptırımlar banka sahipliğinin cazibesini bir ölçü de olsa azaltmaktadır (Bumin, 2007: 133).

Bankacılık sektörüne özgü nedenlerin yanı sıra, Türk ekonomisinde yaşanan gelişmeler de yabancı bankaların ülkemize gelmelerini etkilemektedir. Türk ekonomisinin makroekonomik göstergelerinde yaşanan iyileşme ve istikrar, enflasyonun tek haneli oranlara inmesi, yüksek ve kesintisiz büyüme, yabancı banka yatırımlarına ivme kazandırmaktadır. Avrupa Birliği'ne üyelik müzakerelerinin başlaması ve buna bağlı olarak geleceğe yönelik olumlu beklentiler de yabancı bankaları Türk bankacılık sistemine yönlendirmektedir.

Son yıllarda Türk Bankacılık Sistemine yabancı banka girişlerinin artmasının nedenlerine bakıldığında, 2000 ve 2001 yılında yaşanan krizlerden sonra uygulamaya konulan Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı çerçevesinde yapılan reformlar ve sonucunda elde edilen kazanımlar ile sağlıklı bir yapıya kavuşan sektörün sunduğu kâr olanaklarının önemli rol oynadığı görülmektedir (Bumin, 2000: 125).

Yabancı bankaların ülkemize gelmesinde en önemli sebeplerden birisi de ağır kamu borçları ve yüksek reel faizlerdir. Yurtdışı piyasalardaki düşük reel faiz gelirlerine rağmen Türkiye'de reel faiz çok daha yüksek seyretmektedir. Yabancı bankalar kendi ülkesinde ortalama iki buçuk yılda kazanacağı faizi, ülkemizde bir yılda kazanmaktadırlar. Bu dönemin bir süre daha devam edeceği görülmektedir.

Yabancı bankaların Türkiye'ye gelişlerindeki en önemli faktörlerden birisi de budur (Büyüksalvarcı, 2007: 193–194). [T.C. Merkez Bankası'nın 2002 yılından bu tarafa, sürekli faiz oranlarını indirerek yabancı bankaların kolay para kazanmasının önüne geçmeye çalıştığı bir gerçektir. Faizleri indirebilmenin en önemli değişkenlerinin politik ve ekonomik istikrar olduğu göz önünde tutulduğunda Merkez Bankasının faizleri düşürebilme kudretinin aslında ülkenin genel görünümüne bağlı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Ülkenin genel görünümünün, dışa açık ekonomilerde biraz da gelişmiş ülkelerin bakış açısına bağlı olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü uluslararası derecelendirme kurumlarının ülkelere verdikleri notlar küresel piyasalarda yatırımları yönlendirmede büyük etkiye sahiptir. Ülkemizin bu derecelendirme şirketleri tarafından haksızlığa tabi tutulduğu da uluslararası bilim çevrelerinde giderek kabul görmektedir.] Eğilmez (2010: 1) bu durumu makalesinde şöyle resmetmektedir: “Türkiye ekonomisinin sorunları olmakla birlikte bunların hiçbiri bir kriz yaratacak durumda değil. Buna karşılık Yunanistan batmış, Portekiz ise batmanın eşiğine gelmiş durumda”. Çizelge 7, Türkiye'nin hala Yunanistan ve Portekiz'den daha düşük kredi notlarına sahip olduğunu gösteriyor. Türkiye'nin kredi notunun 2006 yılında bu iki ülkenin üzerine çıkması gerektiğini belirten Eğilmez, kredi derecelendirme kuruluşlarının son derece ağır hareket ediyor olmalarını, ekonomileri iyi analiz edemiyor olmalarını ve bu nedenlerle de yatırımcıları yanlış yönlendirmelerini eleştiriyor. 2006 yılında Türkiye ekonomisi doruk noktasına çıktığında Yunanistan ve Portekiz de sorunların baş göstermeye başladığını belirtmiş, kredi notlarının değiştirilmemiş olması sonucu Yunanistan ve Portekiz'in Türkiye'den daha uzun vadeli ve çok daha ucuz faizlerle borçlandıklarını vurgulamıştır. Kredi notlarının yanlışlığının iki sonuç yarattığını öne süren Eğilmez bunları şöyle sıralamıştır:

- Türkiye'nin haksız yere Yunanistan ve Portekiz'den pahalıya borçlanmış olması,
- Yatırımcıların bu kuruluşların notlarına inanıp paralarını Türkiye yerine Yunanistan ve Portekiz'e yatırmış olmaları.

Kriz sonrasında küresel finans sistemi yeniden yapılandırılırken ele alınması gereken konular içinde kredi derecelendirme kuruluşları en baş sırada yer

almalıdır. Bu kuruluşların hangi ülkeler tarafından desteklendiği ve bu kuruluşların nasıl siyasi amaçlar için çalışmalar yaptığı iyi araştırılmalıdır. Bağımsız gibi görülen bu kuruluşların perde arkasında gelişmiş ülkelerin ve büyük çokuluslu şirketlerin çıkarlarının olduğu unutulmamalıdır.

Çizelge: 7 Karşılaştırmalı Not Çizelgesi⁴

Derecelendirme Kuruluşları	Türkiye	Yunanistan	Portekiz
S&P	BB	BB	A-
Moody's	BB+	BBB-	AA-
Fitch	Ba2	A3	Aa2

Kaynak: (Eğilmez 2010: 1)

Ağustos 2009 tarihinde, Moody's şirketinin kârda dünya devlerine kafa tutan Türk bankalarının notlarını düşürmeye hazırlanması, Türk ekonomi yönetimi tarafından büyük rahatsızlıkla karşılanmıştır. Küresel kriz sırasında batan birçok bankaya, Moody's şirketinin en yüksek notu verdiğini hatırlatan ekonomi bürokratları, “Amaçları Türk bankacılığına ve Türk ekonomisine darbe vurmak” diyerek tepkilerini göstermişlerdir. Bu not indirimleri ile Moody's şirketinin aslında üç amacı olduğunu öne süren ekonomi bürokratları bu planı şöyle özetlemişlerdir:

- Kredi derecelendirme kuruluşu tarafından notu düşürülen bir bankaya Avrupa ülkelerindeki bankacılık otoriteleri, yeni bir banka almasına veya ortak olmasına izin vermiyor, hatta şube açmak isteyenlere engel çıkartılıyor. Moody's şirketinin kararıyla

---

⁴ Genellikle AAA veya Aaa gibi üç tane A en güvenilir ülkelere verilen notlar, Baa3 ya da BBB- ise alt derece de olsa, güvenle yatırım yapılabilir anlamına geliyor. Düşük kredibilitede olan spekülâtif ülke ve kuruluşlara BB ya da Ba1'den B3 ve B-ye kadar not veriliyor.

Avrupa'da büyüme isteyen Türk bankalarına engel için kılıf hazırlanmış olacak

- Kredi derecelendirme kuruluşunun Türk bankalarının notunu düşürmesinin, bankaların yurt dışından buldukları borçların maliyetlerini de artıracak. Böylece Türk bankalarının mali yapıları zayıflayacak.
- Bankaların notunu düşürme çabaları Türkiye'yi IMF ile anlaşma yapmaya da zorlayacak (Milliyet: 06.08.2009)

Buradan çıkarılacak sonuç aslında ülkemizin yabancı bankacılığa oldukça iyi niyetli olarak yaklaşmasına rağmen, aynı yaklaşımı gelişmiş ülkelerden görememesidir. Bir zamanlar küçümsedikleri Türk bankalarının artık yeni bankacılık teknolojileri üretebilir hale gelmiş olması, küresel krizin yaşandığı bir dönemde bile kâr edebiliyor olması, yabancı ortak nasıl bulurum kaygısı yerine nasıl yabancı bir banka satın alırım diyebilen bir Türk bankacılık sektörü gelişmiş ülkeleri endişelendirmektedir.

Ülkemiz ekonomisinin potansiyelinin yüksek oluşu, genç nüfusumuz, ülkemizin coğrafi açıdan çok stratejik bir konumda oluşu ve en önemlisi de ülkemizin kârlı bir pazar olarak algılanması yabancı bankaların ülkemize olan ilgisini arttıran başlıca nedenler olarak sıralanabilir.

Büyükşalvarcı'nın (2007: 215) doktora tezi için yapmış olduğu bir anket çalışmasında; yabancı banka üst düzey yöneticilerine Türkiye'ye gelme nedeni olarak 18 farklı ifadeyi, "çok düşük" nedenden "çok yüksek" nedene kadar derecelendirmeleri istenmiştir. Araştırmanın sonucunda; "Yeni müşteri/iş arayışı", "Sermaye piyasalarında beklenen potansiyel fırsatlar", "Türkiye ekonomisindeki kullanılmamış kredi potansiyeli", "Ülkenizle Türkiye arasındaki ticaret ilintilerini geliştirme", "Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı bankalarla rekabet etme", "Risk çeşitlendirmesi", "Yüksek faiz düzeyi", "Türkiye'deki büyük yatırım projelerinin finansmanı", ifadeleri ortalamanın üzerinde değerlere sahip olmuştur. Buna rağmen, "Türk bankalarıyla rekabet etme", "Kültürel yakınlık", "Ülkenizdeki rakip bankaları takip etme", "Türkiye'de kamu kesimine finans sağlama" ve "Vergi avantajı sağlama" ortalamaların altında değerler almıştır.

6. TÜRK BANKACILIK KESİMİNİN YABANCILAŞMASININ SONUÇLARI

Törüner (2006: 1) yabancı banka girişlerinin ekonomimiz üzerindeki katkılarını ana hatlarıyla aşağıdaki şekilde özetlemiştir:

- Uluslararası sermaye hareketlerinin daha kolaylıkla gerçekleşebilmesi,
- Sektörün uluslararası sisteme daha kolay uyum sağlaması,
- Türk bankalarının dış piyasalara erişiminin kolaylaşması,
- Kredi değerlendirilmesi gibi konularda bilgi birikiminin ve diğer teknolojilerin ülkemize daha kolaylıkla girişinin sağlanması,
- Sektörde verimliliğin artması,
- Kurumsal yönetim ve risk yönetimi bakımından yabancı bankaların öncü rol üstlenmesi,
- Finansal hizmetlerdeki çeşitliliğin ve kalitenin yükselmesi,
- Kriz dönemlerinde yabancı bankaların ortak oldukları bankaları koruyarak güven kaybını önlemeleri,
- Yabancı bankaların girmesiyle yabancı ortağı olmayan bankaların da marka ve piyasa değerlerinin yükselmesi,
- Hisseleri borsada alınıp satılan Türk bankalarının piyasa değerlerinin olması gereken gerçek seviyelere çıkabilmesini sağlayabilmeleridir.

Törüner (2006: 2) yabancı bankaların sektöre girişinin muhtemel sakıncalarını ise şöyle özetlemektedir:

- Yurt içi tasarrufların yabancı şirketlere kullandırılma olasılığı,
- Yabancı bankaların bir kriz veya politik sıkıntı sırasında ülkeyi kolaylıkla terk edebilir olmaları,

- Yabancı bankaların kaliteli müşterilere yönelmeleri ve küçük ölçekli müşterilere kredi açılmasında isteksiz davranmaları,
- Yabancıların düşük fonlama maliyeti nedeniyle, Türk bankalarının rekabet gücünün gittikçe düşmesi ve giderek dramatik sonuçlarla karşılaşılabilmesidir.

6.1. Bireysel Bankacılıktaki Gelişmeler

Çeşitli dönemlerde değişmekle beraber, Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların toplam aktif büyüklükleri içinde yabancı payı her ne kadar küçük görünse de, yabancıların sektöre girişleri bankacılık sektörünün yapısını değiştirmiş ve bankaların klasik bankacılıktan bir ölçüde sıyrılarak bireysel bankacılığa yönelmelerine, teknoloji transferine ve hizmet çeşitlendirmesine katkıda bulunmuştur. Son yıllarda Türk bankaları da, bireylerin finansal hizmet ihtiyaçlarının önemini fark etmiş ve sektördeki rekabet arttıkça bireysel bankacılığı ilgi odağı haline getirmeye başlamışlardır. Bu bağlamda, Türk bankacılık sektöründe, müşteri odaklı hizmet konusunda büyük gelişmeler kaydedilmiştir. Müşteri hizmetlerine ağırlık verilmesi olgusu tabiki günümüz koşullarının ve sürekli gelişen ekonomik hayatın bir sonucudur fakat bu yeni ve çağdaş bankacılık anlayışının ülkemizde de yerleşmesinde yabancı bankaların katkısı yadsınamaz. Yabancı banka girişlerinde, sektörde bulunan yabancı bankaların sayısından çok piyasadaki payları önemlidir (Sevimeser, 2005: 43).

6.2. Planlama Alanındaki Gelişmeler

Türkiye'de bankacılık sektörünün bugünkü yapısına ulaşılırken büyük adımlar atılmış olan 1980–1990 döneminde, yabancı bankaların Türkiye'de banka yönetimi konusunda özellikle şu alanlarda gelişmeye neden olduğu görülmektedir (Denizer, 2000: 16):

- Planlama,
- Kredi değerlendirme ve pazarlama
- Eğitim.

1980'lerden önce finansal planlama ve faaliyet planlaması bankacılar için standart ve ciddi uygulanan süreçler değildi. Bankalar mümkün olduğu kadar genişlemeye çalışıyorlardı. Çünkü halktan enflasyon nedeniyle çok düşük reel faizlerle para toplayabiliyorlardı. Planlama yapmadan genişlemenin sakıncaları ortaya çıkınca, yerli bankalar; bütçe, planlama, yönetim ve bilişim sistemleri konusunda yabancı bankaları taklit etmeye başladılar (Denizer, 2000: 17).

6.3. Kredi Değerlendirme ve Pazarlama Alanındaki Gelişmeler

Kredi değerlendirmesinde ise, önceleri kredi memurlarının sağladığı bilgiler ve müşterinin beyanatu ile müşteri başvuru evrakları haricinde bir araştırma yapılmazdı. Çoğu bankanın kredi istihbarat birimi bile mevcut değildi. Kredi pazarlama bölümleri de olmayan yerel bankalar, Citibank'ın 1981'de pazarlama bölümünü de içeren bir yapıyla piyasaya girmesinden sonra, yerli bankalar bu bankayı örnek alarak, daha bilinçli kredi pazarlamasına başladılar (Denizer, 2000: 17).

6.4. Personel Rejimi Üzerindeki Gelişmeler

Yabancı bankaların beraberinde getirdiği en önemli olumlu etki, az personel ve yoğun teknoloji ile daha verimli çalışma ortamını sağlamaktır. Bu pozitif etki, Türkiye'de uluslararası bankacılık teknikleri ile bankacılık zihniyetinde farklılık yaratmıştır. Daha az alınan personel daha iyi eğitilmeye başlanmış, çalışanların günümüz teknolojisini etkin olarak kullanmaları sağlanmış ve tüm bu gelişmelerle müşterilere daha iyi hizmet verilmeye başlanmıştır (Sevimeser, 2005: 50).

6.5. İstihdam Üzerindeki Gelişmeler

Ülkemizde faaliyet gösteren bazı yabancı sermayeli bankaların dünya çapındaki operasyonlarının bir kısmını Türkiye'de gerçekleştirmek için değerlendirme çalışmaları yürüttüğü söz konusu bankalar tarafından ifade edilmektedir. Gelişmiş ülke ekonomilerine göre işgücü maliyetinin daha düşük olduğu Türkiye'de söz konusu projelerin hayata geçmesi halinde de yeni istihdam olanakları oluşacaktır.

6.6. Ekonomik İstikrar Üzerindeki Gelişmeler

Gelişmekte olan ülke ve geçiş ekonomilerinin gelişmiş ülke ekonomilerine oranla daha değişken ve oynak bir yapı sergilemeleri nedeniyle, bu ülkelerin bankacılık sektörlerinde büyük yabancı bankaların bulunması, tüm bankacılık sisteminin yerel ekonomik krizlerden daha az etkilenmesine neden olmaktadır. Diğer taraftan, Ülkemizde yabancı bankaların varlığı, bankacılık sektöründe geri dönmeyen ve özellikle grup içi şirketlere kredi şeklinde kullanılan kaynakların miktarının da önemli oranda azalmasını sağlayabilecektir (Oruç, 2002: 25). Böylelikle daha dengeli bir bankacılık piyasası oluşabilecektir. Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı bankalar; aile holdinglerine ait bankaların, bankacılık kaynaklarının önemli bir kısmını holdinglerin diğer şirketlerine aktarmasına bir engel teşkil etmiştir.

Finansal getirinin yüksek devlet borçları nedeniyle iyice arttığı 1990 sonrası dönemde ülkemiz yabancı fonlar açısından oldukça çekici hale gelmiştir. Ülkemizde faaliyete geçen yabancı bankaların beraberinde getirdiği sermaye ve dışarıdan ülkemizde yatırım yapılmak üzere getirdikleri kaynaklar ülkemizde finansal sıkıntıların aşılmasında önemli rol oynamışlardır (Denizer, 2000: 18).

Yabancı bankaların ülkemize getirdiği finansal kaynaklar ile ödemeler dengesi açısından yarattığı faydadan bahsederken, oluşturdukları negatif etkilerden de bahsetmek gereklidir. Şöyle ki, yabancı bankalar özellikle getirdiği kısa vadeli

yabancı kaynaklar ile zaman zaman ülkemizde bir finansal risk unsuru oluşturmaktadırlar. Kısa vadeli kaynaklar ülkeden özellikle kriz zamanlarında bir anda çıkıp, tam ekonominin kırılgan olduğu anlarda sıkıntı yaratmaktadırlar. Sıcak para denen bu kısa vadeli kaynaklar çoğunlukla faydadan çok zarar getirmektedirler. Fakat sıcak para konusunda suçu sadece yabancı bankalarda aramak yanlıştır. Çünkü ülkemizde bulunan ve özellikle kriz zamanlarında yurt dışına kaçan sıcak para sadece yabancı uyrukluların değil aynı zamanda “Bıyıklı Yabancı” olarak tabir edilen Türk uyruklu kişilerin de varlıklarıdır.

Çakar’a (2003: 65) göre ise; ülkemizde geçmişte yaşanan krizlerden de görüldüğü üzere yabancı bankaların kredi kullandırmalarının yerli bankalara göre daha az değişken olduğu görülmüştür. Bu durumda kriz dönemlerinde yabancı bankalardan kredi kullanan şirketlerin finansman sıkıntısına girmemeleri zincirleme bir etki yaratmaktadır. Bu durum, söz konusu şirketlerin tedarikçileri ve diğer bankalar ile finansman anlamında darboğaz yaşamamalarını sağlamaktadır. [Ancak son küresel tutsat krizinde bu öngörü gerçekleşmemiştir.] Dolayısıyla istikrarlı bir kredi politikası ulusal ekonominin istikrarını da olumlu yönde etkilemektedir. Şu da unutulmamalıdır ki, ana ülkesinde kriz yaşayan yabancı yatırımcı, krizle hiç ilgisi olmayan yatırım yaptığı ülkede de bir dizi sıkılaştırıcı tedbir alabilmekte, böylelikle krizi yatırım yaptığı ülkeye ihraç edebilmektedir. Neoliberal bakış açısının hâkim olduğu dünya düzeninde, devletlerin de pek müdahale edememesi, çokuluslu bankaların bölgesel krizleri küresel boyuta taşımalarına neden olmaktadır.

6.7. Yatırımlar Üzerindeki Gelişmeler

Ülkemizde istikrarlı ve hızlı büyümenin devam ettirilebilmesi ve gerekli yatırımların yapılabilmesi için ihtiyaç duyulan tasarruflar yetersizdir. Yetersiz sermaye birikimi sebebi ile söz konusu yatırımların gerçekleştirilebilmesi ve finanse edilebilmesi için yabancı sermaye ihtiyacı doğmaktadır. Bu noktada yabancı bankalar ve ortaklık biçiminde ülkemize giren yabancı sermaye, büyümenin ve yatırımların finansmanı açısından önem taşımaktadır. Yerli bankalara göre daha ucuz ve fazla kaynak sağlama kabiliyetine sahip yabancı

bankalar, özellikle uzun vadeli yatırımların finansmanında önemli paylar almaktadır (Altun, 2006: 71). Ayrıca yerli piyasada yabancı bankaların varlığı diğer yabancı yatırımcıların da ülkeyi daha yakından tanımalarına ve daha kolay giriş yapmalarına etki etmektedir. Bu durum tasarruf açığı bulunan diğer gelişmekte olan ülkeler gibi Türkiye'nin de fon ihtiyacının karşılanması açısından ülkemize avantaj sağlayabilmektedir (Altun, 2006: 73). Yerli bankalara göre daha ucuz kaynak bulabilen yabancı bankalar, yıpratıcı bir pazar rekabetine girebilmekte ve yerli bankaların piyasadan dışlanmasına neden olabilmektedir. Bankacılık piyasasından uzaklaşan her yerli bankanın ardından, yabancı bankalar daha da güçlü bir konuma gelmekte ve mücadeleye devam eden yerli bankalara daha baskıcı yöntemler uygulayabilmektedir.

Yabancı banka girişinin fakir ülkelerin finansal sektör gelişimi üzerindeki etkisinin incelendiği güncel bir çalışmada, Dünya Bankası tarafından düşük ve ortanın-altı gelirli olarak tanımlanan 89 ülke analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, yabancı bankaların yüksek güvenilirliğe sahip büyük müşterileri ile ilişkilerinin yerli bankalara göre daha iyi olması nedeniyle, yabancı banka girişinin bu tür müşterilere yarar getirdiği, geride kalan daha küçük ve finansal şeffaflığı sınırlı olan diğer müşterilerin durumunu kötüleştirdiği ve bu müşterilerin krediye ulaşım imkânlarını kısıtladığı belirlenmiştir. Yabancı payının daha yüksek olduğu fakir ülkelerde, özel sektöre açılan kredilerin daha az olduğu ve kredi büyümesinin yavaşladığı tespit edilmiştir. Gelişmiş ülkeler açısından bakıldığında ise, yabancı banka payının artmasının gelişmiş ülkelerde bu tür olumsuz sonuçlara neden olmadığı belirlenmiştir. Çalışmada elde edilen bulguların, yabancı bankaların fakir ülkelerde piyasanın kaymağını aldığını ileri süren teorilerle uyumlu olduğu belirtilmektedir (Detragiache v.d, 2006). Yüksek güvenilirliğe sahip büyük müşterileri hedef kitle alan yabancı bankalar, az maliyetle yüksek kârlı işleri kendilerinde toplayarak riski düşük işlem yapmanın avantajlarına sahip olurlar. Bununla birlikte, ekonominin gelişmesinde büyük öneme sahip küçük ve orta ölçekli yatırımcı, tüm riskleri ile yerli bankalara bırakılmakta bu da bankacılığın tüm gelişme potansiyelinin yabancılar lehine oluşmasına neden olmaktadır.

6.8. Finansal Kesim Üzerindeki Gelişmeler

Denizer (1999: 42) tarafından yapılan çalışmada, Türkiye'de 1980'lerde başlayan finansal serbestleşme sürecinin bir boyutunu oluşturan yabancı banka girişinin finansal sektör üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmada, yabancı banka girişinin ölçütü olarak, hem yabancı bankaların aktif toplamının bankacılık sisteminin toplam aktiflerine oranı, hem de yabancı banka sayısının bankacılık sistemindeki toplam banka sayısına oranı kullanılmıştır. Performans ölçütleri olarak da; net faiz farkı, genel faaliyet giderleri ve aktif kârlılığı kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, yabancı banka girişine paralel olarak yerel ticari bankaların genel faaliyet giderleri azalmıştır. Genel faaliyet giderlerindeki söz konusu azalma, yerel bankalardaki etkinlik ve kaynak kullanımında artış olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. [Aslında bu etkinliği, düşen maliyetlerle de okumak gerekir. Çünkü teknolojik gelişmeler; bilgisayarlaşma, kredi kartı kullanımının yaygınlaşması ve internet bankacılığı gibi birim iş başına düşen maliyeti oldukça düşüren unsurlar ile artan batık banka sayısına paralel olarak düşen çalışan ücretleri, ister istemez bankaları giderek sayısal olarak daha etkin hale getirmektedir. Ancak bu durum, bankacılık sistemini birkaç büyük bankanın hakimiyet kurduğu oligopol yapıya taşımaktadır. Bir de bu oligopol yapının yabancı bankalar tarafından ele geçirildiği düşünüldüğünde durum daha da vahimleşmektedir.]

Büyükşalvarcı'nın (2007: 219) anket çalışmasının sonuçları irdelendiğinde, yabancı bankaların Türkiye'de belirledikleri hedef müşteri kitlesine verdikleri önem derecesine göre müşterilerini sıralamaları istendiğinde şu sonuçla karşılaşmıştır. "Türkiye'deki seçkin müşteriler", "Türkiye'deki tüm kurumsal yatırımcılar", "Türkiye'deki tüm bireysel yatırımcılar", "Yabancı kurumsal yatırımcılar" ve "Uluslararası işletmeler" ifadeleri ortalamanın üstünde kalmıştır. Bu durum yabancı bankaların ülkemizdeki tüm bireysel ve kurumsal yatırımcılar ile çokuluslu işletmeleri hedef müşteri kitlesi olarak belirlediklerini göstermektedir. Ayrıca yabancı bankalar yabancı bireysel yatırımcılar yerine yabancı kurumsal yatırımcıları hedef müşteri kitlesi içinde düşünmektedirler.

Yabancı bankaların Türkiye'de ilgilendikleri faaliyet alanlarının verdikleri önceliğe göre sıralamasında ise, "Türkiye ihracatının finansmanı", "İşletmelerin çalışma sermayelerinin finansmanı", "Türkiye ithalatının finansmanı", "İşletmelerin sabit sermaye ve modernizasyon yatırımlarının finansmanı" ve "Hane halkı müşterilerine tüketici kredisi sağlamak" ifadeleri ortalamanın üzerinde değerlere sahiptir. Bu verilerden de yabancı bankaların ülkemize yatırım yapmalarının asıl amacının ülkemizdeki kâr fırsatları ve kullanılmaya hazır gelişme potansiyeli olduğu anlaşılmaktadır.

Piyasadaki payı çok yüksek, az sayıdaki yabancı bankanın sektöre etkisiyle, piyasa payları düşük çok sayıdaki yabancı bankanın sektöre etkisi arasında belirgin farklar vardır. Ne kadar piyasa payları düşük çok sayıda yabancı banka sektöre giriş yaparsa, rekabet o kadar çok artacak, farklı tecrübe ve beceriyle gelen yabancı bankaların ulusal bankacılık sektörüne etkisi o denli büyük olacaktır. Piyasa payları küçük çok sayıda banka, sistemine girdikleri ülkenin istikrarlı ve risklere karşı daha az duyarlı olmalarını sağlamaktadır. Farklı tecrübeler, farklılaştırılmış ve çeşitlendirilmiş finansal silahlar krizlerle mücadeleyi çok daha kolay hale getirmektedir.

Yabancı bankaların en büyük etkisi verimliliğe yaptıkları katkıdır. Yabancı bankaların piyasalardaki verimliliği artırma imkânları hem direkt hem de dolaylı yollardan olabilmektedir. Yabancı bankalar faaliyet gösterdikleri ülkelerdeki müşterilerine daha üstün teknoloji, yeni, kaliteli ve ucuz finansal ürünler sunarak doğrudan bir verimlilik katkısında bulunurken, söz konusu piyasalarda rekabetin artırılması suretiyle diğer bankaları teşvik ederek toplam verimlilik üzerinde de dolaylı olarak etkili olmaktadır. Şöyle ki, yabancı bankaların sunduğu yeni finansal ürünler, klasik bankacılık faaliyetlerinden uzaklaştığını ve bilançolarında risklerini çeşitli işlemlere dağıttıklarını göstermekte ve bu durumda finansal gelişim sürecine hız kazandırmaktadır. Yine yabancı bankaların ulusal piyasalara, bankacılık sektörünün gelişmesinde en önemli etkenlerden olan teknoloji altyapısını taşımaları ve modern bankacılık tekniklerini uygulamaları da verimliliğin artmasında rol oynamaktadır. Yabancı bankalar, yönetim tecrübesi ve bilgi teknolojisini, ancak ulusal bankalarla

doğrudan ya da dolaylı olarak rekabet ederek artırabilir (Haas ve Lelyveld, 2002:4).

Yabancı bankaların yerli piyasaya girince daha yüksek katma değerli hizmet sunmaları, yerel bankaların birleşme yoluyla daha ucuza hizmet sunmalarını teşvik ederek, yani yabancı banka girişi ulusal bankaların birleşme yoluyla maliyetlerini düşürerek, hizmet sunmalarına olanak sağlayacaktır (Çakar, 2003: 28).

Genel kabul görmüş bir kanıya göre, yabancı bankaların ulusal piyasalara katılımı ile daha istikrarlı bir kredi kaynağı oluşacağından yerel ülkenin bankacılık sisteminin şoklara karşı direnci artmaktadır. Bu mantık, yabancı bankaların o ülkede açacağı şubeler sayesinde ihtiyaç duyulduğu anda ek bir fonlama ve sermaye katkısında bulunacakları varsayımına dayanmaktadır. Herhangi bir kriz ortamında yabancı bankaların yerel bankalara oranla daha az kırılmalı olmaları, bu bankaların portföy bileşimlerinin yerel bankaların portföy bileşimlerinden daha fazla çeşitlendirilmiş olması ile de direkt olarak ilişkilidir (Soyluoğlu, 2008: 27).

Ayrıca, yabancı bankalar faaliyette buldukları ülkenin hükümetinden daha bağımsız ve ulusal firmalarla daha az zarar verici ilişkiye girecektir ki bu durum söz konusu bankaların özellikle kredi kullanımında risk doğurucu yani ahlaki çöküntüye neden olucu faaliyetlerden uzak durmalarını sağlayacaktır. Güçlü bir sermayeye sahip yabancı bankaların, buldukları ülkenin ekonomik durumu kötü gittiği zamanlarda ulusal firmalara kaynak aktarmaları, bu firmaların kredi bulma çabalarını azaltacaktır (Haas ve Lelyveld, 2002). Örneğin, 1998–1999 Hırvatistan bankacılık krizi süresince, yabancı banka şubeleri mevduat sahipleri için güvenli bir sığınak olmuş ve bu bankalar kredi arzlarını kriz sonrasında genişletmişler ve kriz sonrası yaşanan kredi sıkışmasının etkisini azaltmışlardır (Çakar, 2003: 35). Ancak bu teorik yaklaşımın tersi de gerçekleşebilir. Yani küçük bir krize giren ülkede, yabancı bankalar yatırımlarını garanti edebilmek için daha risksiz piyasalara yönelebilmekte bu da ülkeden sermaye kaçışını hızlandırarak ülke krizini büyütüp küresel boyutlara ulaştırabilmektedir.

6.9. Sistemik Risk Üzerindeki Gelişmeler

Yabancı bankaların ulusal bankacılık sistemlerine katılımlarındaki en önemli unsur finansal liberalizasyondur. Ancak, ülke ekonomileri için stratejik bir öneme sahip olan bankacılık sektörünün finansal liberalizasyon süreci içinde, yabancı bankaların ellerine geçmesinin sistemik riski artırabilme ihtimali de göz ardı edilmemelidir. Uluslar arası Ödemeler Bankasının (BİS), 2001 yılı çalışmasında konuya ilişkin altı çizilen bir görüş yer almaktadır. İster ulusal olsun, isterse yabancı bir banka, sektörde çok büyük paya sahipse, bu banka başarısızlığa uğrayamayacak kadar büyük bir bankadır (too big to fail) ve varlığını sürdürmemesi gibi bir problemle karşı karşıya kalırsa bu durum sistemik riske sebep olabilir (Çakar, 2003: 37). Böyle bir bankanın sorun yaşaması durumunda fatura tüm topluma kesilebilmekte ve birkaç banka yöneticisinin sorumsuzluğunu tüm ülke ödemektedir. Yaşanan küresel krizde, Lehman Brothers'ın batmasına izin vermekle ABD yönetimi yaptığı büyük hatanın farkına vararak sistemin geri kalanını kurtarma yönünde önemli adımlar atmıştır. Bu batışın faturasını da Amerikan halkı ile birlikte tüm krizden etkilenen toplumlar ödemek zorunda kalmıştır. Bu son krizde bankacılıkla birlikte denetleme faaliyetlerinin de özel sektöre bırakılmasının sakıncaları görülmüştür. Milyarlarca dolar borç içinde boğulan finans şirketleri için hazırlanan, bağımsız denetim kurumlarının raporlarının, ne kadar yanıltıcı olduğu tüm dünya tarafından görülmüş, devlet kurumlarının kötü niyetli kişilerce siyasi amaçlara alet edileceğini savunanların en büyük dayanağı kökten sarsılmıştır. Çünkü özel sektörün de bazı siyasi veya ekonomik amaçlar için kullanılabileceği görülmüştür. Aslında sorun; özel sektör veya kamu sektörü değil, uygulayıcıların kötü niyetidir.

6.10. Basel II Sonrası Olası Gelişmeler

Yabancı bankacılığın ülkemize etkilerine değinirken, Basel II'nin ilerde Türk bankacılık sistemine yapacağı olası etkilere de bakmakta büyük fayda vardır.

Basel II, süreci risk yaklaşımına temelde bütüncül ve daha derin bir anlam getirmektedir. Basel II yalnız bankacılık sektörüne düzenleme getirmemekte, aynı zamanda bankacılık sektörünün en önemli müşterisi olan reel sektörü de bir anlamda yapılandırmaya sokmaktadır. Basit olarak Basel II; bankaların kullandıracakları kredilerin faizlerini ve ödeme vadelerini, şirketlerin öz sermayeleri ve varlıklarına göre istatistiksel olarak notlandırarak karar vermesine dayanır. Buradan, öz sermayesi fazla olan büyük şirketlerin, Türk ekonomisinin bel kemiği olan küçük ve orta büyüklükteki işletmelerden (KOBİ), çok daha uygun faiz oranları ile ve daha uzun vadeli kredi sağlayabileceği gerçeği ortaya çıkar. Basel II kurallarını 2007 yılında uygulamaya koyan büyük yabancı bankaların önümüzdeki dönemde, Türkiye’de de kredi politikalarında büyük sermaye gruplarına avantajlar sağlamaya başlayacaklarını beklemek sürpriz olmayacaktır. Bu nedenle bankacılıktaki yabancı payı yüksek olan ülkelerde çeşitli sıkıntıların gündeme gelmesi, sektördeki yabancı payını önemli bir konu olarak öne çıkarmaktadır. Sadece ekonomik gayelerle bankacılık sisteminin yabancılaştırılması, en büyük amacı kâr olan yabancı bankaların ilerde bankacılık sistemine ve ülke ekonomisine geri dönülemez hasarlara neden olabileceği bir gerçektir.

6.11. İstanbul Menkul Kıymetler Borsasındaki Gelişmeler

Türk bankacılık sistemine yönelik giderek artan yabancı ilgisinin, sermaye piyasalarını güçlendireceği düşüncesi bugüne kadar pek de isabetli çıkmamıştır. 8 yıl öncesine bakıldığında yabancıların % 3 olan payları son yıllarda gerçekleşen alımların ardından [% 41,8 (TCMB Finansal İstikrar Raporu Kasım 2009: 46)] seviyesine yükselmişken, borsada işlem gören bankaların halka açıklık oranları giderek gerilemiştir. İç ve dış gelişmelere zaten hassas olan İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) bankaların halka açıklık oranlarının gerilemesiyle vurgunculuğa daha da açık bir hale gelmiştir. İMKB aracılığı ile yabancılaşma şu şekilde gerçekleşmektedir:

Yabancı bankalar Türk bankalarının önce belli bir payını satın alıp daha sonra bankanın borsada işlem gören hisselerini çağrı muafiyeti⁵ yoluyla toplamaktadırlar. Yapılan işlem Sermaye Piyasası Kurulu'ndan izin alınarak yapılan bir işlem olmasına karşın, bankanın halka açıklık oranı düşmektedir. Küçük yatırımcı da elindeki banka hisselerini belirlenen fiyattan satmak durumunda kalabilmektedir (Bumin, 2007: 77).

Bu sürecin işleyişinde en çarpıcı örnek 2006 Nisan'ında Finans Bank'ın % 46'sını satın alan Yunan National Bank of Greece (NBG) olmuştur. 10 Ocak 2007 tarihi itibarıyla çağrı muafiyeti işlemine başlayan Finans Bank'ta yabancı payı sadece 7 günde % 46'dan %82'ye çıkmıştır. Böylece NBG, Finans Bankın çoğunluk hissesini eline geçirmiştir. Finans Bank'ın çağrı öncesinde % 44,3 olan halka açıklık oranı % 8,5 gibi önemli bir düşüş yaşamıştır (Bumin, 2007: 77).

7. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YABANCILAŞMANIN BOYUTU

1980 yılında 18,6 milyar USD olan Türk Bankacılık Sisteminin bilanço büyüklüğü; 1990 yılında 58,2 milyar USD, 1995 yılında 68,9 milyar USD ve Eylül 2009 itibarıyla de 541 milyar USD olarak gerçekleşmiştir. Bazı yıllarda küçülme gösteren bilanço büyüklüğü, 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinin de etkisiyle 2000 yılında 154,9 milyar USD iken, 2001 yılı sonu itibarıyla 115 milyar USD olarak gerçekleşmiştir. Bilanço büyüklüğünün bu daralışında, başta fona aktarılan bankalar olmak üzere, bankacılık sektöründeki bazı bankaların birleşme, devir ve tasfiyelerinin ve döviz kurunun ani artışının etkili olduğu görülmektedir. 2009 yılına gelindiğinde ise bilanço büyüklüğü büyük bir artış kaydederek 541 milyar USD' ye yükseldiği görülmektedir (Finansal İstikrar Raporu Kasım 2009: 45). Bu kadar kısa sayılabilecek bir zaman diliminde Türk Bankacılık Sisteminin böylesine

⁵ Mevzuata göre bir şirket, başka bir şirketin sermayesinin yüzde 25 veya üstünde bir miktarı satın alırsa, aldığı şirketin diğer hissedarlarına da `hisselerini satmak isteyen varsa, alabilirim` çağrısı yapmak zorunda. Ancak bazı durumlarda alıcı şirket bu çağrıyla yapmak istemeyip, çağrıdan muaf olma talebinde bulunabiliyor. [Eğer alıcı şirket, satın aldığı şirketin hisselerini borsada işlem gören fiyatından daha düşük fiyata aldı ise genelde çağrı muafiyeti isteyerek küçük yatırımcının elindeki hisseleri yüksek fiyattan almak istemiyor.] Bu başvuruda son kararı SPK veriyor. Bir alıcı şirkete çağrı muafiyeti hakkı tanınması ise küçük hissedarların mağduriyetlerine yol açıyor.

hızlı büyümesi birçok gelişmiş ülkenin iştahını kabartmaktadır. Küresel tutsat kriziyle birlikte batan Lehman Brothers'ın bilanço büyüklüğünün tek başına 639 milyar USD (31 Mayıs 2008'de iflas başvurusu yaptığı zaman basına ilan ettiği varlıklar toplamı) olduğu düşünüldüğünde Türk Bankacılık Sisteminin önündeki gelişme sahasının genişliği daha da anlaşılır hale gelmektedir.

Ziraat Bankası Genel Müdürü Can Akın Çağlar, AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında Türk finans sektörünün büyük bir büyüme potansiyeli taşıdığına dikkat çekmektedir. Krediler, aktif büyüklük gibi temel hususlarda bile Türk bankacılık sektörünün AB ortalamasının çok altında olduğunu vurgulayarak, yabancıların bu büyük pastayı gördükleri için sıraya girdiğini söylemektedir. (Şanlı, 556: 2005).

Ödenmiş sermayedeki payları esas alındığında, 2008 yılı sonunda yüzde 25,6 olan yabancı hissedarların aktif büyüklüğü içindeki payı, 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla yüzde 24,3 olarak gerçekleşmiştir. Öte yandan, Merkezi Kayıt Kuruluşu verilerine göre, yüzde 17,5 olan İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda (İMKB) işlem gören halka açık paylardaki yabancı payları da eklendiğinde, bankacılık sektöründeki yabancı payı yüzde 41,8'e ulaşmaktadır (Finansal İstikrar Raporu Kasım 2009: 45).

Yabancı kurumsal ve bireysel yatırımcılar satın aldıkları banka hisselerini ekonomide yaşanabilecek dalgalanmalara paralel olarak alım satıma konu edebilirler. Söz konusu yatırımların kısa vadeli yatırım niteliği taşıması ve borsa yatırımcılarının banka yönetimi üzerinde doğrudan etkilerinin olmaması nedeniyle, yabancıların borsa aracılığıyla edinecekleri banka hisselerinin, bankacılık sektöründeki yabancı payına eklenmesi doğru sonuç vermeyebilecektir. Ancak, yabancıların İMKB aracılığıyla edinecekleri hisseler, yabancı yatırımcıların kâr olanaklarından yararlanmak amacıyla sadece doğrudan değil, dolaylı olarak da, Türk bankacılık sektörüne dönemsel olarak yatırım yapabileceklerini göstermektedir (Bumin,2007: 81).

Halen mevduat kabul eden bankalardan sadece Türkiye İş Bankası A.Ş., T.C. Ziraat Bankası A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş., Anadolu Bank, A.Ş., Tekstil

Bankası A.Ş. ve Türkiye Vakıflar Bankası A.Ş.’de yabancılar söz sahibi değildir. Bunun dışındaki bankaların hemen hepsinde bir şekilde yabancıların belirleyici olduğu görülmektedir. Yapı Kredi Bankası’nın eski yönetim kurulu başkanı Mehmet Çekinmez; yabancı payının yüzde 50’nin altında olduğu bankaların yabancı sayılamayacağı, dolayısıyla sistem açısından bir sıkıntı doğurmayacağına yönelik görüşleri eleştirmekte ve gerçekçi olmadığını dile getirmektedir. Yabancı bankaların kâğıt üzerindeki hisselerinin az olmasına karşın yönetimde belirleyici konumda olduklarına dikkat çeken Çekinmez, örnek olarak bankaların yönetim kurullarını göstermektedir. Yabancı ortağın payının yüzde 50’nin altında olduğu bankaların yönetim kurullarında ve karar mekanizmalarında, son sözü hep küçük ortağın söylediğini iddia etmektedir (Şanlı, 556: 2005).

19.10.2005 tarihinde kabul edilen 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, bankacılıkta kullanılan “kontrol” kavramını şöyle tanımlamaktadır:

“Kontrol: Bir tüzel kişinin; sermayesinin, asgarî yüzde elli birine sahip olma şartı aranmaksızın, çoğunluğuna doğrudan veya dolaylı olarak sahip olunması veya bu çoğunluğa sahip olunmamakla birlikte imtiyazlı hisselerin elde bulundurulması veya diğer hissedarlarla yapılan anlaşmalara istinaden oy hakkının çoğunluğu üzerinde tasarrufta bulunulması suretiyle veya herhangi bir suretle yönetim kurulu üyelerinin karara esas çoğunluğunu atayabilme ya da görevden alma gücünün elde bulundurulmasını ifade eder (TBMM, 2005).”

Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere Çekinmez’in endişelerinin yersiz olmadığı, banka kontrolü söz konusu olduğunda, sadece hisse payının yüzde 50’den fazla olmasına gerek olmadığı kanunen de kabul edilmiştir.

BDDK Başkanı Tefik Bilgin sektörün geleceğiyle ilgili hususlarda “Evet, mevzuatta sektördeki yabancı payına ilişkin bir sınırlama bulunmuyor. Avrupa’da da sınırlama olmamasına karşın her nasılsa bazı ülkelerde bu oran yükselmiyor. Bunlar değerlendirilmelidir.” diyerek Türk Bankacılık Sistemindeki kontrolsüz yabancılığa vurgu yapıyor. Bilgin’in bu kontrolsüz yabancılığa iddiası 2004 yılında İtalya’da yaşanan bir skandalla desteklenmiştir. İtalyan Banco Antonveneta’nın Hollandalı ABN Amro tarafından satın alınmasının sektörün denetiminden sorumlu kuruluş olan İtalyan Merkez Bankası tarafından bürokratik yollarla engellendiği anlaşılmış ve Başkan Antonio Fazio 12 yıldır oturduğu

başkanlık koltuğunu terk etmek zorunda kalmıştır. Bankacılık sektörü uzmanlarının büyük çoğunluğu Bilgin'in endişelerini paylaşmaktadır. Hazine eski Müsteşarı Dr. Mahfi Eğilmez, yabancı bankalarla âlâkalı kararın tamamen siyasi olduğunu vurgularken gösterilen iradenin Türkiye'nin geleceğini şekillendireceğine dikkat çekiyor: "Bugün 'piyasa yapıcılığı' adını verdiğimiz bir uygulama var. Bu uygulamaya 2002'de dâhil edilen 10 bankadan sadece birisi yabancıydı. Bugün gelinen noktada sistemdeki [12 bankanın⁶ 8] tanesinde yabancı sermaye kontrolünün olması, ileriki dönemlere ilişkin bazı kaygıları beraberinde getiriyor. Hükümet tüm bu riskleri düşünerek konuya ona göre yaklaşmalıdır" diyerek yabancılaşmaya dikkat çekmeye çalışmaktadır (Şanlı, 556: 2005).

2002 yılında uygulanmaya başlanan 'piyasa yapıcılığı' sistemi Hazine'nin borçlanma faizleri açısından hayati önem taşımaktadır. Belirli kıstaslara göre (sermaye yeterliliği, aktif kalitesi) seçilen bazı bankalara Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) satışında ayrıcalık tanıyan uygulamada, yabancı banka payının giderek artmaya başlaması birtakım riskleri de beraberinde getirmektedir. Bunlardan biri; sistemde yabancı payının giderek artması, piyasadaki siyasi hassasiyetin artmasına ve yabancıların belirsizlik veya makro ekonomik dengelerde meydana gelecek bir değişimde aniden çekilmesi durumunda piyasa faizlerinin görülmemiş noktalara tırmanmasına sebep olabilmektedir (Şanlı, 556: 2005).

7.1. Banka ve Şube Sayısı Bakımından Yabancılaşma

Türk Bankacılık Sistemine kısaca göz attığımızda; bankacılık sisteminde Ocak-Mart 2010 döneminde faaliyet gösteren banka sayısının 49 olduğunu görmekteyiz. Bu bankaların; 32 tanesini mevduat bankaları, 13 tanesini kalkınma ve yatırım bankaları ve 4 tanesini de katılım bankaları oluşturmaktadır (Türkiye'de Bankacılık Sistemi Banka, Şube ve Personel Bilgileri Raporu, 2010: 3).

---

⁶ Akbank, Deutsche Bank, Finansbank, Fortisbank, HSBC Bank, ING Bank, Garanti Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, Halk Bankası, İş Bankası, Vakıflar Bankası, Ziraat Bankası. Son dört banka dışında tümünde yabancı sermaye etkisi görülmektedir.

Mevduat bankalarından 3 tanesi kamu sermayeli, 11 tanesi özel sermayeli ve 17 tanesi de yabancı sermayeli bankalardır. Aşağıdaki Çizelge 8 güncel Türk Bankacılık Sisteminin özetini yansıtmaktadır.

Çizelge 8: Bankacılık Sisteminde Banka ve Şube Sayısı

BANKALAR	MART 2009		ARALIK 2009		MART 2010	
	BANKA	ŞUBE	BANKA	ŞUBE	BANKA	ŞUBE
Mevduat Bankaları	32	8.776	32	8.983	32	8.984
Kamu Sermayeli Bankalar	3	2.443	3	2.530	3	2.567
Özel Sermayeli Bankalar	11	4.300	11	4.390	11	4.375
Fondaki Banka*	1	1	1	1	1	1
Yabancı Sermayeli Bankalar	17	2.032	17	2.062	17	2.041
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13	50	13	44	13	45
Toplam	45	8.826	45	9.027	45	9.029

Kaynak: (Türkiye'de Bankacılık Sistemi Banka, Şube ve Personel Bilgileri Raporu, 2010:3)

2010 yılı verileri incelendiğinde, 2009 yılsonuna göre şube sayısı kamusal sermayeli mevduat bankalarında 37 adet, kalkınma ve yatırım bankalarında 1 adet artarken; özel sermayeli mevduat bankalarında 15 adet, yabancı sermayeli mevduat bankalarında ise 21 adet azalmıştır (Türkiye'de Bankacılık Sistemi Banka, Şube ve Personel Bilgileri Raporu, 2010: 3). Yabancı banka şubelerindeki bu hızlı azalışı, akademik çevrelerde yoğun olarak tartışılan, yabancı bankaların kriz dönemlerinde hızla buldukları ülke ekonomisinden kaçarak makro dengesizliklere sebep oldukları iddiasını göz önünde tutarak yorumlamak gerekir. Çünkü 2007 yılında işaretleri dünya çapında görünmeye başlayan küresel tutsat krizine, ülkemizdeki yerli bankalar ile yabancı bankaların tepkileri farklı olmuştur. Yerli bankalar gelişmelerini yavaşlatmakla birlikte sürdürürken, yabancı bankalar şube azaltarak maliyetleri indirme yolunu seçmiştir. Bu yaklaşım, hem Türk Bankacılık Sistemini hileli yönlendirmelere (manipülasyon) çok daha açık hale

getirmiş hem de istihdamı azaltarak krizin ekonomik ve sosyal etkisinin ülkemizde artmasına neden olmuştur.

Çizelge 9 küresel tutsat krizinin en ağır hissedildiği 2009 yılı ile krizin etkilerinin ortadan kalkmaya başladığı 2010 yılı ilk çeyreği arasındaki bankacılık sektörü çalışan sayılarını vermektedir. Çizelge 9'daki veriler incelendiğinde, Türk Bankacılık Sisteminde yer alan yabancı bankalar dışındaki tüm banka türlerinde sürekli bir istihdam artışı görülürken (fondaki banka tasfiye sürecinde olduğundan sürekli istihdam azalışı görülmektedir.), yabancı bankalarda Mart 2009 ile Aralık 2009 arasındaki dönemde istihdam azalışı göze çarpmaktadır. Bu durum, yabancı bankaların makro ekonomik dengelerde ne kadar kaygan bir zemine oturduğunun bir göstergesidir. Yabancı bankaların küresel pazarlarda yüksek riskli taahhütler altına girmiş olması onların bu kriz sürecinde çok daha içe dönük ve savunma amaçlı küçülme stratejisi izlemelerine neden olmuştur.

Çizelge 9: Bankacılık Sisteminde Çalışanlar

BANKALAR	MART 2009	ARALIK 2009	MART 2010
Mevduat Bankaları	165.768	167.063	169.116
Kamu Sermayeli Bankalar	43.561	44.856	45.706
Özel Sermayeli Bankalar	81.975	82.270	83.096
Fondaki Banka*	269	261	256
Yabancı Sermayeli Bankalar	39.963	39.676	40.058
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	5.280	5.339	5.337
Toplam	171.048	172.402	174.493

Kaynak: (Türkiye'de Bankacılık Sistemi Banka, Şube ve Personel Bilgileri Raporu, 2010:4)

Çizelge 10'da şube sayısındaki değişim banka grupları bazında incelendiğinde ise, 2010 yılının ilk çeyreğinde gerçekleşen artışın temelinde kamu bankalarından kaynaklandığı görülmektedir. Bu dönemde yabancı bankalar, özel

bankalar ve kalkınma ve yatırım bankalarının şube sayısında sırasıyla 21, 15 ve 2 adet azalma olduğu görülmektedir. [Yabancı bankaların, Türk Bankacılık Kesimindeki toplam şube sayısı göz önüne alındığında 21 adetlik azalışın anlamı daha da artmaktadır.] Diğer taraftan, Mart 2009-Mart 2010 döneminde kalkınma ve yatırım bankaları hariç tüm banka gruplarının şube sayısında artış gerçekleşmiştir (Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü, 2010: 5). Bir yıllık dönemde yabancı bankaların az da olsa Türk Bankacılık Kesiminde şube sayısı arttırması, krize rağmen yabancıların Türk piyasasından çekilme niyetinde olmadıklarını göstermektedir.

Çizelge 10: Sektörün Şube Sayısının Banka Grupları Bazında Dağılımı (Adet)

BANKA GRUPLARI	DÖNEMLER			2010 Sektör Payı %	DEĞİŞİM (ADET)	
	Ara.08	Ara.09	Mar.10		Mart 09 Mart 10	Aralık 09 Mart 10
Kamu Bankaları	2.400	2.516	2.570	26,8	144	54
Özel Bankalar	4.290	4.390	4.375	45,6	75	-15
Yabancı Bankalar	2.033	2.061	2.040	21,2	9	-21
Katılım Bankaları	536	569	573	6,0	33	4
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	44	44	42	0,4	-4	-2
TMSF Bankası	1	1	1	0,0	0	0
TOPLAM	9.304	9.581	9.601	100	257	20

Kaynak: (Türkiye'de Bankacılık Sistemi Banka, Şube ve Personel Bilgileri Raporu, 2010: 5, sektör payı yüzdesi kendi hesaplamalarımızdır.)

7.2. Bankacılık Kesimi Çalışanları Bakımından Yabancılaşma

Çizelge 11'de personel sayısında 2010 yılının ilk çeyreğindeki değişim, banka grupları bazında incelendiğinde, kamu bankalarının 850, özel bankaların

827, yabancı bankaların 382, katılım bankalarının 323 ve kalkınma ve yatırım bankalarının 37 kişiye yeni istihdam sağladığı görülmektedir (Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü, 2010: 4).

Personel sayısında son bir yıllık dönemdeki artışa bakıldığında ise en fazla yeni istihdamın 2.145 kişi ile kamu bankalarında gerçekleştiği görülmektedir. Bu dönemde özel bankalarda 1.122, katılım bankalarında 1.052, kalkınma ve yatırım bankalarında 98 ve yabancı bankalarda 95 personel artışı sağlanmıştır (Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü, 2010: 4). Sistemde %6,5 gibi küçük bir paya sahip olan katılım bankalarının bile sistemin %21,5'lük kısmını oluşturan yabancı bankalardan çok daha yüksek bir istihdam sağlaması dikkat çekicidir.

Çizelge 11: Sektörün Personel Sayısının Banka Grupları Bazında Dağılımı (Kişi)

BANKA GRUPLARI	DÖNEMLER			2010 Sektör Payı %	DEĞİŞİM (KİŞİ)	
	Ara.08	Ara.09	Mar.10		Mart 09 Mart 10	Aralık 09 Mart 10
Kamu Bankaları	43.333	44.856	45.706	24,5	2.145	850
Özel Bankalar	82.158	82.270	83.097	44,5	1.122	827
Yabancı Bankalar	40.568	39.676	40.058	21,5	95	382
Katılım Bankaları	11.032	11.802	12.125	6,5	1.052	323
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	5.307	5.340	5.377	2,9	98	37
TMSF Bankası	267	261	256	0	-13	-5
TOPLAM	182.665	184.205	186.619	100	4.499	2.414

Kaynak: (Türkiye'de Bankacılık Sistemi Banka, Şube ve Personel Bilgileri Raporu, 2010:

5, sektör payı yüzdesi kendi hesaplamalarımızdır.)

Banka grupları itibarıyla aktiflerin gelişimi incelendiğinde 2009 yılsonuna göre en yüksek oranlı artışın %3,8 ile yabancı bankalar grubunda olduğu görülmektedir. Söz konusu grubu, %3,7 ile kamu bankaları ve %3,2 ile kalkınma ve yatırım bankaları takip etmektedir (Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü, 2010: 7). Sektör içinde aktif toplamlarına bakıldığında yabancı bankaların %13 paya sahip olduğu görülmektedir. Yabancı bankaların sayısının fazla olmasına rağmen aktif payının düşüklüğü yabancı bankaların daha çok küçük bankalar halinde ülkemiz piyasalarında bulunmayı tercih etmelerinden ileri gelmektedir. Özel sermayeli büyük bankalarındaki yabancı payları da hesaba katıldığında, %13'lük pay daha yükseklerle çıkmaktadır.

Çizelge 12: Banka Grupları Bazında Toplam Aktiflerin Gelişimi

BANKA GRUPLARI	Milyon TL			Sektör İçindeki Payı (%)		Aralık 2009 - Mart 2010 Değişim	
	Aralık 2008	Aralık 2009	Mart 2010	Mart 2009	Mart 2010	Tutar	(%)
Kamu Bankaları	208.078	250.658	259.821	28,9	30,2	9.163	3,7
Özel Bankalar	369.971	413.967	425.326	50,1	49,4	11.359	2,7
Yabancı Bankalar	104.926	107.910	112.028	13,9	13,0	4.118	3,8
Katılım Bankaları	25.770	33.628	34.611	3,8	4,0	983	2,9
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	22.943	27.029	27.902	3,2	3,2	873	3,2
TMSF Bankası	849	821	826	0,1	0,1	5	0,6
TOPLAM	732.536	834.014	860.515	100	100	26.501	3,2

Kaynak: (Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü Raporu, 2010: 9)

2010 yılının ilk çeyreğinde kamu bankalarının kredileri %6,9 artarken; özel bankaların kredilerinde %6,8, yabancı bankaların kredilerinde %5,6 ve katılım bankalarının kredilerinde %4'lük artış gerçekleşmiştir (Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü, 2010: 8). Bankacılık sisteminin toplam 15,9'una sahip olan yabancı bankaların, özellikle küresel tutsat krizinin etkili olduğu 2009 yılı ile

2010 yılı ilk çeyreği arasındaki dönemde, en düşük kredi gelişimlerinden birini göstermesi düşündürücüdür. Bilimsel yazında, kriz dönemlerinde yabancı bankaların krizin kaynağı ülkeye göre pozisyon aldığı, bu nedenle de krizin etkisini azaltabileceği gibi arttırabileceği de vurgulanmaktadır. Son yaşanan krizin kaynağı Türkiye dışında olduğu için yabancı bankalar, Türk piyasalarında krizin etkisini azaltmak yerine arttırıcı yönde etki yapmıştır. Tüm dünyadaki yatırımlarında, maliyetleri aşağı çekme kararı alan çokuluslu bankalar, Türk kredi piyasasında da yerli bankalarla karşılaştırıldığında çok daha isteksiz hareket etmişler, bu da kredi gelişiminde yabancı bankaları hem kamu sermayeli hem de özel sermayeli bankaların gerisine itmiştir. Türk Bankacılık Sisteminin aktiflerinin % 13'üne sahip olan yabancı bankaların kredi piyasasında aldıkları %15,9'luk pay, yabancıların aslında kriz olmasa Türk kredi piyasasında aktif olmaya istekli olduklarının bir göstergesidir.

Çizelge 13: Banka Grupları Bazında Kredilerin Gelişimi

BANKA GRUPLARI	Aralık 2009	Mart 2010	2010 Sektör Payı %	Aralık 2009- Mart 2010 Değişim
	Toplam Milyon TL	Toplam Milyon TL		Toplam %
Kamu Bankaları	101.213	108.198	26,0	6,9
Özel Bankalar	191.482	204.407	49,0	6,8
Yabancı Bankalar	62.590	66.073	15,9	5,6
Katılım Bankaları	23.641	24.581	5,9	4
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13.695	13.556	3,3	-1
TMSF Bankası	1	1	0,0	22,4
TOPLAM	392.621	416.817	100,0	6,2

Kaynak: (Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü Raporu, 2010: 10, sektör payı yüzdesi kendi hesaplamalarımızdır.)

Banka grupları itibarıyla ise, Mart 2010 döneminde kredilerin takibe dönüşüm oranının yabancı bankalar grubunda %7,2, katılım bankaları grubunda %4,8, özel bankalar grubunda %4,6, kamu bankaları grubunda %4,3, kalkınma ve

yatırım bankaları grubunda ise %2,4 düzeyinde olduğu görülmektedir (Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü, 2010: 11). Yabancı bankalar grubunda takibe dönüşüm oranının yüksek olması akademik yazınla ters düşmektedir. Aslında çokuluslu bankalar; yatırım yaptıkları ülkelerin yerel bankaları tarafından, hep en düşük risklilerle çalışması ve ekonominin en riskli grubunu yerel bankalara bırakmasından dolayı eleştirilere uğrarken, burada bu görüşle çelişen bir görüntü ortaya çıkmaktadır. Son küresel krizin kaynağının gelişmiş ülkeler olduğu göz önüne alındığında bu çelişkinin nedeni daha iyi anlaşılmaktadır. Çünkü çokuluslu bankalar genelde kendi ülkelerindeki büyük müşterilerinin yurt dışı yatırım ve ticaretini desteklediğinden, küresel kriz nedeniyle bu büyük müşterilerin zor duruma düşmüş olması yabancı bankaların bilançolarını kötü etkilemiştir.

2010 yılının ilk çeyreğinde banka gruplarının tamamının mevduatı artmıştır. Diğer taraftan, 2009 yılının son çeyreğinde %7,8'lik mevduat artışı sağlayan katılım bankaları grubu ile %3,9'luk mevduat artışı sağlayan yabancı bankalar grubu, 2010 yılının ilk çeyreğinde mevduat artış hızlarını koruyamamıştır (Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü, 2010: 18). [Yabancı bankaların, 2009 yılı ile 2010 yılı ilk çeyreğini kapsayan dönemde, mevduat artışında kamu ve özel sermayeli bankaların oldukça gerisinde kalmış olmasını küresel krizin çokuluslu bankaları yerli bankalardan daha çok etkilemesine bağlayabiliriz. Uluslararası derecelendirme kurumlarının, birkaç yıl önce çok yüksek puanlar verdiği çokuluslu bankaların çökmesi, dünya çapında çokuluslu bankalara olan güveni etkilemiştir. Güven sorununun psikolojik etkisi ile yabancı bankaların mevduat toplamada zorlanmış olabilecekleri de göz ardı edilmemelidir.] 2010 yılının ilk çeyreğinde Türk parası mevduatın 19.929 milyon TL (%5,8) artarken, yabancı para mevduatın 1.915 milyon USD (%1,6) azalmış olması (Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü, 2010: 21) hem Türk parasına olan güvenin artışına, hem de gelişmiş ülkelerde yaşanan krizin güvensizliğe neden olmasına bağlanabilir.

Çizelge 14: Banka Grupları Bazında Mevduatın Gelişimi

BANKA GRUPLARI	Aralık 2009 Toplam (Milyon TL)	Mart 2010 Toplam (Milyon TL)	2010 Sektör Payı %	Aralık 2009- Mart 2010 Değişim Toplam %
Kamu Bankaları	181.562	190.723	35,7	5
Özel Bankalar	244.935	254.349	47,6	3,8
Yabancı Bankalar	61.385	61.672	11,5	0,5
Katılım Bankaları	26.711	27.515	5,1	3
TMSF Bankası	28	27	0,0	-1,9
BANKACILIK SEKTÖRÜ	514.620	534..286	100,0	3,8

Kaynak: (Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü Raporu, 2010: 18, sektör payı yüzdesi kendi hesaplamalarımızdır.)

Yabancı bankaların Türk mevduat piyasasında % 11,5’luk payı, özel ve kamu sermayeli bankalarının yanında göz ardı edilebilecek gibi görünse de, aslında özel sermayeli bankalardaki yabancı payları da dikkate alındığında önemli düzeylere çıkmaktadır.

Mart 2010 itibarıyla bankacılık sektörü dönem net kârı, geçen yılın aynı dönemine kıyasla 1,1 milyar TL (%21,6) artarak 6,3 milyar TL düzeyinde oluşmuştur. Özel bankaların dönem net kârı %41,9 oranında (1.074 milyon TL) artarak Mart 2010 itibarıyla 3.638 milyon TL'ye yükselirken, kamu bankalarının net dönem kârı ise incelenen dönemde %22 oranında (312 milyon TL) artarak Mart 2010'da 1.733 milyon TL düzeyinde gerçekleşmiştir. Yerli bankalarda böyle olumlu gelişmeler olurken, bir yıllık dönemde %32 (232 milyon TL) azalan yabancı bankaların net dönem kârı Mart 2010 itibarıyla 493 milyon TL'ye gerilemiştir (Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü, 2010: 33).

Çizelge 15: Gruplar itibariyle Aktif ve Özkaynak Kârlılığı Yüzde (%)

BANKA GRUPLARI	Aktif Kârlılığı			Özkaynak Kârlılığı		
	Mart 2009	Mart 2010	Fark (Puan)	Mart 2009	Mart 2010	Fark (Puan)
Kamu Bankaları	0,68	0,68	0	8,18	7,36	-0,82
Özel Bankalar	0,69	0,88	0,19	6,32	6,75	0,43
Bankacılık Sektörü	0,7	0,75	0,05	5,97	5,65	-0,32
Yabancı Bankalar	0,69	0,45	-0,24	5,46	3,12	-2,34
Katılım Bankaları	0,55	0,56	0	4,07	4,29	0,22
TMSF Bankası	2,29	1,18	-1,11	3,04	1,54	-1,5
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	1,17	0,77	-0,4	2,57	1,65	-0,91

Kaynak: (Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü Raporu, 2010: 33)

Yukarıdaki Çizelge 15'nin incelenmesi sonucunda, TMSF bankası hariç tutulduğunda, yabancı bankaların hem aktif kârlılıkta hem de özkaynak kârlılığında en kötü verilere sahip bankalar olduğu görülmektedir. Yaşanan küresel tutsat krizinin gelişmiş ülkelere kaynaklanıyor olması, krizden en çok yıpranan bankaların çokuluslu bankalar olmasına yol açmıştır.

DÖRDÜNCÜ KESİM

GENEL DEĞERLENDİRME

Çalışmanın dördüncü ve son kesiminde, bu çalışmanın araştırılması ve hazırlanması sırasında elde edilen önemli bulguların ortaya konulduğu bulgular bölümü ile bu bulgulardan yola çıkarak mevcut durum ve sorunlar için önerilen çözüm yollarının sıralandığı öneriler başlığı yer almaktadır. Son olarak da konu ile ilgili genel değerlendirmelerin yapıldığı araştırmanın sonuç bölümü yer almaktadır

8. BULGULAR, ÖNERİLER VE SONUÇ

Bu bölümde, çalışmanın konusunu oluşturan Türk bankalarının yabancılara satılma nedenleri ve sonuçları konusu incelenirken, elde edilen bulgular sıralanmıştır. Daha sonra bu bulgular ışığında ortaya konulan öneriler sıralanmaktadır. Bölümün sonunda ise çalışmanın genel bir özetinin sunulduğu sonuç bölümü yer almaktadır.

8.1. Bulgular

1. 1980'lerle yeni sağ ve neoliberal akımlarla birlikte ülkelerin siyasal, ekonomik, sosyal ve hukuki yapılanmasında ciddi değişimler görülmüştür. Bu değişimlerin en öne çıkanlarından ikisi, finansal serbestleşme ile çokuluslu bankalardır. Finansal serbestleşme, devletin ekonomideki rolünün olabildiğince azaltılması esasına dayanır. Devletin ekonomideki rolü bilimsel çevrelerde sürekli tartışılan bir kavramdır.

2. Türkiye'de siyasal ve iktisadi serbestleşme sürecinin bir ürünü olarak ortaya çıkan özelleştirme politikası aslında sermayenin tabana yayılması iddiasındadır. Ancak ülkemizde görülen birçok örnekte olduğu gibi özelleştirme,

sermayeyi tabana yaymak yerine, birkaç büyük sermayenin çıkarına hizmet etmektedir.

3. Bankacılık gibi sorun yaşaması halinde tüm ülke ekonomisini hatta dünya ekonomisinin gidişatını etkileme gücüne sahip bir kesimin sırf ekonomik gayeler ileri sürülerek tamamen özelleştirilip, yabancılaştırılması ülkeyi sadece ekonomik değil, siyasal, sosyal ve kültürel açıdan da tehdit etmektedir.

4. Bankacılık kesiminde yabancılaşmaya sınırlama getirilmemesi, “nasıl olsa devletin denetleme ve düzenlemeden sorumlu kurumları yabancılaşmanın olumsuz etkilerini ortadan kaldırır” görüşü, dünyada egemen durumdadır. Yabancılaşma bağımsız düzenleyici kurumlarla sınırlandırılmaya çalışılmaktadır.

5. Neoliberallerin başlıca hedefi; devletin sınırlarını olabildiğince ekonomide geriye çekmektir. Kısaca, özel iyidir, devlet kötü. Bu görüşler dünyada olduğu gibi, ülkemizde de 1980 sonrasında Turgut Özal ile birlikte hızla yayılmıştır. Bu görüşlerin olumlu yönleri kadar, zaman içinde sakıncalarının da varlığı ortaya çıkmıştır.

6. Dünyamız artık karşı konulmaz bir finansal serbestleşme sürecine girmiştir. Bu süreçten geri dönmek mümkün olmadığı gibi, geri kalmakta gelişmiş ülkelerin sömürsünü kabul etmek anlamına gelecektir.

7. Neoliberal görüşlerin ön gördüğü bağımsız düzenleyici kurumların devletten aldıkları yetki ve sorumluluğu, büyük sermayelerin ihtiyaçlarına alet edeceği görüşü akademik yazında destek görmüş, neoliberalizme en büyük eleştirilerden biri de bu alandan gelmiştir.

8. Osmanlı Döneminde bilinçsiz yabancılaşma, ilerde egemenliğin en büyük göstergesi olan “para basma” imtiyazının bile kaybedilebileceğini göstermiştir. Sömürgeleştirme artık fiili bir süreç olmaktan çıkmış, finansal piyasaların kontrolüyle sağlanır olmuştur.

9. Reel kesim olarak adlandırılan, bir ekonominin üretime dayalı sanayisinin en büyük destekçisi bankalardır. İyi işleyen bir bankacılık kesimi, ülke ekonomisinin gelişmesinde çok büyük etkiye sahiptir. Yabancı bankaların yatırıma

gittikleri ülkelerde tek amaç öne çıkmaktadır: Kâr etmek. Kâr etmeyi tek hedef olarak belirleyen yabancı bankaların sanayinin gelişmesi için riskler üstlenmesi, çaba sarf etmesi düşünülemez.

10. Bağımsız derecelendirme kurumları dünya yatırımlarına yön verme konusunda oldukça etkin kurumlardır. Bu kurumların siyasallaştığı, bu nedenle de dünya üzerinde güven sorunu yaşamaya başladıkları bir gerçektir. Bu kurumlarca; Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerdeki sorunlar olduğundan büyükmüş gibi gösterilmekte, sorunlarla boğuşan ancak AB üyesi olan, Yunanistan'ın ise sorunsuzmuş gibi dünyaya servis edilmesi düşündürücüdür.

11. Yabancı bankalar yerli bankalara göre daha ucuz ve uzun vadeli kaynak bulabilmektedirler. Bu avantajlarını, bankacılık kesiminde yıpratıcı bir rekabete dönüştürme riski her zaman mevcuttur.

12. Aslında her siyasi ve ekonomik yaklaşım insanların daha iyi ve refah içinde yaşamasını öngörür. Sosyal bilimleri belki de pozitif bilimlerden daha karmaşık ve anlaşılmaz kılan en önemli neden, onun birden çok doğruyu ve birden çok yanlış aynı anda içinde barındırmasından kaynaklanmaktadır.

8.2. Öneriler

1. Devletin tamamen ekonomiye sahip olmasının sakıncaları olduğu gibi, tamamen ekonomi dışında olması da sakıncalara neden olmaktadır.

Devletin tamamen hâkim olduğu bir ekonomide, politik kaygılar ekonomik kaynakları siyasallaştırıp verimsizleştirmektedir.

Tamamen devletin ekonomiden dışlanması ve onun ekonomideki düzenleyici, kontrol edici gücünün neoliberal yapılanmaya bağlı kalınarak bağımsız düzenleyici kurumlara bırakılması ise ülke geleceğini tehdit etmektedir. Bağımsız düzenleyici kurumların görev ve yetkileri açık bir şekilde belirlenmeli aynı zamanda bu kurumların görev ve işlemlerinin kamu tarafından denetlenmesi gerekmektedir. Bu kurumlar için bağımsızlık kavramı; başına buyrukluk değil,

aksine kamu yönetiminin kendine verdiği hedefler doğrultusunda, amacına ulaşmak için görev ve yetkilerini kullanmada serbestlik anlamına gelmelidir.

2. Özelleştirmede sermayenin tabana yayılması esası ön planda tutulmalıdır. Özelleştirmelerde blok satış yerine halka arz yöntemi gibi sermayeyi daha çok tabana yayabilen yöntemler benimsenmelidir. Özelleştirilen kurum ve kuruluşların; satın alanlar tarafından tekel ya da takım tekeline dönüştürülmesi önlenmeli, tekel ve takım tekeli olan şirketlere ise yurt dışında örnekleri olduğu gibi vergiler getirilmelidir. Özelleştirmede, bankacılık gibi ekonominin tamamını etkileyebilecek kesimler için özelleştirilebilecek üst sınır noktaları belirlenmeli, devletin ve yerli sermayenin kriz ortamlarında duran sistemi yeniden harekete geçirebilecek kadar etkinliği kalmalıdır. Özelleştirilmeyen kamu sermayeli bankalarda sistemin geri kalanı ile rekabet edebilecek esnek yönetim imkanlarına kavuşturulmalıdır.

3. Devletin en kötü işletmeci olduğu iddiası nasıl ki ispatlanması zor bir iddiadır; karşılığında devletin en iyi işletmeci olduğu iddiası da ispatı zor bir savdır. Bu nedenle devletin ekonomiden tamamen dışlanması kadar, her şeyin devlete bırakılması da bir hatadır.

Devlet ekonomik yapılanma içinde hem denetleyici, hem yönlendirici hem de doğrudan ekonomik etkinlikte bulunarak piyasada dengeleyici konumda olmalıdır. Bankacılık kesiminde de devletin hem düzenleyici, hem destekleyici hem de icra edici olarak bulunması gerektiği son yaşanan küresel tutsat krizi ile de desteklenmiştir.

Üreten ekonominin temeli reel kesimin, en büyük hayat damarı bankacılık kesimidir. Türkiye gibi ekonomisinde KOBİ'lerin büyük yer tuttuğu ülkelerde bankacılık kesiminin önemi daha da artmaktadır. Çünkü KOBİ'ler sermaye olarak sınırlı şirketlerdir. Sınırlı sermaye yapıları onları krizlere karşı oldukça kırılgan bir hale getirmektedir. KOBİ'lere zor günlerde can suyu verecek bir bankacılık kesimi Türk ekonomik yapılanmasının olmazsa olmazlarından. Büyük sermayeye karşı mücadelesini ancak bankalardan aldığı kredilerle sürdürebilen bu işletmelere gerekli destek verilmezse domino etkisi ile tüm ekonomi hasar görecektir, istihdam

azalacak ve toplumsal huzursuzluklar görülebilecektir. Yabancıların söz sahibi olduğu bir bankacılık kesiminin istihdam, toplumsal huzur, yerli sanayi gibi kaygılarının olmaması bu kesimin başıboş bırakılamayacağını en büyük gerekçesidir.

4. Bankacılık kesiminde yabancılaşmaya sınır getirilmemesi, düzenleyici kurumlarla durumu idare etmeye çalışmak geri dönüşümü olmayan sorunlara davetiye çıkarmaktadır. Çünkü dünya genelinde imzalanan uluslararası antlaşmalar devlet otoritesini ekonomiden giderek uzaklaştırmaktadır. Yabancı bankalarda ülkemize gelirken, tahkim gibi yerli hukuk yollarını bertaraf edici arayışlar içine girmektedirler. Tahkimle gelen yabancı bankaların iç hukukla bağlı olmaması ve gücünü iç hukuktan alan, düzenleyici kurumların denetiminden muaf olması, tehlikeleri de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle; yabancı sermayenin ülkemizden uzaklaşmasını da engelleyecek nitelikte, hukuksal alt yapının düzenlenmesi gerekmektedir.

5. “Özel iyi, devlet kötü” diye özetlenen inancın ne kadar yanlış olduğu özellikle de bankacılık gibi önemli bir kesimin tamamen özel sektöre terk edilmesi ile ortaya çıkmıştır. Önce, Fransa’da Societe Generale Bank’ta bir kişinin yaptığı karşılıksız işlemlerin dünya çapında soruna neden olması, daha sonra da ABD’de tutsat krizine neden olan özel sektörün bitmek bilmeyen aç gözlü kâr arayışları bankacılığın tamamen devlet dışına bırakılamayacağını gösteren örneklerdir. Küresel tutsat krizi ile neoliberalizmin ilk filizlendiği ABD ve İngiltere; bankacılık sistemine müdahale etmek zorunda kalmış ve bundan sonra özel sektör nedenli bankacılık krizleri yaşanmasın diye de bu müdahaleyi kalıcı kılabacak yasal düzenlemeler yapmaya başlamışlardır.

Ülkemiz her ne kadar gelişmiş ülkeler gibi tutsat krizinden etkilenmemiş de olsa, iç hukukumuzdan tahkim yoluyla kaçan yabancılaşmaya, kesinlikle izin verilmemelidir. Bankacılığı düzenleme ve denetleme görevi yürüten BDDK’nın görev yetki ve sorumluluklarının ülkemiz bankacılığının tamamen yabancılaşmasını önleyecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

6. Finansal serbestleşmeden geri kalmanın sömürgeleşmek anlamına geleceğini bilerek bu süreçte oyunu kurallarına göre oynamak ve krizlerden ortaya çıkan fırsatları değerlendirmek gereklidir. Son yaşanan tutsat krizi ile oldukça değer yitiren büyük uluslararası bankalarla kıyaslandığında oldukça iyi durumda olan Türk Bankacılığı krizi fırsata çevirmelidir.

Dünya sermaye yeterlilik oranlarının standardının %8 olduğu kabul edilirse ve birçok dünya devi çokuluslu bankanın bu oranı yakalamakta zorlandığı bu kriz ortamında, Türk Bankacılığı %20'lere varan sermaye yeterliliği ile göz kamaştırmaktadır. Bu olumlu koşulların değerlendirilerek Türk Bankalarının başta dil, din ve kültür yakınlığı bulunan Balkanlar, Orta Asya ve Orta Doğu gibi bölgelerde banka satın almalarını kolaylaştırıcı tedbirler alınmalıdır.

7. Bağımsız düzenleyici kurumlar aslında sağlam temellere oturtulduğu zaman siyasi yozlaşmaları engelleyecek bir yapı olabilir. Neoliberal görüşün desteklediği bir yapılanma diye körü körüne bu kurumlara saldırılmamalı, aksine bu kurumların ülke çıkarını ön planda tutan bir yapılanma içine girmelerine destek olunmalıdır.

1990'lı yıllarda kamu açıklarının Merkez Bankası kaynaklarıyla kapatılmaya çalışılması; yani Merkez Bankasının Devlet İç Borçlanma Senetlerine (DİBS) birincil piyasadan alıcı olması ve hükümete istenildiğinde avans verilmesi (ki bu avanslar hiçbir zaman hükümetlerce geri ödenmemiştir) uygulanması yoğun olarak kullanılmıştır. Bu uygulamalar, Merkez Bankasını temel işlevi olan fiyat istikrarı ile çelişen işlemlere girmesine neden olmuştur. Ancak 2001 yılında yapılan yasal düzenlemelerle Merkez Bankasının işlevsel olarak bağımsız hale getirilmesi, DİBS'ler için birincil piyasadan alıcı olamaması ve hükümetlere avans verememesi, Merkez Bankasının fiyat istikrarı hedefine ulaşmada çok büyük kazanımlar sağlamıştır. 2001 yılında %70 olan enflasyonun 2010'da %6-7'lere inmiş olması bunun en güzel örneğidir. Merkez Bankasının işlevsel anlamda bağımsız olması asli görevlerinde çok daha başarılı olmasını sağlamıştır. Bağımsız düzenleyici kurumlarında görevleri ile ilgili işlevsel bağımsızlığı alınan kararların daha akılcı olmasını sağlayacaktır.

Ancak neoliberallere karşı yapılan eleştiriler de hiç haksız değildir. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Başkanı Ahmet Ertürk'ün bazı büyük sermaye sahiplerinin çıkarları doğrultusunda hareket etmemesi, onun ölüm tehditleriyle karşılaşmasına neden olmuştur. Bu tehditler büyük sermaye sahiplerinin hedeflerine ulaşmak için hiçbir sınır tanımayacaklarını açıkça göstermektedir.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun 2001 krizinde almış olduğu kararlar sürekli eleştirilmiş ancak bugün gelinen noktada, küresel bir krizin olmasına rağmen, Türk Bankacılığı herhangi bir sıkıntı yaşamamış, böylesi bir ortamda bile %20 sermaye yeterlilik oranı ile dünya çapında takdir toplamaya başlamıştır. Bankacılık kesiminin yeniden yapılandırılmasında başarılı olan BDDK, sektörün hızla yabancılaşmasını engelleyememiştir. Gelinek noktada yabancı bankacılık ülkemizde kritik bir noktaya (%41,8) ulaşmıştır. Yabancılaşmanın bu noktalardan daha ileriye gitmemesi için BDDK'nın sisteme müdahale edebilmesinin yasal alt yapısı hazırlanmalıdır.

8. Bankacılık kesimi gibi önemli bir sektörün aşırı yabancılaşmasının önüne geçilmesi ve ilerde kendi finansal piyasalarımızda hiçbir etkinliğimizin olmadığı bağımlı bir duruma düşmemek gerekir. Bunun için bankacılık sisteminin; günün gelişmeleri, uluslararası antlaşmalardan kaynaklanan yükümlülükler ve yabancı sermayenin olumlu yanları dikkate alınarak kamu, özel sektör ve yabancı bankalardan oluşan üçlü bir sacayağına dayanan karma bankacılık sisteminin ülkemizde var olması hedeflenmelidir. Böyle bir yapı; hem yapıcı rekabeti destekleyecek ve tekelleşmeyi önleyecek, hem de olağanüstü durumlarda devletin sistemin kurtulması için gerekli can suyunu ekonomiye vermesine olanak sağlayacaktır.

9. Serbest piyasa kuralları sonucunda özel sermayeli bankalar; zaten iş yapan, para kazanan, kârlı sektörlerle yatırım yapan firmaları kredilendirmektedir. Böylelikle asıl amacı ülke sanayisini geliştirmek olmasa da reel kesime büyük destek sağlamaktadır. Ancak kriz ve durgunluk dönemlerinde sanayinin ayakta kalması için özel sermayeli bankalar ile yabancı bankalar pek istekli davranmamaktadır. Özellikle yabancı bankaların sadece en risksiz müşterilerle çalışması, sıkıntı yaşayan iyi niyetli sanayiciyi zor durumlara düşürebilmektedir.

İşte bu nedenle kriz dönemlerinde çarkları duran sanayinin çarklarına can suyu verecek, çarkları yeniden döndürebilecek kadar kamu payı bulunmalıdır.

10. Türkiye'nin uluslararası alanda sesini duyurabilmek için ekonomi yönetiminin şeffaf bir anlayışla hem iç basın hem de dış basında, üniversitelerin düzenlediği uluslararası konferanslar gibi çevrelerde Türkiye'nin sesini olabildiğince duyurması gerekmektedir. Bunun için anılan çevrelerle ilişkilerin sıcak tutulması büyük önem arz etmektedir.

11. BDDK'nın yabancı bankaları sıkı bir şekilde denetleyebilmesi ve piyasayı iyi okuması gerekmektedir. Bankacılık kesiminde yıpratıcı haksız rekabete giren yabancı bankalara karşı uygulanacak bir eylem planı oluşturulmalıdır. Böylelikle yabancı bankalar karşısında yerli bankalar savunmasız bırakılmamış olur.

12. Her ekonomik ve siyasi yaklaşıma ön yargısız ve bilimin sorgulayıcılığıyla bakıldığında olumlu ve olumsuz yönler görülebilir. Önemli olan her yaklaşımın olumlu yönlerini iyi niyetli ve ehil uygulayıcıların, kötü niyetlilere fırsat vermeden, toplum yararına kullanabileceği ortamın hazırlanmasıdır. Neoliberaler kötü demek ne kadar yanlışsa; Neoliberaler iyi demekte o kadar yanlıştır.

8.3. Genel Sonuç

Günümüzde küreselleşme kavramı ile bağlantı kurularak dünyanın giderek küçüldüğü, sınırların kalktığı, insanların sosyal ve kültürel olarak birbirine yaklaştığı bir evreden geçtiğimiz söylenmektedir.

Gerçekten de ulaşım ve iletişim olanaklarının eski ile karşılaştırılmayacak boyutlarda ilerlemesi hayatımızın hemen hemen her alanını etkilemektedir. İnsanlık tarihi boyunca süregelen savaşların, ittifakların, mücadelelerin sebepleri, etkileri ve sonuçları oldukça farklılaşmıştır. Günümüz politik yapısında artık ülkeler hedeflerine cephe savaşları ile değil ekonomik savaşlar ile ulaşmaktadır.

“Yeni Dünya Düzeni” artık rakibini savaş meydanlarında yenenlerin değil, rakibinin ekonomisini kendi çıkarları için kullanabilen, rakibinin kaynaklarını kendi amacı doğrultusunda yönetebilenlerin düzenidir. Ekonomi ile politikanın iç içe girdiği bu yapıda ekonomik dengelerdeki küçük bir oynama politik açıdan büyük yankılar doğurabildiği gibi terside mümkündür.

II. Dünya Savaşından sonra artan dünya ticareti çokuluslu bankacılık kavramını beslemiş ve yaygınlaştırmıştır. Gelişmiş ülkelerin bankaları, uluslararası ticaretle zenginleşen müşterilerini kaybetmemek için müşterileriyle birlikte ticaret yapılan, para kazanılan her yere yatırım yapmışlardır. Önceleri yatırıma gittikleri ülkeler genellikle eski sömürgeleriyle daha sonra ayırım yapmadan kâr imkânının olduğu her yere gitmişlerdir.

Bankacılık sektörünün sanayi kuruluşları gibi yüksek maliyetli yatırım harcamasına ihtiyaç duymaması, sanayi kuruluşlarıyla kıyaslandığında, daha az risk taşımalarına neden olmuştur. Yatırım yapılan ülkede bir sorunla karşılaşılması durumunda bankaların faaliyetlerini hemen kısılabile ya da tamamen durdurma imkânları onları sanayi yatırımlarıyla kıyaslandığında çok daha esnek olmalarını sağlamıştır.

Bu esneklik, çokuluslu bankacılığın bilimsel çevrelerde farklı algılanmasına neden olmuştur. Kimi araştırmacılar; çokuluslu bankaların bu esnekliğinin yatırım yaptıkları ülke için bir risk unsuru olduğunu kriz durumunda yabancı bankaların hemen piyasadan çekildiğini, bu hızlı kaçışın ise krizin etkisini arttırdığını iddia etmektedirler. Kimi araştırmacılar ise; yabancı bankaların, yatırım yaptıkları ülkelere istikrar taşıdıklarını savunmaktadırlar. Bu görüşü savunanlara göre, yabancı bankalar gittikleri ülke için hem yatırımların risklerini azaltıcı, kaynak çeşitlendirici görevi görmektedir, hem de dünya piyasalarında psikolojik bir etki uyandırarak yatırım yapılan ülkeye olan güveni arttırmaktadır. Böylelikle bir kriz durumunda yabancı bankaların kökleri yurt dışında olduğundan kriz yaşayan ülkenin yerli bankalarının karşılaştığı sıkıntılardan etkilenmezler. Kriz ortamında ekonomiye olan kredi desteğini kesen yerli bankaların aksine yabancı bankalar kredi vermeye devam ederek ekonominin krizden daha çok etkilenmesini engellerler.

Her iki görüşü de savunan bilimsel bir çok araştırma mevcuttur. Burada öne çıkan durum olaylara hangi pencereden bakıldığıdır.

Dünyadaki finansal serbestleşme ile paralel aynı yıllarda ülkemizde finansal serbestliğe geçmiştir. Dışa açık ekonomi sistemi yabancı bankacılığı Osmanlıdan sonra tekrar gündeme taşımıştır. 2000'li yıllara kadar yabancı bankacılık ülkemizde çok sayıda ama küçük ölçekte bulunmayı tercih etmiştir. Bu dönemde toplam yabancı payı % 5 civarında dalgalanmıştır. 2001 krizinden sonra Türk bankacılığında hızlı bir yeniden yapılanma ve yabancılaşma görülmüştür. Kriz sonrası yıllarda istikrarlı siyasi bir ortamında etkisiyle hızla büyüyen, yaralarını saran Türkiye, kişi başına düşen harcama miktarında da ilerleme sağlayınca dünya piyasalarında dikkat çeken bir ülke durumuna gelmiştir. Stratejik konumu, genç nüfusu ve gelişme potansiyeli ülkemizi yatırım için uygun hale getirmiştir. Ekonomideki gelişme potansiyelini gören çokuluslu bankalar hızla ülkemize gelmeye başlamışlar, başlarda küçük yerli bankaları satın almışlar daha sonra ise yerli sermayenin sahip olduğu büyük bankalarla ortaklıklar kurmuşlardır.

Şu an gelinen noktada ülkemizde yabancı bankacılığın payı %40'ı aşmıştır. Henüz çoğunluğunu elimizde tuttuğumuz bankacılık kesiminde gelişme potansiyelimiz oldukça yüksektir. Türk Bankacılık Kesiminin aktif büyüklüğü incelendiğinde, tüm yerli bankalarımızın aktif büyüklük toplamının, çokuluslu bankaların bir tanesinin bile aktif büyüklüğüne erişemediği görülmektedir. 340 milyar ABD Doları Gayri Safi Milli Hâsılaya sahip Yunanistan'ın bile küresel ölçekte bankalarının olduğu göz önünde tutulduğunda, 860 milyar ABD Doları Gayri Safi Milli Hâsılaya sahip ülkemizin bankacılık konusunda muazzam bir gelişme potansiyeline sahip olduğu söylenebilir.

Yoğun yabancı ilgisi ile hızla yabancılaşan Türk Bankacılık Kesimi, ABD'de başlayıp tüm dünyaya yayılan tutsat krizi ile duraklama dönemine girmiştir. Özellikle gelişmiş ülkelerde etkili olan bu kriz, ülkemiz için aslında çok büyük fırsatlar barındırmaktadır. Çünkü çokuluslu büyük bankaların çoğu bu krizden ağır hasarlar alırken, Türk Bankacılık Kesimi güçlenerek çıkmaktadır. Kârları ile sermaye yeterlilikleri hızla artan Türk bankalarının artık bölgesel bir güç olması için zaman gelmiştir. Kriz öncesi değerlerinin yarısına kadar inen birçok yabancı banka Türk bankalarının yurt dışına açılması için uygun ortam hazırlamıştır.

Türkiye İş Bankası ve T.C. Ziraat Bankası bu konuda ilk çalışmalara başlamıştır. Yakın gelecekte bölge ülkelerinde Türk bankalarını görmek sürpriz olmayacaktır. 11 Nisan 2010 tarihinde, İş Bankası Genel Müdürü Ersin Özince "iş'le buluşmalar" kapsamında Kıbrıs'ta 18.'si düzenlenen toplantının açılış konuşmasında İş Bankasının Rusya, Ukrayna ve Balkanlarda banka satın almak için yoğun araştırmalar yaptıklarını söylemesi Türk bankalarının yakında bölgesel güç olacağının ilk sinyallerinden sayılabilir.

Bankacılık sektörünün reel kesimin en büyük destekçi olduğu yukarıda belirtilmişti. Ekonominin üretiminden sorumlu reel sektörün özellikle kriz dönemlerinde devlet tarafından desteklenmesi gerektiği gerçeği, yaşanan son tutsat krizi ile de perçinlenmiştir. Neoliberalizmin beşiği İngiltere ve ABD bile devletin ekonomiden olabildiğince çekilmesi fikrini yumuşatarak, gerektiğinde tüm

ekonomiyi koruma adına, kamunun bankacılığa müdahale etmesi gerektiğini savunur hale gelmişlerdir.

Türk Bankacılık Kesiminin özel sermayenin dinamizmi, kamunun güvenilirliği ve yabancı bankacılığın bilgi birikimini harmanlayan üçlü bir karma sistemi benimsemesi gerekmektedir. Bunu gerçekleştirirken özel sermayenin aç gözlü kâr etme güdüsünün, kamunun hantallığının ve yabancı bankaların Türk ekonomisine yön verebilecek kadar palazlanmasının önüne geçecek bir düzen oluşturulmalıdır. Bunun için BDDK'nın görev ve yetkileri gözden geçirilmeli, işlevsel bağımsızlığı sağlanırken, kamu çıkarını ön plana çıkaracak bir yapılanmaya sahip olması sağlanmalıdır.

Unutulmamalıdır ki; Türk bankacılığının sadece ekonomik gayeler ile yabancılaşmaya devam etmesi, gelecek kuşakların egemenliğini ipotek altına almaktadır. Bir Kızılderili atasözünde vurgulandığı gibi; “biz dünyayı atalarımızdan miras almadık, çocuklarımızdan ödünç aldık”. Bu bilinçle, sadece günümüzü kurtarmayı değil, gelecek kuşaklarında tam bağımsız ve gelişmiş bir ülkede yaşamalarını sağlayacak bir ekonomik altyapıyı hazırlamak, görev başındaki kuşakların en önemli sorumluluğudur.

KAYNAKÇA

- AGENOR, Pierre-Richard (2001), "Benefits and Costs of International Financial Intergration: Theory and Facts." *The World Bank, Policy Research Working Paper*, S.2699, s.3-64, http://www.google.com/books?hl=tr&lr=&id=zIbimncHoUMC&oi=fnd&pg=PA3&dq=Benefits+and+Costs+of+International+Financial+Integration:+The+ory+and+Facts&ots=lzuy5BIFQU&sig=4fAk-QssvG_uRemr-MWKgPt9ew#v=onepage&q&f=false, (04.03.2009).
- AKGÜÇ, Öztin (1987), *Türkiye’de Bankacılık*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- AKGÜÇ, Öztin (1989), *100 Soruda Türkiye’de Bankacılık*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- AKSOY, Tamer (1998), “Çağdaş Bankacılıktaki Son Eğilimler ve Türkiye’de Uluslarüstü Bankacılık”, *Sermaye Piyasası Kurulu*, Ankara’dan aktaran Rıza Soyluoğlu, *Türkiye’deki Yabancı Banka Girişleri ve Etkileri*, Ankara 2008, s.22.
- AKSOY, Şinasi (1995), “Yeni Sağ ve Kamu Yönetimi”, *Kamu Yönetimi Disiplini Sempozyumu Bildirileri*, TODAI UYBETUS, Ankara’dan aktaran Birgül Ayman Güler, *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi*, İmge Kitabevi, Ankara 2005, s.96.
- AKTAN, Cemal (1997), “Devlet Niçin Yeniden Yapılandırılmalı ve Küçültülmeli?”, *Doğu Batı*, S.1, s. 5-10’dan aktaran Derya Gültekin Karakaş, *Hem Hasımız Hem Hısımız Türkiye Finans Kapitalinin Dönüşümü ve Banka Reformu*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s. 73.
- ALPER, C.E., M. H. Berument, N. K. Malatyalı (2009), “ The Effect of the Disinflation Program on the Structure of the Turkish Banking Sector”, *Russian and East European Finance and Trade*, S.37, s. 81-95, <http://www.bilkent.edu.tr/~berument/ref03.pdf>, (16.01.2010).
- ALTIKULAÇ, Ertan (2006), “Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi ve Türkiye’de Performanslarının Özel ve Yabancı Bankalarla Karşılaştırılmasına İlişkin Kantitatif Bir Analiz”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Bankacılık Ana Bilim Dalı.

- ALTOMONTE, Carlo (2000), "Economic Determinants and Institutional Frameworks: FDI in Economies in Transition", *Transnational Corporations*, S.9, s. 75-98, http://www.unctad.org/en/docs/iteiit21v9n2_en.pdf#page=81, (17.03.2010).
- ALTUN, Fatih (2006), "Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermaye Girişi ve Ulusal Ekonomi Üzerindeki Etkileri", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Sermaye Piyasası ve Borsa Anabilim Dalı.
- ARTUN, Tuncay (1983), *Türkiye'de Bankacılık*, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), (2005), Bankacılık Sektörüne Yabancı Girişi: Küresel Gelişmeler ve Türkiye, S. 2005/6, Ankara: BDDK Yayını.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), (2010), *Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü*, S. 2010/2, Ankara: BDDK Yayını.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), (2002), *Yıllık Rapor 2001*, Ankara: DPT Yayını.
- Bank for International Settlement (BIS), (2004), "Foreign Direct Investment in the Financial Sector of Emerging Market Economies", *Committee on the Global Financial System*, Basel, <http://www.bis.org/publ/cgfs22.htm>, (23.10.2009).
- BORATAV, Korkut (2008), *Türkiye İktisat Tarihi*, Ankara: İmge Kitabevi.
- BORDO, Michael (1997), "Monetary Policy Regimes and Economic Performance: *The Historical Record*", *National Bureau of Economic Research Working Paper*, Working Paper Series'den aktaran Vesile Çakar, *Yabancı Sermayeli Banka Girişleri ve Ulusal Bankacılık Sektörleri Üzerindeki Etkileri*, Ankara 2003, s.53-65.
- BUMİN, Mete (2007), *Türk Bankacılık Sektöründe Yabancı Bankalar*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- BÜYÜKŞALVARCI, Ahmet (2007), "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Bankacılık Sektörü Örneği (1990–2005)", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.
- CARVALHO, Fernando J. (2000), "New Competitive Strategies of Foreign Banks in Large Emerging Economies: The Case of Brasil", *Banca Nazionale Del Lavoro Quarterly Review*, S.53, s. 135

- CEVİZOĞLU, Hulki (1998), *Özelleştirme*, İstanbul: Beyaz Yayınları.
- CİVCİR, İrfan (2003), "Money Demand, Financial Liberalization and Currency Substitution in Turkey", *Journal of Economic Studies*, S.30, s. 514-534.
- CLAESSENS, Stijin, A. DEMİRGÜÇ, H. HUINZINGA (2001), "How Does Foreign Entry Affect Domestic Banking Markets", *Journal of Banking and Finance*, S.25, s.891-911, http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B6VCY-42R0TSC3&_user=10&_coverDate=05%2F31%2F2001&_rdoc=1&_fmt=high&_orig=search&_sort=d&_docanchor=&_view=c&_searchStrId=1336746456&_rerunOrigin=scholar.google&_acct=C000050221&_version=1&_urlVersion=0&_userid=10&md5=3d05d322c4d988384acffdfaee8793fb_ (18.08.2009).
- CURRY, A. Elisa, J. G. FUNG, I. R. HARPER (2003), "Multinational Banking: Historical, Empirical and Case Perspectives", Andrew W. Mullineux, Victor Murinde (der.) (2003), *Handbook of International Banking*, Melbourne: Edward Elgar Publishing Limited, s. 27-55.
- ÇAKAR, Vesile (2003), "Yabancı Sermayeli Banka Girişleri ve Ulusal Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkileri", *Yayınlanmamış Uzmanlık Yeterlilik Tezi*, Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü.
- ÇONDUR, Funda (2000), "Kamu Bankaları ve Özelleştirmeleri", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı.
- DEDE, A.Gürçay (2007), "Türk Bankacılık Sektörünün Yapısal Dönüşüm Sürecine Yabancı Sermayeli Bankaların Etkisi", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Eskişehir: Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı.
- DENİZER, Cevdet (2000), "Foreign Bank Entry in Turkey's Banking Sector, 1980-1997", *The World Bank, Working Paper*, S.2462.
- DENİZER, Cevdet (1997), "The Effects of Financial Liberalization and New Bank Entry on Market Structure and Competition in Turkey", *The World Bank, Policy Research Working Paper*, S.1839, s. 2-42, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=604998, (15.04.2009).
- DETRAGIACHE, Enrica, P.GUPTA, T.TRESSEL (2006) "Foreign Banks in Poor Countries: Theory and Evidence", *7th Jacques Polak Annual Research Conference*, s.2-42,

<http://www.imf.org/external/np/res/seminars/2006/arc/pdf/tressel.pdf>,
(12.06.2009).

Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM), (2010), *Dış Ticaret İstatistikleri*, Ankara: DTM Yayını,
<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk&yayinID=1116&icerikID=1225&dil=TR>, (18.04.2010).

DUMAN, Koray (2004), "Finansal Krizlere Karşı Politika Tercihleri", *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, S.8, s. 38-61,
<http://www1.akdeniz.edu.tr/iibf/dergi/Sayi08/07Duman.pdf>, (04.01.2010).

DURUSOY, Serap (2000), "Finansal Liberalleşmenin Sorgulanmasının Nedenleri", *Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirmeler*, s. 1-5,
<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk&yayinID=567&icerikID=673&dil=TR>, (04.01.2010).

EĞİLMEZ, Mahfi (2010), "Yunanistan, Portekiz ve Türkiye", *Paragaranti.com*,
http://www.paragaranti.com/publish/archive/yazarlar/arsivdevam_alan0447264.html, (29.04.2010).

FOCARELLI, Dario, A.F. Pozzolo (2002), "Where Do Banks Expand Abroad? An Empirical Analysis", *The Journal of Business*, S. 78, s.2435-2461,
<http://www.journals.uchicago.edu/doi/pdf/10.1086/497052>, (13.05.2009).

GÜLER, Birgül Ayman (2005), *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi*, Ankara: İmge Kitabevi.

HAAS de Ralph, I.P.P.van LELYVELD (2002), "Foreign Bank Penetration and Private Sector Credit in Central and Eastern Europe", *Journal of Emerging Market Finance*, S.3, s. 125-151.

HERRERO, A.Garcia, D.N. SIMON (2003), "Determinants and Impact of Financial Sector FDI to Emerging Market Economies: A Home Country's Perspectives", *Banco de Espana, Servicio de Estudios*, s.7-25,
<http://129.3.20.41/eps/if/papers/0403/0403001.pdf>, (15.10.2009).

HEYWOOD, Andrew (2007), *Siyaset*, Ankara: Adres Yayınları.

İstanbul Sanayi Odası (İSO), (2002), *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar ve Türkiye: Durum Tespiti ve Stratejik Plan*, İstanbul: İSO Yayını.

KARACAN, Ali (2000), *Bankacılık ve Kriz*, İstanbul: Creative Yayıncılık.

- KARAKAŞ, Derya (2009), *Hem Hasımız Hem Hısımız, Türkiye Finans Kapitalinin Dönüşümü ve Banka Reformu*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- KARAKURT, Rıza (2007), “Gelişmekte Olan Ülkelerde Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermaye ve Türkiye”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Bankacılık Ana Bilim Dalı.
- KARLUK, Rıdvan (2007), *Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar*, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- KORALTÜRK, Murat (1999), *Osmanlıdan Günümüze Türk Finans Tarihi*, İstanbul: Creative Yayıncılık.
- KEPENEK, Yakup, N. YENTÜRK (2007), *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi
- LEWIS, John P. (1986), “Development Promotion: A Time for Grouping”, *Development Strategies Reconsidered*, Washington D.C.: Overseas Development Council, s.5-31,
http://books.google.com.tr/books?id=ax68rC18psUC&pg=PA3&lpg=PA3&dq=JOHN+LEW%20+C4%B0S+DEVELOPMENT+PROMOT%20+C4%B0ON&source=bl&ots=heP8tLiT0w&sig=u64DKA7y1JtfLmIG335dla2KKKI&hl=tr&ei=DuXuS872LcieAaa9KnmBg&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CBQQ6AEwAA#v=onepage&q=JOHN%20LEW%20+C4%B0S%20DEVELOPMENT%20PROMOT%20+C4%B0ON&f=false, (20.09.2009).
- MARASHDEH, Omar (1994), “Foreign Banks Activities and Factors Affecting Their Presence in Malaysia”, *Asia Pacific Journal of Management*, S.11, s. 113-123, <http://www.springerlink.com/content/g4622k040j15m780/>, (15.03.2010).
- Milliyet*, (2010), “Türk Bankalarına ‘Kirli Oyun’”, 06.08.2009, <http://www.milliyet.com.tr/Ekonomi/SonDakika.aspx?aType=SonDakika&KategoriID=11&ArticleID=1125524&Date=06.08.2009&b=Turk%20bankalari%20kirli%20oyun>, (08.04.2010).
- OKSAY, Suna (2000), "Finansal Piyasalarda Yeni Yasal Düzenlemeler İhtiyacı ve Türk Finans Sistemi", *Öneri Dergisi*, s.1-7, <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/oksay4.pdf>, (12.10.2009).
- ORUÇ, Bora (2002), “Finansal Sistemlerin Ekonomik Kalkınma ve Krizler Üzerindeki Etkileri-Türk Sermaye Piyasaları”, *Sermaye Piyasası Kurulu*, Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayını.

- ÖKÇÜN, Gündüz (1975), “1909–1930 Yılları Arasında A.Ş. Olarak Kurulan Bankalar”, *Türkiye İktisat Tarihi Semineri*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- ÖNAL, Yıldırım (2004), Türk Bankacılık Kesimindeki Son Gelişmeler”, *Türkiye’de Bankacılık Kesimindeki Son Gelişmeler Paneli*, [http://business.cu.edu.tr/YBO_dosyalar/frame .htm](http://business.cu.edu.tr/YBO_dosyalar/frame.htm), (08.04.2009).
- ÖNCÜ, A., D. GÖKÇE (1991), “ Macro-Politics of De-Regulation and Micro-Politics of Banks”, *Strong State and Economic Interest Groups*, New York’tan aktaran Derya Gültekin Karataş, *Hem Hasımız Hem Hısımız Türkiye Finans Kapitalinin Dönüşümü ve Banka Reformu*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s. 73.
- PARASIZ, İlker (1996), *İktisada Giriş*, Bursa: Ezgi Kitabevi
- PARASIZ, İlker, N. Ölmezoğulları, U. Başoğlu (2001), *Dünya Ekonomisi*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- PARASIZ, İlker (2007), *Modern Bankacılık Teori ve Uygulama*, İstanbul: Ezgi Kitabevi.
- PEEK, Joe, E.Rosengren (2000), “Implications of the Globalisation of the Banking Sector: The Latin American Experience” *New England Economic Review*, s.45-61, <http://www.bosfed.org/economic/neer/neer2000/neer500c.pdf>, (11.03.2010).
- POYRAZ, Seda (2000), “Sabancı Holding’in 21. Yüzyıl Planları”, *Ekonomist Dergisi*, s.32-40
- RATHMANN, Lothar (1976), Alman Emperyalizminin Türkiye’ye Girişi, Gözlem Yayınları, İstanbul’dan aktaran Tuncay Artun, *Türkiye’de Bankacılık*, Tekin Yayınevi, Ankara 1979, s. 38.
- SEYİDOĞLU, Halil (1998), *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, İstanbul: Güzem Yayınları.
- SEVİMESER, Nuri Cemhan (2005), “Yabancı Bankaların Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Faaliyetleri ve Etkileri: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Adana. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.
- SOUSSA, Farouk, (2004), “A Note on Banking FDI in Emerging Markets: Literature Review and Evidence from M&A Data” *Bank of England, International Finance Division*, s. 2-20, <http://www.bis.org/publ/cgfs22gb.pdf>, (13.11.2009).

- SOYLUOĞLU, Rıza (2008), “Türkiye’deki Yabancı Banka Girişleri ve Etkileri”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.
- SÖNMEZ, Sinan (1998), *Dünya Ekonomisinde Dönüşüm*, Ankara: İmge Kitabevi.
- ŞAHÖZKAN, Burak Cem (2003), *Banka Birleşmeleri*, İstanbul: TBB Yayınları.
- ŞANLI, Ufuk (2005), “Yabancı Bankalara Sınırlama Getirilsin”, *Aksiyon*, S.556, <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/news-13734-yabanci-bankalara-sinirlama-getirilsin.html>, (17.11.2009).
- TBMM, (2005), “5411 Sayılı Bankacılık Kanunu”, http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Mevzuat/1582bankacilik_kanunu.pdf, (15.02.2010).
- TOKGÖZ, Erdinç (1999), *Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi*, Ankara: İmaj Yayıncılık.
- TOPRAK, Metin (2001), *Küreselleşme ve Kriz*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- TÖRÜNER, Yaman (2006), “Türkiye’de Yabancı Bankalar”, *Milliyet*, 06.04.2006, <http://www.milliyet.com.tr/2005/09/08/yazar/toruner.html>, (17.09.2009).
- TUNCA, Zafer (2001), *Makro İktisat*, İstanbul: Filiz Kitabevi
- Türk Dil Kurumu (TDK), (2010), *Büyük Türkçe Sözlük*, <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=banka&ayn=tam>, (23.03.2010).
- Türk Dil Kurumu (TDK), (2010), *Büyük Türkçe Sözlük*, <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=istikrar&ayn=tam>, (23.03.2010).
- Türk Dil Kurumu (TDK), (2010), *Büyük Türkçe Sözlük*, <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=s%F6m%FCrmek&ayn=tam>, (23.03.2010).
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB), İnternet Sayfası, <http://www.tbb.org.tr/v12/asp/bankalar.asp>, (17.03.2009).
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB), (1998), *40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi*, İstanbul: TBB Yayını.
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB), (2010), *Türkiye’de Bankacılık Sistemi Banka, Şube ve Personel Bilgileri*, İstanbul: TBB Yayını.

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), (2001), *Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı*, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko_program/program.pdf, (23.05.2009).
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), (2009), *Finansal İstikrar Raporu*, Ankara: TCMB Yayını.
- UÇARKAYA, Sinem (2006), “Kamu Bankalarının Bankacılık Sistemindeki Rolü”, *Yayınlanmamış Uzmanlık Yeterlik Tezi*, Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü.
- United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), (1998), *World Investment Report*, <http://www.unctad.org/templates/WebFlyer.asp?intItemID=2426&lang=1>, (17.06.2009).
- UYGUR, E (2001), “Krizden Krize Türkiye: 200 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri”, *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni*, No:2001/1, s.36.
- World Bank Research Observer, Vol. 17, No. 2, *Foreign Direct Investment Survey 2002*, <http://wbro.oxfordjournals.org/cgi/content/abstract/17/2/191>, (23.08.2009).
- WALTER, Ingo (1985), “Barriers to Trade in Banking and Financial Services”, *Thames Essay*, No:41, London’dan aktaran Büyükdüvarcı, *Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Bankacılık Sektörü Örneği*, Konya 2007, s. 57.
- YAYLA, Münür, Y. T. Kaya, İ. Ekmen (2005), “Bankacılık Sektörüne Yabancı Girişi: Küresel Gelişmeler ve Türkiye”, *BDDK, ARD Çalışma Raporları*, S.2005/6, s. 3-37, www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/.../13012005-6.pdf, (24.06.2009).
- YÜZGÜN, Arslan (1982), *Cumhuriyet Dönemi Türk Bankacılık Sistemi (1923-1981)*, İstanbul: Der Yayınları.